

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

NEFRET SÖYLEMİ VE LİNÇİN SOSYAL MEDYADA
YANSIMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: EDİRNE İLİ
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mısra ERKARAMAN

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı

EYLÜL, 2023

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

NEFRET SÖYLEMİ VE LİNÇİN SOSYAL MEDYADA
YANSIMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: EDİRNE İLİ
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mısra ERKARAMAN
(Y2012.360007)

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Burcu GÜDÜCÜ

EYLÜL, 2023

ONAY FORMU

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Nefret Söylemi ve Linçin Sosyal Medyada Yansıması Üzerine Bir Araştırma: Edirne İli Örneği” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.
(19/07/2023)

Mısra ERKARAMAN

ÖNSÖZ

Hem lisans döneminde hem yüksek lisans döneminde bana yardımcı olan, her türlü soruma sabırla cevap veren, telaşlandığımda beni sakinleştiren ve tecrübeleriyle yol gösteren danışmanım Dr. Burcu GÜDÜCÜ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yine lisans ve yüksek lisans dönemlerinde eşsiz bilgi birikimlerini paylaşan değerli hocalarım Doç. Dr. Gökçen ÇATLI, Prof. Dr. Mahmut ARSLAN, Prof. Dr. Hacı DURAN ve Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur ŞENGÜL'e emeklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Tüm hayatım boyunca ama en çok da tez döneminde yaşadığım zorluklarda beni teşvik eden, bana destek olan annem Serpil Erkaraman ve babam İsmail Erkaraman'a sonsuz minnetimi ve sevgimi sunarak teşekkür ederim.

Eylül, 2023

Mısra ERKARAMAN

NEFRET SÖYLEMİ VE LİNÇİN SOSYAL MEDYADA YANSIMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: EDİRNE İLİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Son yıllarda internet ve sosyal medya insan yaşamının ayrılmaz bir parçası haline geldi. İlk başlardaki arkadaşlarla iletişim, bilgi edinme, eğlenme gibi kullanım amaçlarının yanında siyasi ve toplumsal amaçlara hizmet etme, kamuoyu oluşturma, kendini ifade etme, topluluk oluşturma vb. kullanım amaçları ortaya çıkmıştır. Öyle ki yeni medyanın en başat unsurlarında olan sosyal medya bireylerle birlikte, topluluk ve toplumların hayatını etkilemekte ve hayatlarına yön vermektedir. İnsanlık tarihinin en başından beri var olan farklı olanı dışlama, ön yargı, ayrımcılık, düşmanlaştırma ve nefret sosyal medya üzerinden artarak devam etmektedir. İnsanlar din/inanç, etnik köken, cinsel yönelim, cinsiyet, siyasi görüş, yaşam tarzı, fiziksel görünüş vb. farklılıkları sebebiyle damgalanmakta, ayrıştırılmakta ve nefretin hedefi haline getirilmektedir. Sosyal medyadaki nefret söylemleri ve linç günümüzün en ilgi çeken sosyolojik çalışma konularından biridir. Bu sebeple, bu tezde araştırma konusu sosyal medyadaki nefret söylemleri ve linçi sosyo-psikolojik olarak incelemeye çalışmaktır.

Çalışma ile ilgili literatür taranmış ve elde edilen bilgiler ışığında sosyal medya, nefret söylemleri, nefret söylemleri ve sosyal medya ilişkisi, nefret söylemleri ve ifade özgürlüğü ilişkisi gibi konular açıklanmıştır. Yine çalışma kapsamında Edirne İli Merkez İlçesinde aktif öğretmenlik yapan katılımcılardan seçilen örneklem grubuna, yüz yüze anket tekniği uygulanarak nicel bir araştırma yapılmış ve katılımcıların sosyal medyadaki nefret söylemleri ve linç ile ilgili görüşleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, Söylem, Nefret Söylemi, Ötekileştirme, Linç

A RESEARCH ON HATE SPEECH AND LYNCHING OF THE REFLECTION ON SOCIAL MEDIA: THE EXAMPLE OF EDİRNE PROVINCE

ABSTRACT

In recent years, the internet and social media have become an integral part of human life. In addition to the initial purposes of communication with friends, gaining information, and entertainment, social media has also emerged as a platform for serving political and societal goals, forming public opinion, self-expression, and community-building, among others. To the extent that social media, a fundamental element of new media, influences individuals, communities, and societies, shaping their lives. Throughout human history, tendencies such as exclusion of the different, prejudice, discrimination, antagonism, and hatred, which have existed since the very beginning, continue to escalate through social media. People are stigmatized, segregated, and subjected to hate due to differences in religion/belief, ethnic origin, sexual orientation, gender, political views, lifestyle, physical appearance, and so forth. Hate speech and online harassment on social media remain highly captivating sociological subjects of our time. Therefore, this thesis aims to investigate hate speech and online harassment on social media from a socio-psychological perspective.

A review of the literature related to the study has been conducted, and based on the gathered information, topics such as social media, hate speech, the relationship between hate speech and social media, and the relationship between hate speech and freedom of expression have been elucidated. Furthermore, within the scope of this study, a quantitative research was carried out on a sample group of active teachers selected from the central district of Edirne Province, using face-to-face survey technique. The participants' opinions on hate speech and online harassment on social media were evaluated."

Keywords: Social Media, Speech, Hate Speech, Marginalization/Othering, Lynch

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xxv
I. GİRİŞ	1
II. SOSYAL MEDYA	5
A. İletişim ve Medya	5
B. İnternet ve Yeni Medya	8
1. İnternet	9
2. Yeni Medya.....	11
C. Sosyal Medya Kavramı, Tanımı ve Tarihi	13
D. Yeni Medyanın Özellikleri ve Geleneksel Medyadan Farkları	20
E. Sosyal Medya ve Toplum	23
F. Sosyal Medya ve Nefret.....	30
III. NEFRET SÖYLEMİ, SOSYAL MEDYA VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	33
A. Nefret Söylemi.....	33
1. Söylem ve Nefret Söylemi	34

2. Nefret Söylemi Türleri ve Nefret Suçu	38
3. Şiddet ve Nefret Söylemi	46
4. Irkçılık ve Nefret Söylemi.....	48
5. Ötekileştirme	50
6. Postmodernizm, Çok Kültürlülük ve Öteki.....	52
7. Kutuplaşma ile “Biz” ve “Öteki” Ayrımı	54
8. Damga (Stigma) ve Kalıp Yargı (Stereotip)	58
9. Ön Yargı ve Ayrımcılık	60
10. Linç Kavramı.....	64
B. Medya ve Nefret Söylemi	67
1. Nefret Söylemi ve Medya İlişkisi	68
2. Sosyal Medya ve Nefret Söylemi.....	72
C. Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü Çelişkisi.....	77
1. İfade Özgürlüğü ve Nefret Söylemi	78
2. Nefret Söylemi ve Hukuki Boyutu.....	83
IV. ARAŞTIRMA	89
A. Araştırmanın Amacı.....	89
B. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	89
C. Araştırmanın Modeli.....	89
D. Araştırmada Kullanılan İstatistikî Yöntemler.....	90
E. Verilerin Toplanması	90
F. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	91
G. Araştırmanın Problem Cümlesi ve Alt Problemleri.....	92
H. Bulguların Değerlendirilmesi	93
1. Birinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum	94
2. İkinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum.....	94

a. Facebook hesabının olmasına ilişkin bulgular.....	94
b. Twitter hesabının olmasına ilişkin bulgular	95
c. Instagram hesabının olmasına ilişkin bulgular	96
d. Youtube hesabının olmasına ilişkin bulgular	97
e. Diğer (WhatsApp, TikTok,...) hesabının olmasına ilişkin bulgular	97
3. Üçüncü Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum	98
4. Dördüncü Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum.....	99
a. Sosyal medyada paylaşımda bulunma durumuna ilişkin bulgular	100
b. Sosyal medyada yorumda bulunma durumuna ilişkin bulgular	100
5. Beşinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum.....	101
a. Sosyal medyada insanların nefret söylemine maruz kalmasını görme durumuna ilişkin bulgular	101
b. Sosyal medyada şahit olunan damgalama/linç türlerine ilişkin bilgiler ..	102
i. Sosyal medyada en çok siyasi görüşleri farklı olanların damgalandığı/linç edildiği durumuna ilişkin bulgular.....	102
ii. Sosyal medyada en çok dini/inancı farklı olanların damgalandığı / linç edildiği durumuna ilişkin bulgular.....	103
iii. Sosyal medyada en çok kadınların damgalandığı/linç edildiği durumuna ilişkin bulgular.....	104
iv. Sosyal medyada en çok etnik kimliği farklı olanların damgalandığı/ linç edildiği durumuna ilişkin bulgular.....	104
v. Sosyal medyada en çok cinsel yönelimi farklı olanların damgalandığı / linç edildiği durumuna ilişkin bulgular.....	105
vi. Sosyal medyada en çok engeli veya hastalığı olanların damgalandığı / linç edildiği durumuna ilişkin bulgular.....	106
vii. Sosyal medyada en çok yaş sebebiyle damgalanma / linç edilme durumuna ilişkin bulgular.....	107

viii. Sosyal medyada en çok sosyoekonomik durum sebebiyle damgalanma/linç edilme durumuna ilişkin bulgular.....	108
ix. Sosyal medyada en çok meslekleri dolayısıyla damgalanma / linç edilme durumuna ilişkin bulgular.....	109
c. Sosyal medyada şahit olunan nefret söylemi türlerine ilişkin bulgular...	109
d. Sosyal medyada nefret söylemine maruz kalanlara verilen tavsiyelere ilişkin bulgular.....	110
6. Altıncı Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum.....	111
a. Sosyal medyada nefret söylemine maruz kalınması durumuna ilişkin bulgular.....	111
b. Sosyal medyada maruz kalınan nefret söylemi türüne ilişkin bulgular ...	112
i. Sosyal medyada siyasi görüş sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular.....	112
ii. Sosyal medyada din/inanç sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular.....	113
iii. Sosyal medyada cinsiyet sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular.....	114
iv. Sosyal medyada etnik kimlik sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular.....	114
v. Sosyal medyada cinsel yönelim sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular.....	115
vi. Sosyal medyada engel/hastalık sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular.....	116
vii. Sosyal medyada yaş sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular.....	117
viii. Sosyal medyada sosyoekonomik durum sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular.....	118
ix. Sosyal medyada meslek sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular.....	119

c. Nefret söylemine maruz kalınan sosyal medya platformuna ilişkin bulgular	120
i. Nefret söylemine Facebook platformunda maruz kalınmasına ilişkin bulgular	120
ii. Nefret söylemine Twitter platformunda maruz kalınmasına ilişkin bulgular	120
iii. Nefret söylemine Instagram platformunda maruz kalınmasına ilişkin bulgular	121
iv. Nefret söylemine Youtube platformunda maruz kalınmasına ilişkin bulgular	122
v. Nefret söylemine Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) sosyal medya platformunda maruz kalınmasına ilişkin bulgular	123
d. Sosyal medyada nefret söylemine kaç defa maruz kalındığına ilişkin bulgular	124
e. Sosyal medyada nefret söylemine maruz kalındığında verilen tepkiye ilişkin bulgular	124
7. Yedinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum	125
8. Sekizinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum	126
a. Nefret söylemleri sosyal medyada günlük hayattan daha kolay şekilde ifade ediliyor ifadesine ilişkin bulgular	126
b. Nefret söyleminin sosyal medyada daha kolay ifade edilme sebeplerine ilişkin bulgular	127
9. Dokuzuncu Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum	127
10. Onuncu Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum	128
a. Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim ilişkin bulgular	129
b. Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim ilişkin bulgular	129
c. Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim ilişkin bulgular	130

d. Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım ifadesine ilişkin bulgular.....	131
e. Nefret söylemleri ifade özgürlüğü olarak değil insanlık suçu olarak değerlendirilmelidir ifadesine ilişkin bulgular	132
f. Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır. / Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır ifadesine ilişkin bulgular	133
g. Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret ifadelerinde bulunmak arasında fark vardır ifadesine ilişkin bulgular.....	134
h. Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur ifadesine ilişkin bulgular.....	135
11. On Birinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum	136
a. Siyasilerin söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular.....	137
b. Medyanın söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular.....	137
c. Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalar nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular	138
d. Ailemizden öğrendiğimiz ön yargılar nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular	139
e. Eğitimsizlik nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular.....	140
f. Farklılıklara kapalı olmamız/ farklılıklar bizi bozar diye korkmamız nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular	141
g. Kültürümüz nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular.....	142
V. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	145
VI. KAYNAKÇA	157
EKLER.....	1

ÖZGEÇMİŞ.....	1
----------------------	----------

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AGİT/OSCE** : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı / Organization for Security and Co-operation in Europe
- AİHS** : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- CBBS** : Computerized Bulletin Board System / Bilgisayarlı Bilgi Sistemi
- CERD** : Committee on the Elimination of Racial Discrimination / Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi
- DBA** : Devletin Baskı Aygıtları
- DİA** : Devletin İdeolojik Aygıtları
- ECRI** : European Commission against Racism and Intolerance / Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu
- İNACH** : International Network Against Cyber Hate / Siber Nefrete Karşı Uluslararası Ağ
- IRC** : Internet Relay Chat / İnternet Aktarmalı Sohbet
- LGBTIQ+** : Lezbiyen Gey Biseksüel Transgender İnterseksüel Queer +
- ODTÜ** : Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1. Katılımcıların Cinsiyetleri, Yaş Grupları, Medeni Durumları ve Kaç Yıldır Öğretmen Olduklarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	91
Çizelge 2. Katılımcıların İnternette Günlük Geçirdikleri Süreye İlişkin Betimsel İstatistikler	91
Çizelge 3. Öğretmenlerin İnternette Günlük Geçirdikleri Sürenin Cinsiyetlere Göre Analizi	94
Çizelge 4. Öğretmenlerin Facebook Hesabı Olmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi.	95
Çizelge 5. Öğretmenlerin Twitter Hesabı Olmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi..	95
Çizelge 6. Öğretmenlerin Instagram Hesabı Olmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi.	96
Çizelge 7. Öğretmenlerin Youtube Hesabı Olmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi..	97
Çizelge 8. Öğretmenlerin Diğer (Whatsapp, TikTok, Snapchat...) Hesabı Olmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	98
Çizelge 9. Katılımcıların Sosyal Medyayı Kullanım Amaçları*.....	99
Çizelge 10. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Paylaşımında Bulunma Durumları	100
Çizelge 11. Öğretmenlerin Sosyal Medya Paylaşımına Yorumda Bulunma Durumları	100
Çizelge 12. Öğretmenlerin Sosyal Medyada İnsanların Nefret Söylemine Maruz Kalmasını Görme Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	101
Çizelge 13. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Siyasi Görüşleri Farklı Olanların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi..	102
Çizelge 14. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Dini/İnancı Farklı Olanların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi..	103

Çizelge 15. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Kadınların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi	104
Çizelge 16. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Etnik Kimliği Farklı Olanların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi ..	105
Çizelge 17. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Cinsel Yönelimi Farklı Olanların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi ..	106
Çizelge 18. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Engeli veya Hastalığı Olanların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi ..	106
Çizelge 19. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Yaş Dolayısıyla Damgalanma/Linç Edilme Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	107
Çizelge 20. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Sosyoekonomik Durumları Dolayısıyla Damgalanma/Linç Edilme Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi	108
Çizelge 21. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Meslekleri Dolayısıyla Damgalanma/Linç Edilme Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	109
Çizelge 22. Öğretmenlerin Şahit Olduğu Nefret Söylemi Türleri Betimsel İstatistikleri*	110
Çizelge 23. Öğretmenlerin Nefret Söylemine Maruz Kalan Birine Vereceği Tavsiyelerin Betimsel İstatistikleri.....	110
Çizelge 24. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analiz	111
Çizelge 25. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Siyasi Görüş Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi...	112
Çizelge 26. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Din/İnanç Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	113
Çizelge 27. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Cinsiyet Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	114
Çizelge 28. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Etnik Kimlik Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi	115

Çizelge 29. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Cinsel Yönelim Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi.	116
Çizelge 30. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Engel / Hastalık Sebebi ile Nefret söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi..	116
Çizelge 31. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Yaş Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi	117
Çizelge 32. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Sosyoekonomik Durum Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi	118
Çizelge 33. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Meslek Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi	119
Çizelge 34. Öğretmenlerin Facebook’da Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	120
Çizelge 35. Öğretmenlerin Twitter’da Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	121
Çizelge 36. Öğretmenlerin Instagram’da Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	122
Çizelge 37. Öğretmenlerin Youtube’da Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	122
Çizelge 38. Öğretmenlerin Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) Sosyal Medya Platformunda Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi	123
Çizelge 39. Öğretmenlerin Nefret Söylemine Maruz Kalma Sıklığı Betimsel İstatistikleri.....	124
Çizelge 40. Öğretmenlerin Maruz Kaldığı Bu Durumla İlgili Verdiği Tepkilerin Betimsel İstatistikleri.....	124
Çizelge 41. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Nefret Söyleminde Bulunması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi	125

Çizelge 42. Öğretmenlerin Nefret Söylemleri Sosyal Medyada Günlük Hayattan Daha Kolay Şekilde İfade Ediliyor İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	126
Çizelge 43. Nefret Söyleminin Sosyal Medyada Daha Kolay İfade Edilme Sebeplerinin Betimsel İstatistikleri*	127
Çizelge 44. Kendinden Farklı Olanlardan Nefret Etme Nedenleri Betimsel İstatistikleri*	128
Çizelge 45. Öğretmenlerin Sosyal Medya Paylaşımına Dikkat Ederim İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	129
Çizelge 46. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Diğer Kullanıcıların Paylaştıklarına dikkat Ederim İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	130
Çizelge 47. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Düşündüklerimi Özgürce Yazarsam Damgalanırım/ Linç Edilirim İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi ..	131
Çizelge 48. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Düşündüklerimi Özgürce Yazarsam Çalışma Hayatıyla İlgili Sorun Yaşarım İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	132
Çizelge 49. Öğretmenlerin Nefret Söylemlerinin İfade Özgürlüğü Adı Altında Değil Nefret Edilen Kişi/Kişiler İçin İnsanlık Suçu Olarak Değerlendirilmesi Gereklidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	133
Çizelge 50. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Dolaşan Nefret Söylemleri Hukuksal Olarak Cezalandırılmalıdır / Sosyal Medyada Nefret Söylemlerine Karşı Caydırıcı Yasalar Olmalıdır İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	134
Çizelge 51. Öğretmenlerin Fikrinizi Özgürce Beyan Etmek ile Belirli Kişi/Kişilere Nefret İfadelerinde Bulunmak Arasında Fark Vardır İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	135
Çizelge 52. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Yapılan Paylaşımlardan Dolayı Damgalanmak ve Hedef Gösterilmek Doğrudur İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	136
Çizelge 53. Öğretmenlerin Siyasilerin Söylemleri Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	137

Çizelge 54. Öğretmenlerin Medyanın Söylemleri Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	138
Çizelge 55. Öğretmenlerin Tarihten Gelen Farklılıkların Oluşturduğu Çatışmalar Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	139
Çizelge 56. Öğretmenlerin Ailemizden Öğrendiğimiz Ön Yargılar Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi	140
Çizelge 57. Öğretmenlerin Eğitimsizlik Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	140
Çizelge 58. Öğretmenlerin Farklılıklara Kapalı Olmamız/ Farklılıklar Bizi Bozar Diye Korkmamız Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	141
Çizelge 59. Öğretmenlerin Kültürümüz Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	142

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Nefret Piramidi	43
Şekil 2. Pyramid of Hate	44

I. GİRİŞ

Ülkemizde internetin yaygınlaşmasıyla sosyal medya kullanımı artmış ve hayatımızı şekillendirmeye başlamıştır (Çıldan, Ertemiz, vd., Uluç ve Yarcı, 2017; Güneş, 2016; Zafer ve Vardarlıer,2019; Karaduman, 2017). Özellikle son yıllarda sosyal medya ses duyurmak, kamuoyu oluşturmak, adalet aramak, topluluk oluşturmak gibi amaçlarla kullanılmaktadır (Babacan, Haşlak ve Hira, 2012; Metin, 2016; Yılmaz, 2015; Yavuz, 2020). Sosyal medya ya da daha genel bir ifadeyle yeni medya, zaten dördüncü bir güç olan medya kurumunun içinde ayrı bir güç olarak yükselmektedir. Sosyal medya sosyolojik olarak önem arz etmekte olan, her boyutuyla incelenmesi gereken bir konudur. Sosyal medyada maruz kalınan olumlu ve olumsuz durumlar insanların gerçek hayatlarını fiziksel ve psikolojik yönden çeşitli şekillerde etkilemektedir (Eren ve Aydın, 2014; Kaplan, 2014; ElSherief, Nilizadeh vd, 2018; Aksoy, 2020).

Her şey düşünce ile başlar, söylemle devam eder ve nihayetinde eyleme dökülür. Bu sebeptendir ki düşünce hem yeniliklere sebep olur hem de tehlikeli olabilir. Kalıp yargı, ön yargı, damgalama, ötekileştirme, ayrımcılık, nefret söylemleri, nefret suçları ve linç uzun yıllardır özellikle sosyologlar ve psikologlar tarafından rağbet gören konulardandır. Günlük hayatta karşımıza çıkan ön yargılar, tahammülsüzlük, suçlu arayışları, farklılıklara karşı anlayışsızlık, nefret ve şiddet kendini en kolay ve en sorumsuzca sosyal medya platformlarında göstermektedir (Kuş, 2016; İnceoğlu ve Sözeri,2012; Kaya, 2018). İnsanlar birbirlerini kolaylıkla suçlamakta, damgalamakta, ayrıştırmakta ve ötekileştirmektedir (Bilge, 2016; Kalav ve Fırat, 2017). Nefret söylemleri, ötekileştirmeler, damgalamalar; sosyal medyanın bilinçsiz kullanılması, sanal ortamın anonimliğinin arkasına sığınılması (TBİD, 2021), toplumu etkileyen esas aktörler olarak siyasiler ve medyanın da nefret içeren ifadelerde bulunması, denetimsizlik ve hukuksal olarak gerekli cezaların olmaması sebebiyle sosyal medyada daha sık ve etkin olarak karşımıza çıkmaktadır (Çiftçi, 2018; Çınar, 2013; Yanık, 2017; Bilge, 2016; Doğan ve Ersoy, 2020; Ozulu, 2014; Doğanay,

2018). Ülkemizde Uluslararası Hrant Dink Vakfı, Uluslararası Medya Enformasyon Derneği, Kaos GL Derneği, İnanç Özgürlüğü Girişimi Projesi, İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu hem geleneksel hem de sosyal medyadaki nefret söylemlerinin üretimi ve dolaşımını incelemeye yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

Sosyal medyada nefret söylemleri ve linç birçok disiplinle bağlantılı olmakla birlikte, sosyal psikolojik olarak incelenmesi de gereken geniş bir konudur. Sosyal medyada nefret söylemleri, linç, ayrımcılık, ön yargı gibi konularda ülkemizde ve dünyada pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada daha önce literatür taramasında karşılaşılmayan bir örneklem olarak öğretmenler seçilmiştir. Böylece çalışmanın ülke literatürüne katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Bu çalışma kapsamında öncelikle, medya, internet, yeni medya, sosyal medya, sosyal medya ve toplum ile sosyal medya ve nefret ilişkileri üzerine okumalar yapılmıştır. Bu konular hakkında ana hatlar ortaya konulmuştur. Bu bölümde, özellikle tezin ana konusunu oluşturan sosyal medya kavramı üstünde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümü genel olarak nefret söylemi ile ilgili literatür okuması yapılarak oluşturulmuştur. İkinci bölümde nefret, söylem, nefret söylemi, nefret suçu tanımları yapılmıştır. Nefret piramidi incelenmiş, nefret ile şiddet ilişkisine bakılmıştır. Nefret söylemlerin arkasındaki unsurlar olan kalıp yargılar, ön yargı, biz- öteki kutuplaşması, ayrımcılık, çok kültürlülük, damgalama kavramlarından bahsedilmiş ve linç kavramı detaylandırılmıştır. Yine çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan sosyal medya ve nefret söylemleri arasındaki ilişkilere bakılmış ve ilk olarak geleneksel medyanın ve sonrasında sosyal medyanın nefret söylemleri üretiminde ve yayılmasında nasıl bir etkisi olduğuna bakılmıştır. Literatür çalışmasının son kısmında nefret söylemi ve ifade özgürlüğü çelişkisi ile nefret söylemleriyle ilgili yasal boyut incelenmiştir. Tüm bu literatür çalışması bölümleri, bulguların değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır.

İnternet ve sosyal medya ülkemizde çok geniş bir kesim tarafından kullanılmaktadır. İnternet erişimi olan her birey bir sosyal medya hesabı açmakta özgürdür. Bu anlamda, bu çalışmada konunun belli bir meslek grubu ile sınırlandırılması yoluna gidilmiştir. Bu çalışma toplumun en okumuş kesimi

kabul edilen, toplumu eğitme misyonuna sahip ve geleceğin bireylerini yetiştirmede aileden sonra en önemli rolü olan öğretmenlik mesleğini icra eden katılımcılarla sınırlı kalacaktır. Bu bağlamda çalışmanın konusu Edirne ili Merkez İlçesi'nde çalışan meslek lisesi öğretmenlerinin sosyal medyada nefret söylemleri ve linç kültürüne maruz kalma ve tanıklık etme durumları ve nefret söylemlerinin nedenleriyle ilgili görüşlerinin incelenmesidir.

Üçüncü bölümde araştırmaya katılan katılımcılara, tarafımda hazırlanan soruların bulunduğu anket uygulanmıştır. Katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar, araştırma soruları dikkate alınarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. İstatiksel olan araştırmanın bilimsel olması adına nesnel olunmasına dikkat edilmiştir. Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve aktif öğretmenlik yapan 250 kişiye ulaşılmıştır.

Bu tezin temel problemi “Öğretmenlerin sosyal medyadaki nefret söylemleriyle ilgili görüşleri nelerdir?” şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca çalışmanın alt problemleri olarak öğretmenlerin nefret söylemine şahit olma ve maruz kalma durumları, şahit olunan ve maruz kalınan nefret söylemi türleri, nefret söylemine maruz kalınan sosyal medya platformu, nefret söylemi karşısında verilen tepki durumları da saptanmaya çalışılmıştır. Öğretmenlerin sosyal medyadaki nefret söylemi ve linç ile ilgili görüşleri üzerinde de durulacaktır.

II. SOSYAL MEDYA

İletişim insan hayatının en önemli unsurudur. İnsanın topluluk halinde yaşayabilen sosyal bir varlık olması, diğer insanlarla iletişim kurabilmesiyle mümkündür. İnsanın diğerleriyle iletişim kurma ihtiyacının sürekli büyümesi de kitle iletişimi ve medyanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Sosyal medya bu iletişim halkasının son yıllarda popülerlik kazanan ve toplumsal hayatta önemli bir aktör haline gelen parçasıdır. Sosyal medya başlangıçtaki arkadaşlarla iletişim kurma, bilgi edinme, eğlenme işlevlerinin çok ötesinde yepyeni işlevler kazanmış ve insanların hayatını birçok yönden sarmalamıştır. Hem bireylerin hayatında hem de toplumsal hayatta öyle bir yerde konumlanmıştır ki, artık birçok insan sosyal medya olmadan yaşamın nasıl sürdürüldüğünü idrak edememektedir.

Çalışmanın literatür kısmı esas olarak iki ana tema üzerinden hareket etmektedir. Bu temalardan ilkinisi sosyal medya oluşturmaktadır. Sosyal medya bireysel ve toplumsal hayattaki önemli rolü dolayısıyla farklı yönlerden ele alınan pek çok araştırmanın konusu olmaktadır. Bilhassa son yıllarda sosyal medyanın toplumsal hayattaki rolünün etkisi ve önemi daha çok fark edilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak iletişim, medya, internet ve yeni medya kavramlarına kısaca değinilmiş, geleneksel medya ve yeni medya arasındaki farklar bölüme dahil edilmiş, sonrasında sosyal medya tanımı, tarihi, özellikleri, toplumla ve şiddetle ilişkisi ele alınmıştır.

A. İletişim ve Medya

İletişim kelimesi Latince “communicationem” kelimesinden gelmektedir. İngilizce’ye “comunicate” fiilinden (paylaştırmak; paylaşmak) türeyerek “communication” olarak geçmiştir. TDK iletişim kelimesini, “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması; bildirişim, haberleşme, komünikasyon” ve “Telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi; bildirişim, haberleşme, muhabere, komünikasyon” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2022). Kelime ilk zamanlarda

insanların bilgi paylaşması, iletişim kurması olarak kullanılmıştır. İletişim kelimesi, 17.yy'da iletişim araçlarının ortaya çıkması ile iletişim araçlarını da kapsamaya başlamıştır (Güdücü, 2020: 222). İletişim insanın doğası gereği diğerleriyle ilişki kurması, sosyalleşmesi ve haber alma ihtiyacı gibi sebeplerden doğmuştur (Ulusoy, 2002: 233-234). İletişim; insanların birbirleriyle anlaşmasını, bildiklerini aktarmasını, bilgiler edinmesini, düşünceler paylaşmasını, geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bağ kurulmasını, ilerleme ve gelişmeyi sağlayan sözlü, sözsüz ya da yazılı, kişiler, gruplar arası ya da toplumsal aktarım sürecidir (Güdücü, 2020: 223). İletişim bireylerin ve toplumun fiziksel, düşünsel ve ruhsal tepkilerini belirlemede etkileme, yönlendirme, bilgilendirme özellikleriyle önemli bir güçtür (Gönenç, 2012: 91).

Kitle iletişimi kavramı, kitlesel olarak üretilen enformasyon, düşünce ve tutumların büyük bir hedef kitleye (topluma), teknik araçlarla iletildiği süreçtir (Güdücü, 2020: 223). Kitle iletişim araçlarının insanlık tarihindeki yerleri çok önemlidir çünkü her yeni kitle iletişim aracı, toplumsal değişme ve gelişmede etkindir. İletişim tarihine baktığımızda; yazının icadı Chirografik Devrim, matbaanın icadı Gutenberg Devrimi ve telgraf, telefon, radyo ve televizyonun icadı yani Elektrik-Elektronik Devriminden söz etmek mümkündür. Bazı iletişim bilimcilerin Elektrik ve Elektronik Devrimin içinde ele aldığı internetin icadıyla başlayan Dijital Devrimden de dördüncü iletişim devrimi olarak bahsedilmektedir (Yanılmaz, 2019: 17). İnsanlık tarihinin ve toplumsal iletişimin en önemli dönüm noktalarından biri matbaanın kullanılmaya başlamasıdır. Kitle iletişim araçları matbaa sonrası gazete, dergi, telgraf, telefon, radyo, televizyon, bilgisayar, internet ve sosyal medya ile hızla ve gelişerek devam etmiştir. İnternetin keşfi ve sonrasında tüm dünyaya yayılması ve sosyal medyanın hayatımızı hakim altına almasıyla insanlar birbirleri hakkında daha çok bilgi sahibi olmakta, birbirleriyle etkileşimde bulunabilmekte ve birbirlerinden çok daha fazla etkilenmektedir. Bu da McLuhan'ın 'global köyünü' gerçeğe dönüştürmektedir. Artık tüm insanlar yer ve zaman kavramından bağımsız, her şeyin aynı anda olduğu, aynı şeylerin izlendiği, dinlendiği, okunduğu, tüketildiği, üretildiği bir köyde yaşamaktadır (Güdücü, 2020: 223-224).

Latince; ortam, araç gibi anlamlara gelen "*medium*" sözcüğünün çoğulundan "*media*" (medya) kavramı türetilmiştir. Medya; her çeşit bilginin

bireylere veya topluluklara aktarılması yoluyla gerçekleşen bilgilendirme, eğitime vb. temel sorumluluklara sahip olan görsel ve işitsel araçlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Soydan & Alpaslan, 2014: 57). TDK medyayı, “iletişim ortamı; iletişim araçları” olarak tanımlar (TDK, 2022). Yazının icadıyla birlikte medya gelişimi hızlanmış ve medyanın yazılı boyutu ortaya çıkmıştır. Yazı ile birlikte metinlere dönüştürülen bilgiler, haberler ve daha birçok şey bireyler arasında paylaşılmaya başlanmıştır. 15.yy’da Gutenberg’in matbaayı icat etmesiyle basım, yayın ve gazetecilik ortaya çıkmıştır (Gönenç, 2012: 95).

Medya kavramı ile yazılı basın, görsel medya, işitsel medya, sosyal medya gibi unsurların geneli ifade edilmektedir. Dolayısıyla medya bilgi, haber, yorum vb. unsurları görsel, işitsel ve yazılı olarak insanlara iletebilmektedir (Soydan & Alpaslan, 2014: 57; Zafer & Vardarlier, 2019: 356). Kitle iletişim araçları ve medya haber verme, eğlence, eğitim, kültürel gelişme, güdüleme, toplumsallaştırma vb. temel işlevleri sağlarlar. Medya kaynaktan aldığı bilgiyi olduğu haliyle sunabileceği gibi, kaynaktan aldığı bilgiyi yeniden yorumlayarak, senaryolaştırarak, süsleyerek de sunabilir. Medyaya duyulan güven ve medyanın sunduklarının güvenilirliği, kitlenin ne kadar medya okuryazarı olduğuyla bağlantılıdır. Çünkü habere yaklaşımın, kullanılan kurgu tekniklerinin, yayınlandığı platformun ve haber dilinin ne anlama geldiğinin farkındalığı arttıkça haberdeki ideolojik bağlar, sosyoekonomik fayda ve haberin altındaki temel “gerçek” görülebilir. Her haber aslında gerçeğin bir temsilidir ve temsillerin hepsi özel fayda veya çıkarlar ilkesine göre seçilmektedir (Schudson, 2011: 83; Yanık, 2017: 367). Medya başlangıcından itibaren bilgi verme özelliğinin yanında her zaman ilgi çekmeyi (daha çok okunmak, daha çok izlenmek, daha çok dinlemek dolayısıyla daha çok para kazanmak için) önemsemiştir. Fakat günümüzde bilgi verme işlevinin daha fazla geri planda kaldığı ve onun yerine eğlence ve para kazanma işlevlerine odaklanıldığı görülmektedir. Doğru ve güncel bilgiyi insanlara iletmek yerine, medya sahiplerinin istekleri doğrultusunda daha fazla izlenecek, dinlenecek, okunacak, tıklanacak haberler oluşturulmakta, kitle üzerinde nasıl etki bırakılmak isteniyorsa o yönde çaba sarf edilmektedir. Kitle de iyi kurgulanmış, ilgi çekici, olaylı, dramatik, sorunlu, absürt, saçma, trajik vb. şeyleri görmekten, öğrenmekten daha çok zevk almaktadır. Literatürde medyanın bu hali için

“infotainment¹” ya da “politainment²” terimleri kullanılmaktadır (Bora, 2021: 21).

İnternet ve sosyal medyayı da kapsayan yeni medya ile ilgili birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalarda yeni medyanın olumlu yönlerine olduğu kadar olumsuz yönlerine de odaklanılmaktadır. Akademik ve istatistiksel çalışmalar internet ve sosyal medyada dijital nefret, zorbalık, tehdit, linç, güzellik baskısı, bilgi kirliliği, söylemlerin etkileri, güven ve güvenlik problemleri, gözetim sorunları konularına odaklanıldığı görülmektedir. Yapılan literatür çalışmalarının bazısı yeni medyanın olumlu özelliklerine vurgu yaparken (Aslan, 2021; Aydoğan ve Başaran, 2012; Cassidy, 2007; Curran, 1997; Karagöz, 2013, Meriç, 2013); diğerleri olumsuz yanları ve güven problemlerine (Karakaş, 2017; Kiraz, 2020; Konda Insights ve İstanbul Kültür Üniversitesi, 2011; Mackay ve Lowrey, 2011; Meyer, Marchionni ve Thorson, 2010; Torun, 2015; Uzunoğlu, 2015; Vardal, 2015) odaklanmaktadır (Şimşekcan, 2018: 18-26; Yanık, 2017).

B. İnternet ve Yeni Medya

İnternet, 1990’lı yıllarda dünyada hızla yayılmaya başlamıştır. İlk yıllarında sınırlı özellikleri ve çok geniş bir coğrafyaya yayılamaması sebebiyle etkisi çok anlaşılamamıştır. Fakat kısa sürede geliştirilmiş ve dünyaya yayılmıştır. Özellikle Web 2.0’ın geliştirilmesi ve onunla birlikte sosyal medyanın ortaya çıkması ile tüm internet kullanıcılarını aktif birer içerik üretici-tüketici haline getirmesi “sosyal medya devrimi”nin ilk ayak seslerini oluşturmuştur. Yeni medya, internet ve Web 2.0’a bağlı olarak ortaya çıkartılan akıllı ve mobil teknolojiler, sosyal iletişim ve paylaşım ağları, dijital pazarlama, e-ticaret, dijital etkileşim, veri analizi, sanal oyun ağları, sanal gerçeklik ve arttırılmış gerçeklik gibi unsurları kapsamaktadır. Yeni medyanın ayırıcı özelliği kullanıcı türevli içerik üretimine

¹ Infotainment, İngilizce “information” ve “entertainment” yani “bilgi” ve “eğlence” kelimelerinden türetilen “eğlenerek bilgilendirme” anlamına gelen bir habercilik terimidir. Eğlendirirken bilgilendiren, bilgilendirirken eğlendiren talk-showlar, bilgi yarışmaları, hobi programları, spor ve magazin programı gibi programlar bu terimin içerisine girmektedir (Şeker, 2007).

² Politainment kavramı, “politics” (siyaset) ve “entertainment” (eğlence) kelimelerinin birleşiminden türetilmiş “eğlenceli siyaset” anlamına gelen bir terimdir. Medyada politikanın eğlence ile harmanlanarak kamusal iletişimi sağlaması söz konusudur. Özellikle günümüz dünyasında vatandaşların politikayla ilişkisi politainment üzerinden sağlanmaktadır. Hem infotainment hem politainment kavramları 1980’lerde medyanın ilgi çekme, daha çok izlenme ve sansasyon yaratma çabalarının ürünü olarak ABD’de ortaya çıkmıştır (Göktaş, 2016) (Acarlı, 2014).

olanak sağlamasıdır. Yeni medyayı tanımlayan üç özellik etkileşim, kitlesizleştirme, eş zamansızlıktır (Geray, 2003). Yeni medya insan hayatının her alanına etki etmektedir.

1. İnternet

Dünyamız sürekli bir hızda değişim geçirmektedir. Değişimin en hızlı ve bariz olduğu alanlardan birisi de teknolojidir. Bilhassa internetin icadından sonraki süreçte bilgi ve kitle iletişim teknolojilerinde hiç durmadan ve yavaşlamadan birbiri ardına yenilikler ortaya çıkmaktadır. Bilişim teknolojilerinin hızlı gelişimi dolayısıyla internet yani ağ teknolojileri iyice yaygınlaşmıştır. İnternet, artık durdurulamayan gezegenimizin en büyük ağ sistemi haline gelmiştir. Mobil cihazlar üzerinden internet erişimleriyle birlikte, küreselleşme boyutunu ve kapsamını daha da arttırmıştır. İnternet erişiminin kolaylaşması ve ucuzlaması, her daim bireylerin hayatında varlığını sürdürmesine yönelik bir hedeftir (Erzurum, 2016: 67-68). İnternet ve sosyal medya ile yüz yüze ve bireyler arası iletişim yerini sanal ve uzak mekanlarda çevrim içi iletişime bırakmıştır (Eniç, 2020: 2708; Kırık A. M., 2017: 231).

İnternet ilk defa ABD Savunma Bakanlığı'nın Savunma İleri Düzey Projeleri Kurumu ile ortaya çıkmıştır. 1969'da ARPANET ile dört farklı üniversitenin bilgisayarlarının birbirlerine bağlanması ile devam etmiştir. 1990'lar ile birlikte önce Cern Enstitüsü'nde "www" yani "World Wide Web" protokolü ve akabinde servis sağlayıcılarının ortaya çıkması ile gelişmiş ve bugünkü internetin ana hatlarını oluşturmuştur (Kahraman, 2013: 17; Parlak, 2005: 27-30). İnternetin bu "www" dönemi Web 1.0 Dönemini kapsamaktadır. Web 2.0, 2004 yılında sosyal medya ile birlikte kullanıcıların aktif rol oynaması ile başlamıştır.

Türkiye'de internet ile ilgili çalışmalar 1980'lerde başlamış fakat ilk internet bağlantısı 1993 yılında ODTÜ tarafından gerçekleştirilmiştir. Devamında Bilkent, Boğaziçi, Ege, İstanbul Teknik Üniversiteleriyle ilerlemiştir. İnternetin bireysel kullanımının artması ve yayılması 1996 yılından itibaren dir.

Web 1.0 dediğimiz internetin ilk dönemi kullanıcıların sadece bilgi edinmek için kullandıkları, tek yönlü iletişimin olduğu zamanı kapsamaktadır. 2004'de Tim O'Reilly karşılıklı etkileşime dayalı, hızlı ve özgür bir ortamda bilginin

paylaşılabilirliği, web siteleri, bloglar, wikiler, sosyal ağların devreye girdiği Web 2.0'ı geliştirmiştir. Web 3.0 ile kullanıcılar sanal benlikleriyle, gerçek dünyanın sanal kopyasında istedikleri her şeyi (bu dünyada ahlaki, etik ya da hukuki olarak yapamayacakları her şeyi) yapabilecekleri bir ortam oluşturulmaktadır. Son olarak Web 4.0 ve Web 5.0 ile ise tamamen dijital evrende ve yapay zekanın hakim olduğu bir dünya oluşturulmaya çalışılmaktadır (Kapan & Üncel, 2020: 283-285; Yılmaz Ö. , 2021: 347-349).

İnternet 1990'lı yıllarla birlikte yaygınlaşmaya başlamıştır. İnternetle birlikte aynı ortamda, aynı coğrafyada bulunmayan insanlar internet üzerinden bir araya gelebilmekte, örgütlenebilmektedir. İnternet, özgürleştirici yapısı ve herkesin katılımını sağlayabilen potansiyeli ile birlikte; dünya üzerinde herkesin internete erişiminin olmaması ve yaşanılan coğrafyaya göre erişim kısıtlamaları ile karşılaşılması gibi durumlar internet teknolojileri üzerinden toplumsal eşitsizliklerin yeniden kurulmasına sebep olmaktadır (Ünal, 2020: 240). İnternet farklı kaynaklardan her türlü bilgiye, istenilen her anda ulaşılabilirliği ve farklı görüş ve bilgilerin karşılaştırılabilirliği bir ortam sunmaktadır. Bununla birlikte herkesin bilgi kaynağı olabilmesi, interneti, doğrulanmayan kaynaklardan oluşan, denetimsiz, bilginin serbestçe dolaştığı, gerçekle uydurma bilgi arasında sürekli bir geçirgenliğin olduğu bir ortam haline de getirmektedir (Bora, 2021: 21).

İnternetin insan yaşamındaki yeri, ilk ortaya çıktığı zamanlardan çok farklı bir konumdadır. Öyle ki artık internetsiz bir yaşam çoğunluk için imkansız görülmektedir. Adeta bir temel ihtiyaç gibi görülmekte olan internet, bazı insanların gündelik yaşamlarının büyük bölümünü kaplamaktadır. Özellikle yeni medya teknolojilerinin gelişmesiyle, bilhassa sosyal medyayla, hayat adeta sosyal medya üzerinden akmaktadır. Bu yeni medya teknolojileri öyle bir hal almıştır ki, bazı internet kullanıcılarında “netlessfobi” denilen “internetsiz kalma korkusu” ve “nomofobi” denilen “akıllı telefonsuz kalma korkusu” gibi psikolojik ve fiziksel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu iki rahatsızlık için bazı ülkelerde tedavi merkezleri bile açılmıştır (Yengin & Bayrak, 2017: 380).

İnternetle coğrafi sınırlar ortadan kalkarak, en uzak noktalar en yakın olur. Etkin ve doğru internet kullanımı katılımcı ve çoğulcu demokrasilerin gelişimine katkı sağlar. Bilgiye ulaşmamızı ve bilgiyi paylaşmamızı sağlar. İnternet sayesinde insanlar istediği zaman ve istediği mekandan bilgiye erişebilmekte,

bilgiyi paylaşabilmekte ve depolayabilmekte, üstelik tüm bunları hızlı, kolay ve ucuz şekilde gerçekleştirebilmektedir (Çalık & Çınar, 12-13 Aralık 2009: 84). Fakat aynı zamanda internet, sosyal medya, çevrim içi oyunlar gibi yeni medya teknolojileri yüz yüze ilişkilerin yerini alarak sosyalizasyonun sanallaşmasına ve iletişim sorunlarına, insanları tembellige, bilgi kirliliğine, dijital şiddet türlerine, bağımlılık sorunlarına, fiziksel ve psikolojik daha birçok sağlık problemlerine neden olmaktadır (Çalık & Çınar, 12-13 Aralık 2009: 85; Kıran, Küçükboşancı, & Emre, 2020: 439-441).

Diğer medya araçlarından farklı olarak internette tek bir ağ ortamında bütün kültürel ifadeler bulunabilmek, geçmiş, şimdi ve gelecek bir bütün içinde sunulabilmektedir (Güdücü, 2020: 234).

2. Yeni Medya

İletişim, insanların birbirlerini anlaması, birbirleriyle anlaşması için ortaya çıkmıştır. İletişim tarihine baktığımızda mağara duvar resimleriyle başlamış, sözlü ve sembolik kültürden yazılı kültüre geçilmiş, taş tabletlerin kullanımı, yazının icadı, kağıt kullanımı ve matbaacılıkla, akabinde radyo ve televizyonla devam edilmiştir. Günümüzde ise iletişimin ağırlıklı olarak internet ve sosyal medya ile sürdürüldüğü görülmektedir (Aydoğan D. , 2013: 119-123). Gazete, dergi, radyo, televizyon gibi geleneksel medya araçları insanları pasif alıcı konumuna koyan tek yönlü iletişimi kullanmaktadır. Oysa teknolojilerin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni medya araçları (internet, sosyal medya) ile insanlar artık pasif alıcı konumdan çıkmış, bilgiyi kendilerinin de üretebildiği, yayabildiği veya aldıkları bilgiye geri dönüş yapabildikleri aktif birer kullanıcı (aktif üretici-tüketici) durumuna gelmiştir. Böylece iletişimin tek yönlü modeli yerini çift yönlü iletişime bırakmıştır. Yeni medya teknolojileri internetin ortaya çıkmasıyla başlamış ve böylelikle yeni medya kamuoyu oluşumunun en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir (Erkaraman, 2023: 7340).

Günümüzün modern ve küresel dünyası haberleşmenin, kitle iletişiminin, enformasyonun, dijitallik ve teknolojinin etkin olduğu bir yapıdadır. Gazete, dergi, kitap, radyo ve televizyonun yerini, bunların hepsini ve çok daha fazlasını içeren internet ve yeni medya almaktadır. Yeni medya ya da dijital medya Web 2.0 teknolojisi ve alt yapısının ortaya çıkmasıyla birlikte başlamıştır. Yeni medya,

geleneksel medyayı sayısal verilere dönüştürerek, bilgisayarlar aracılığıyla üretilen, dağıtılan, paylaşılan, etkileşimli ortamdır (Manovich, 2001:19). İnternet alt yapısının dünya geneline yayılması ve sosyal medya platformları ve kullanıcı sayılarının artması yeni medyayı geleneksel medyadan farklı ve güçlü bir konuma taşımıştır (Yanık, 2017: 365). Esas olarak yeni medya kavramı, 2004'te Tim O'Reilly'nin internetin ikinci neslini (Web 2.0) yani kullanıcıların üretime katılımlarının başlaması ile ortaya çıkardığı bir kavramdır. Web 2.0 ile içerik üretimi ve dağıtımı son derece kolay hale gelmiş ve bu durum sosyal ağ sitelerinin oluşmasına yol açmıştır (Hinton & Hjorth, 2013). Web 2.0 içerisinde pek çok hizmet barındırmakla birlikte bunlar arasında en çok öne çıkan sosyal ağ siteleri ya da sosyal paylaşım ağları yani toplumda genelde bilinen adıyla sosyal medya platformlarıdır (Cerrah, 2016: 1395).

Yeni medya; bilgisayar ağları, internet, web 2.0, çevrim içi uygulamalar, e-uygulamalar, dijital medya, siber ve sanal uzam, sanal gerçeklik, avatar vb. birçok kavramı da içeren dijital yeni iletişim ortamlarıdır (Binark & Löker, 2011; 9). Yeni medyada internet ağı sayesinde dünyanın her yerinden, sürekli milyonlarca içerik oluşturulmaktadır. Bu kadar çok seslilik, karmaşıklık ve kargaşa karşısında kullanıcıların algı kapasiteleri de zorlanmakta ve kullanıcıların medya alışkanlıkları sürekli değişmektedir (Erdoğan & Yumrukuz, 2021: 174; Yanık, 2017: 365-370).

Poster yeni medyanın 2. Medya Çağı olduğunu, devlet müdahalesinden uzak, demokratik, çift ve çok yönlü, aktif katılımcıların olduğu etkileşimsel bir ortam olarak nitelemiştir (Kırık A. M., 2017: 234; Poster, 1995; 3-4). Enformasyon Çağı'nda birey pasif olmaktan çıkıp, interaktif bir özneye dönüşmüştür (Castells, 2005: 473). Burada bu dönüşümü sağlayan en başat güç internetle birlikte yeni medyadır. Küresel enformasyon çağında, iletişim teknolojilerindeki hızlar tarihin değil ama coğrafyanın sonu olmaktadır (Virilio, 2006: 9). Artık nerede yaşandığının bir önemi yoktur, özellikle yeni medya sınırları ortadan kaldırmıştır (Aydoğan & Kırık, 2012: 61-62).

Yeni medya ve internet çok fazla enformasyon sağlayan ve farklı fikirlere yer veren bir kamusal alan meydana getirir (Aydoğan & Kırık, 2012: 63). Yeni medya araçları insanların bilgiye kolayca erişebildiği ve paylaşabildiği, bilgilerini ve görüşlerini tartışabildiği, onlara katılanlar ya da katılmayanların anlık olarak

düşüncelerini dile getirebildiği ve diğerlerinin düşüncelerini takip edebildiği bir ortam sunar. Bundan dolayı sosyal medya kamuoyu oluşmasına ortam sağlamaktadır (Eren & Aydın, 2014: 197-198). Bilhassa yeni medyanın ortaya çıkmasıyla artan küreselleşme, yerellik ve kendine özgülüğü ortadan kaldırmakta, kültürleri birbirine benzer hale getirmekteyken bir yandan da katılımcı toplum, demokrasinin çok sesliliğini arttırmaktadır (Aydoğan & Kırık, 2012: 68).

Yeni medyanın etkileri ve sonuçları hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Fakat yeni medyanın tamamen olumlu ya da tamamen olumsuz olduğunu söylemek yanlıştır. Yeni medyanın olumsuz yönlerini azaltacak düzenlemelerde bulunmak ve olumlu yönlerini öne çıkartıp, işlevselliğini arttırmak doğru olacaktır. Çünkü yeni medya çağa ayak uydurmak ve gelişimi sağlamak için hayatımızın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir (Öztürk Terzi, 2020: 47).

C. Sosyal Medya Kavramı, Tanımı ve Tarihi

İnternet, bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler, akıllı televizyonlar, akıllı saatler ve diğer akıllı teknolojik aletler yeni medya dediğimizde akla ilk gelenlerdir. Sosyal medya ise yeni medyayı oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Sosyal medya ağ ve platformları yeni medya kullanıcılarının bir araya geldiği, bulunduğu, birbirlerini takip ettiği, birbirleriyle etkileşimde buldukları yerdir. Sosyal medya arkadaşlık, bilgilenmek, görüş bildirmek, eğlenmek gibi nedenlerle kullanılmaktadır (Ünal, 2020: 240-241). Web 2.0 ve sosyal medya ile artık geleneksel medyanın sınırlı ve tek tipleşmiş yapısı kırılmış ve kullanıcıların içerikler ürettiği, paylaşabildiği özgürleşmiş bir medya olgusu oluşmuştur (Yeğin, 2021: 119). Sosyal medya Web 2.0 üzerinden her tür içeriğin kullanıcı merkezli olarak üretilmesi, geliştirilmesi, paylaşılmasına izin veren internet tabanlı uygulamalardır (Cerrah, 2016: 1395; Kaplan & Haenlein, 2010: 53). Sosyal medya kavramını TDK, “Genel ağda oluşturulan sosyal ağlar üzerinden kullanıcılar arasında görsel ve işitsel malzeme paylaşımını, bilgi aktarımını, haberleşmeyi sağlayan iletişim ortamı” olarak tanımlar (TDK, 2022).

Sosyal medyanın tarihsel başlangıcı 1979 yılında Tom Truscott ve Jim Ellis tarafından kurulan, makalelerin haber gruplarına gönderildiği Usenet’e kadar götürülebilir. Günümüzdeki sosyal ağ platformlarının atası 1978 yılında ABD’de

Ward Christensen ve Randy Suess'un kurdukları Computerized Bulletin Board System veya CBBS (Bilgisayarlı Bilgi Sistemi) adı verilen arkadaşlarla bilgi alışverişinde bulunulması ve iletişim kurulması amacıyla hayata geçirilen sistemdir (Yanılmaz, 2019: 17-18). Kişilerin "giriş yaparak" diğer insanlarla iletişim kurabildikleri bu sistem ilk sosyal ağ örneği olmuştur (Erzurum, 2016: 59). Daha sonra 1988 yılında dosya ve link paylaşımını geliştiren IRC (Internet Relay Chat) kurulur. Günümüz anlayışında sosyal ağların ilk örneği 1997 yılında kullanıcıların profil yaratabildiği, arkadaş odaklı sixdegrees.com sitesidir (Çalışkan & Mencik, 2015: 257). Bugün sosyal medya olarak ifade ettiğimiz unursa 2000'li yılların başında bloglar, MySpace ve en nihayetinde Facebook gibi sosyal ağ siteleri ve platformlarıyla başlamıştır.

Sosyal medya; bloglar, wikiler, podcastler, forumlar ile içerik toplulukları, sanal oyun ortamları ve mikrobloglar gibi farklı ortamlara veya türlere sahip olan sosyal medya, kullanıcıların kendileri ile ilgili kişisel haberleri verebilecekleri, arkadaş edinebilecekleri veya arkadaşları ile etkileşimli bir şekilde iletişim kurabilecekleri, resimlerini, videolarını paylaşabilecekleri, çeşitli etkinlikler düzenleyebilecekleri web siteleri ve ağların genel adıdır (Eldeniz, 2010: 27; Mayfield, 2008: 6; Uluç & Yarcı, 2017: 89).

Sosyal ağ siteleri ve sosyal medya platformları günümüzde gündelik yaşamın, kültürün, enformasyon ve iletişimin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Artık insanlar (özellikle de gençler) yeni kamusal ağ olan sosyal medya üzerinden bağlantı kurmakta, buluşmakta, bir araya gelmekte, paylaşımında bulunmaktadır (Ünal, 2020: 244). Sosyal medya platformları karmaşık olmayan kullanımları ve sürekli kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kendilerini güncellemeleriyle diğer medya araçlarından giderek daha fazla rağbet görmektedir. Sosyal medya akışkan ve hızlı modern hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Yeğin, 2021: 115-116). Küçükten büyüğe birçok yaşam alanının, kültürün, siyasetin, yaşam biçiminin kurgulanmasında sosyal medya, büyük rol oynamaktadır (Çoban B. , 2014: 10). Sosyal medya ile daha önce bir araya gelmesi uzak ya da imkansız olan kişi ve grupları, zaman, mekan, coğrafya fark etmeksizin yakınlaşabilmektedir. Ortak ilgi alanları, dertleri, problemleri, zevkleri çerçevesinde bir araya gelebilmektedirler (Ünal, 2020: 244). Küreselleşme ve yeni medya insanların içinde yaşadıkları dünyayı anlayıp

anlamlandırmaları, toplumsal olaylardan haberdar olmaları, diğer insanlarla iletişim kurmaları ve kendi kimliklerini oluşturmalarında temel bir araç haline gelirken yani bir yandan insanlar birbirlerine yaklaşırken bir yandan da insanlar bir o kadar yalnızlaşmaktadır (Cerrah, 2016: 1399; Özgül, 2012: 4530).

Çerçi, Canöz ve Canöz'ün araştırması, araştırmaya katılanların %75,8'inin sosyal medyayı bir ihtiyaç olarak gördüğünü ortaya koymuştur (Çerçi, Canöz, & Canöz, 2020: 190). Yine aynı çalışma kriz anlarında gündemi takip etmek, bilgilenmek için sosyal medyanın tercih edildiğini göstermektedir (Çerçi, Canöz, & Canöz, 2020: 196). Modern insan her an ağa bağlı olarak ve ağ üzerinden yaşamının büyük kısmını sürdürerek bir ağ toplumu oluşturur (Demir & Özcan, 2021: 2). California Üniversitesi yaptığı çalışmada sosyal medyanın kullanım amaçlarını, insanların bilgi edinme, çevreyle ilişki kurma, alışveriş, durum bildirimleri, yeni insanlar tanıma ve eğlence olarak belirlenmiştir. Günümüzde sosyal medyanın kullanım amaçları genel olarak eğlence, entegrasyon ve sosyal etkileşim, kişisel kimlik, bilgi, kazanç, güç gösterisi olarak sınıflanmaktadır (Yanılmaz, 2019: 20-27).

Covid-19 Pandemisi kriz dönemlerinde bilgi edinme ve iletişim kurma ihtiyaçlarının karşılanmasında sosyal medyanın önemini tüm dünyada gözler önüne sermiştir. Güvenilir bilgiye ulaşmak kriz zamanlarında halkın hızlı harekete geçmesine ve kendini çabuk toparlamasına neden olmaktadır (Çerçi, Canöz, & Canöz, 2020: 187).

Mayfield katılımcılar, açıklık, sohbet, toplum ve bağlantılılığın sosyal medyanın kendine özgü temel öğeleri olduğunu açıklamıştır (Mayfield, 2008: 5). Sosyal medyanın genel özellikleri arasında hızlılık, hipermetinsellik, etkileşimsellik, çoklu enformasyon, eş zamansızlık, kitlesizleştirme, mekan tanımazlık bulunması sayesinde geleneksel medyadan daha avantajlı ve ayrıcalıklı bir role sahiptir (Kırık, 2017: 235; Yanık, 2016: 902). Frunchter, sosyal medyayı 5C ile yani; conversation (sohbet), commenting (yorumlamak), contribution (katkı), community (topluluk) ve collaboration (işbirliği) ile açıklamaktadır (Çalışkan & Mencik, 2015: 257-258). Sosyal medya kullanıcıların bilgi, düşünce, beğeni, enformasyon vb. paylaşımı ve karşılıklı etkileşim sağlayan çevrim içi araç, sosyal ağ ve web sitelerinden meydana gelmektedir (Erkaraman, 2023: 7340; Sayımer, 2012).

Medyada yaşanan değişim ve dönüşümler siyaset, ekonomi, eğitim, aile gibi kurumları da etkilemiş dolayısıyla bütün toplumsal alanlarda köklü değişikliklere yol açmıştır (Kırık A. M., 2017: 236). İlk örnekleri internetin yaygınlaşmaya başladığı 1990'lı yılların sonlarında görülen sosyal paylaşım ağlarının günümüzde neredeyse herkesin akıllı telefon kullanmasıyla birlikte sayısı ve kullanıcısı artmıştır (Ünal, 2020: 241). Öyle ki sosyal medya platformlarını kullanmayan kişiler, geleneksel medya araçlarını kullansalar dahi gündemden uzak kalmakta, sosyal medya kullananların nelerden bahsettiklerini anlamakta zorlanmakta ve bu sebeple dışlanabilmekte ya da kendilerini dışlayabilmektedirler. Sosyal medya platformlarına katılma bireylerin toplum içindeki konumları, statüleri, sosyolojik ve psikolojik yapısında önemli rol oynamaktadır (Kırık A. M., 2017: 240). Sosyal medyaya genel olarak bakıldığında; bilgi ve fikir paylaşımına yarayan, sohbet olanağı sunan, insanları çevrim içi bir araya getiren faaliyetler ve uygulamalardır (Zafer & Vardarlier, 2019: 357).

Sosyal medya ortaya çıkana kadar birkaç büyük medya grubunun hâkimiyetinde olan medya organları artık bireysel yapıların da hâkim olduğu bir ortam haline gelmiştir. Ortaya çıkan yeni medya sistemi medya patronlarının yönlendirmelerinden bağımsız olarak içerik üreten ve bu içerikleri istedikleri zaman ve istedikleri insanlarla paylaşan bir yapıdadır (Kahraman, 2013: 19-20). Yeni medyanın içinde en büyük yeri kaplayan sosyal medya, “kitle izleyicisini bireysel kullanıcı olarak da kapsayabilen, kullanıcıların içeriğe veya uygulamalara farklı zaman dilimlerinde ve etkileşim içinde erişebildikleri sistemler” olarak görülmektedir (Geray, 2003: 20; Zafer & Vardarlier, 2019: 357).

Sosyal medya temeli iletişime dayanmaktadır. Ancak diğer iletişim araçlarından farklı bir kategoride ele almak gerekir. Zira sosyal medyanın temelinde iletişim olmakla birlikte, sosyal medya bireysel iletişimi değil, kitlesel iletişimi esas almakta ve farklı düşünceleri bir araya toplayan bir rol oynamaktadır (Erzurum, 2016: 59-60). Sosyal medya uygulamaları insanların bireyselleşmesini ön plana çıkartmakta ve benlik sunumunun ayrı bir önem kazanmasına neden olmaktadır (Kırık A. M., 2017: 243). Sosyal medya pasif alıcı konumundaki bireyleri aktif katılımcı konuma getirmiş, kullanıcılar hem içerik

üreticisi hem içerik tüketicisi haline gelmiş, hedef kitleye gönderilecek mesajların seçilme ve düzenlenme imkanı oluşturmuştur (Ünal, 2020: 242-243).

Sosyal medya, bireylerin düşüncelerini ve eylemlerini özgürce dile getirdiği ve hatta aynı düşünce ve eylem sahibi insanlarla çeşitli platformlar altında sanal cemaatler (Anderson, 2006) kurabildiği; aynı zamanda benzer düşüncelere sahip bireylerin kolaylıkla bütünleşebildiği ve insanların farklı düşünceler ve kimliklerle karşılaştığında çok sert söylemler ve ötekileştirmeler gerçekleştirebildiği bir toplumsal bir ağıdır (Yanık, 2017: 370-371). Wellman sosyal ağları “sosyal kimlik ve aidiyetin bulunduğu, sosyalleşme ve bilgi paylaşımına imkan veren sosyal örgütlenmeler” olarak tanımlar (Wellman, 2001: 228).

Sosyal medya üzerinden grup oluşturmalar ve örgütlenmeler, maliyetinin düşük olması, yer ve zaman sınırlandırılmasının olmaması, eş zamanlı olarak çok uzaktakilerle bile iletişime geçilmesi, milyonlarca kişiyle aynı anda bağlanması ve aynı sanal ortamda bir araya gelinmesi dolayısıyla toplumsal örgütlenmenin önemli bir mecrası haline gelmiştir (Demirtaş, 2012: 85). Sosyal ağlar, yalnızca kamuoyu oluşumuna katkı sağlamakla kalmamakta, ayrıca sosyal hareketlerin planlandığı, organize edildiği, başlatıldığı ve yönetildiği önemli araçlara dönüşmektedir (Yılmaz, 2015: 328).

Günümüzde en çok kullanılan ve bilinen sosyal medya platformlarından bazıları şunlardır:

Facebook, Harvard Üniversitesinde öğrenci olan Mark Zuckerberg ve arkadaşları tarafından başlangıçta Harvard Üniversitesi öğrencileri tarafından kullanılmak üzere 2004’te kurulmuştur. Daha sonra tüm dünyada kullanıma açılan Facebook, insanların sosyal ağlar üzerinden arkadaşlarıyla iletişim kurmak, yeni arkadaşlar edinmek, bilgi alışverişinde bulunmak, eğlenmek, oyun oynamak ve gündemi takip etmek için kullandıkları sosyal paylaşım platformudur (Uluç & Yarcı, 2017: 89). Daha sonraki yıllarda hem WhatsApp gibi mesajlaşma platformu kurmuş (Facebook Messenger) hem de Instagram’ı satın aldıktan sonra story (hikaye) özelliğini bünyesine eklemiştir (Yanılmaz, 2019: 36-38).

Twitter (X), Jack Dorsey, Biz Stone, Evan Williams ve Noah Glass tarafından 2006 yılında kurulmuştur. En fazla 140 karakterden oluşan metinlerin

paylaşılmasını ve takip edilmesini, beğenilmesini veya retweetlenmesini sağlayan bir mikroblogtur. 2017’de iletiler 140 karakterden 280 karaktere çıkarılmıştır. Hashtag, Trend Topic, Retweet gibi özellikleriyle gündemi takip etmeyi kolaylaştırmaktadır (Yanılmaz, 2019: 38-40). Özellikle 2010’dan beri kamuoyu oluşturma, toplumsal olayları etkileme, siyaset yapmak için etkin rol oynamaktadır. Günümüzde devlet adamları, politikacılar, aydınlar, yazarlar, sanatçılar, kurumlar Twitter’ı yoğun şekilde kullanmaktadır (Uluç & Yarcı, 2017: 90). 2022 yılında Elon Musk’ın Twitter’ı satın almasıyla platformda çok fazla değişiklik gerçekleşmeye başlamış, son olarak 2023’te platformun adı “X” olarak değişmiştir.

Youtube, 2005 yılında Chad Hurley, Steve Chen, Jawed Karim tarafından kurulan video izleme, paylaşma ve yorum ekleme platformudur. Türkiye ve dünyada en çok kullanılan platformların başında gelmektedir (Yanılmaz, 2019: 29-31).

Instagram, 2010 yılında Kevin Systrom ve Mike Krieger tarafından, kullanıcıların fotoğraflarını paylaşması için kurulmuş bir platformdur (Uluç & Yarcı, 2017: 90). İnsanların hem kendi hayatlarında yaşadıklarını paylaşma hem de başkalarının hayatlarında olup-bitenleri merak etme özellikleri Instagram gibi bir fotoğraf paylaşma platformunu en çok kullanılan platformlardan biri haline getirmiştir (Yanılmaz, 2019: 32-33). Story (Hikaye), reels ve canlı yayın yapma özellikleriyle ilgi çekmeye devam etmektedir.

WhatsApp, Jan Koum ve Brian Acton tarafından 2009 yılında kurulan anlık mesajlaşma uygulamasıdır. Daha sonraki yıllarda konum paylaşma, sesli mesaj, grup mesajlaşması, görüntülü konuşma gibi özelliklerle geliştirilmiştir (Yanılmaz, 2019: 34-35).

Sosyal medya, yer ve zaman sınırlaması olmayan, her türlü fikir ve görüşe imkan sağlayan, paylaşım, yorum ve tartışmada bulunabilmeyi mümkün kılan bir ortam sunmaktadır (Bulunmaz, 2011: 30). Sosyal medya bireylerin, grupların, kurumların ve toplumların bilgi, kanaat, tutum ve davranışlarını etkileme gücüne sahiptir (Çalışkan & Mencik, 2015: 270). Sosyal medya yerel ve küresel, küçük ya da büyük çaplı toplumsal olaylarda ve örgütlenmelerde aktif rol oynamaktadır.

Herkesin etkileşimine açık olması, provokasyon³, manipülasyon⁴, misenformasyon⁵ ve disenformasyon⁶ olasılığıyla insanların yanlış yönlendirilmesini de arttırmaktadır. Özellikle 2010'lu yıllarla Arap Baharı, Gezi Olayları, Wall Street'i İşgal Et olaylarıyla sosyal medyanın devrim yapıcı gücü görülmüştür (Çalışkan & Mencik, 2015: 271-272).

İnternet ve sosyal medya ile McLuhan'ın küresel köy kavramını tam manasıyla yaşanmaktadır (Yıldırım & İpek, 2020: 73). Sosyal medya ile gözetleme ve gözetlenme hem devletler hem sivil bireyler tarafından kolay ve kontrolsüz hale gelmiştir. Sosyal ağ siteleri ve platformları aynı zamanda gözetleme ve gözetlenmeyi içselleştirerek olağan bir hale getirmiştir (Erdoğan, 2020: 254-255; Güleç & Köker, 2021: 84-86). McLuhan, Shirky, Masuda, Toffler gibi isimler internete ve onun getirdiği enformasyon toplumuna olumlu yaklaşan düşünürlerdir. Baudrillard, Virilio, Fuchs gibi isimler ise internet ve sosyal medyaya eleştirel yaklaşır. İnternet ve sosyal medyaya eleştirel yaklaşan isimlerin özellikle internetin gözetim aracı rolü (dijital gözetim), dijital nefret söylemleri, dijital uçurum, dijital emek, dezenformasyon, kullanıcıların metalaşması üzerinde durduğu görülmektedir (Yıldırım & İdil, 2020: 73-76).

Dünyanın her bir köşesinden insanlar sosyal medya ile iletişim kurabilmekte, birbirlerinden haber alabilmektedir. Sosyal ağlar insanların aynı kültürel seviyede anlaşabilmelerini sağlayan, günlük yaşamdaki gibi sosyalleşmelerini ve iletişim kurmalarını sağlayan sosyal medya araçlarıdır (Çalışkan & Mencik, 2015: 265). Yeni medya teknolojileri, iletişimi hızlandırmak için geleneksel medyaya alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal medya gerçek toplumun sanal ortama yansımasıdır. Sosyal medyada gerçek yaşamdan çok daha hızlı şekilde kamuoyu oluşmaktadır. Yeni medyanın hız özelliğinin yanında bir başka özelliği, bilgiyi oluşturup, işleyen ve bilgiyi edinen bireylere sağladığı kimliklerini gizleme yani anonim olma özgürlüğüdür. Gerçek kimliklerin gizlenebilir olması bilgi oluşturmada, yaymada ve edinmede yararlı olduğu kadar

³ Kışkırtmak; bir kişi ya da grubu suç sayılacak veya sonuçları ağır olacak bir eylemi gerçekleştirmesi için kışkırtmak, tahrik etmek.

⁴ Yönlendirme; başkalarının duygu, düşünce ve davranışlarını ona hissettirmeden, istekler ve çıkarlar doğrultusunda çeşitli yöntemlerle değiştirmeye çalışmak.

⁵ Kasıt olmaksızın, zarar verme amacıyla üretilmeyen yanlış bilgilendirme.

⁶ Kasıtlı, art niyetli, zarar verme amacıyla üretilen yanlış bilgilendirme; bilgi çarpıtma.

zararlı da olabilmektedir. Bu sebeple gerçek toplum yaşamında dışlanan ve istenmeyen davranış modelleri, özellikle de şiddetin çeşitleri, sosyal medyada hiçbir engele maruz kalmadan hedef konumundaki alıcı bireylere ulaşabilmektedir (Yengin & Bayrak, 2017: 381).

Sosyal medyaya yönelik en önemli eleştirilerin başında kontrol sorunları ve otorite eksikliği, anonim kimlik ve kimliksizlik, mahremiyetin ortadan kalkması, etik dışı davranışlar, aile içi ilişkilerde bozulmalar, sosyal medya bağımlılıkları, sosyalleştirirken asosyalleştirme, dijital gözetim, güzellik- beğenilme arzusu, depresyon, kaygı gibi psikolojik sorunlara neden olması gelmektedir (Cerrah, 2016; Kaya, 2022: 181-182; Kaya Erdem & Kaya, 2019: 1464; Kılınç, 2021: 1664-1666; Özgüngör & Arıcıoğlu, 2020: 40-42; Öztürk, 2015: 299-304; Tuncer, 2014: 211; 1407-1410; Turan & Göktaş, 22-24 September 2011).

Internet Live Stats'ın 26 Haziran 2022 verilerine göre 1 saniyede 10.068 tweet atılmakta, 1.170 Instagram paylaşımı yapılmakta, 96.282 YouTube videosu seyredilmekte, 3.160.356 E-mail gönderilmektedir (Internet Live Stats, 2022). 2016 yılı verilerine göre Türkiye'de internet kullanıcı sayısı 46,196,720 kişidir (Internet Live Stats, 2016). Perrin ve Anderson'ın ABD'de yaptığı bir araştırmaya göre Facebook kullananların %74'ünün, Instagram kullananların %63'ünün her gün bu uygulamalara girdikleri sonucunu ortaya koymuştur (Perrin & Anderson, 2019). We Are Social ve Meltwater tarafından hazırlanan Dijital 2023 raporuna göre dünya nüfusunun %64,4'ü (5.16 milyar insan) internet kullanıcısı, %59,4'ü (4.76 milyar insan) aktif sosyal medya kullanıcısıdır. Türkiye verilerine bakıldığında nüfusun %83,4'ü (71.38 milyon insan) internet, %73,1'i (62.55 milyon insan) aktif sosyal medya kullanıcısıdır (Kemp, 2023; Kemp, 2023).

D. Yeni Medyanın Özellikleri ve Geleneksel Medyadan Farkları

Yeni medya ve internet ile birlikte (herkesin internete ulaşamamasını ve internette sansür uygulayan ülkeleri bir kenara bırakırsak) iletişimdeki sınırlılıklar ve zaman ile mekan engelleri büyük oranda azalmış, insanların demokrasi ve kamuoyuna katılma süreçleri artmıştır. İnternet ve yeni medya herkese eşit şekilde açık olan doğasından dolayı, her daim genişlemeye ve katılıma açıktır. İnternet ve sosyal medya herkesin kendini ifade edebilmesini

sağlar ki bu durumun getirdiği yararlar bir yana olumsuzlukları da beraberinde getirir. Sosyal medyanın belli bir otoritenin egemenliği altında olmaması ve denetim sorunları demokrasiye ve ifade özgürlüğüne katkı sağladığı kadar çeşitli suçlara neden olmakta ve toplumsal asayiş bozabilmektedir (Güdücü, 2020: 230-231).

Genellikle geleneksel medyayla aynı gündem etrafında şekillenen sosyal medya, daha “özgür” bir ortam sağladığı için geleneksel medyadan farklı veya geleneksel medyanın es geçtiği konuları gündemine alabilmektedir. Sosyal medya erişim, erişilebilirlik, kullanılabilirlik, yenilik, kalıcılık özellikleriyle geleneksel medyadan ayrılan, yaşayan, canlı bir platformdur (Akıncı Vural & Bat, 2010: 3352; Çalışkan & Mencik, 2015: 262). Yeni medyayı geleneksel medyadan daha avantajlı hale getiren farklarına baktığımızda; etkileşimsellik, zengin içerik, kitlesizleştirme, eş zamansızlık, gerçek zamanlık (anlık olma), güncellenebilirlik ve sunulanları seçme özgürlüğü başta gelmektedir (Kılıç, 2019: 233-237). Sosyal ağ kullanıcıları, hangi konuların konuşulacağına, neyin gündemi meşgul edip neyin etmeyeceğine kendileri karar verebilmektedir. Böylece kullanıcılar kendi gündemlerini oluşturarak kitleleri etkilemektedir (Erzurum, 2016: 72). Sosyal medyanın en önemli güçlerinden biri de buradan ileri gelir. Artık gerçek ve fiziksel olan dünyevi hayatımız kendini sanal mekandaki, bedensiz, sanal gerçekliğe bırakmaktadır (Güdücü, 2020: 234).

Sosyal medya bireylerle birlikte kurumlar, siyasi partiler, şirketler, markalar vd. tarafından da çok hızlı bir şekilde kabul görmüştür. Yeni medyayı geleneksel medyadan daha avantajlı hale getiren en önemli özellikleri katılım ve etkileşimseliktir. Bu sayede eskiden pasif alıcı durumundaki bireyler, aktif katılımcı durumuna geçerek hem içerik üreticisi hem içerik tüketicisi olmuşlardır. İnsanlar istedikleri medya tüketim ürünlerini seçebilmekte, içeriklere yorum ve katkı yapabilmekte, diğer kullanıcılarla diyalog kurabilmekte, kendi medya içeriklerini üretebilmektedir (Ünal, 2020: 242-243). Yine internet ve sosyal medya kullanımının artması her türlü siyasi katılımı ve örgütlenmeyi arttırmakta, sivil toplumun da güçlenerek, genişlemesine katkı sağlamaktadır (Güdücü, 2020: 230-231). Bu sebepten ötürü de baskıcı iktidarların kendilerine tehdit gördükleri bir ortam sunmaktadır sosyal medya.

Gündelik yaşam pratiklerinde dönüşüme neden olan yeni medyanın genel özelliklerini; dijitallik, etkileşimsellik, kitlesizleştirme, eşzamansızlık, hipermetinsellik, yayılım, sanallık şeklinde sıralamak mümkündür (Aygül, 2013: 56-58; Kılıç, 2019: 230-233). Dijitallik yeni medyayı geleneksel medyadan ayıran en önemli özelliktir. Verilerin elektronik olarak bir ekran üzerinde gösterilmesini ifade eder. Dijital medya işlemlerinde tüm veriler sayılara dönüştürülür. Sayısal olarak oluşan kodların depolanması ve işlenmesi kolaylaşır. Bu sebeple yeni medyaya, dijital medya da denilmektedir (Aygül, 2013: 58; Kılıç, 2019: 230). Etkileşimsellik ile kullanıcı farklı metinlere veya imgelere ulaşabilir ve bunları değiştirebilir. Etkileşimle kast edilen kullanıcının üretim sürecine aktif olarak etki edebilmesidir (Aygül, 2013: 61). Yeni medya tabii ki kitleyi tamamen devre dışı bırakmamaktadır. Fakat geleneksel medyadan farklı olarak sadece belirli bir kitleyi değil, her türlü topluluğu, grubu ve her bir bireyi hedef alır. Yeni medya eşzamansızlığı ile istenilen zamanda, istenilen yerden her türlü içeriğe erişim imkanı sunar (Kılıç, 2019: 231). İnternet ve yeni medya hipermetinselliği ile iletişimi doğrusal olmaktan çıkarıp, çok yönlü bir yapıya dönüştürmekte ve sayfalar arasında dolaşımı sağlamaktadır (Kılıç, 2019: 232). Binark'a göre, "Hipermetinsellik, ağ üzerinden başka alternatif mecralara kolayca erişimin gerçekleşmesidir" (Aygül, 2013: 64; Binark, 2009: 60). Yeni medyanın yayılım özelliği de yeni medya ortamlarının dijitallik özelliği ile yakından bağlantılıdır. Arayüzdeki bir metnin hızla dağılmasını, bu metne farklı zamanlarda ve uzamlarda yeniden ve yeniden erişilebilmesini ve çok farklı kitlelere yayılmasını ifade eder (Aygül, 2013: 66; Kılıç, 2019: 233). Sanallık kavramı, İnternet teknolojisinin yaygınlık kazanmaya başladığı 1990'lı yıllarla birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Sanallık, kullanıcıya orada olma hissini sağlamaktadır (Binark & Löker, 2011: 12). Sanallık kişilerin çevrim içi iletişim halindeyken olduklarını hissettikleri uzam olarak tanımlanabilir (Aygül, 2013: 68-69).

Sosyal medya ile geleneksel medyanın interaktif olmayan yapısı kırılmıştır. Artık insanlar gazete, radyo ya da televizyon aracılığıyla iletilen haberlere anında yorum ve değerlendirmede bulunulabilmekte, söz konusu haberleri başka mecralara da aktararak daha da yayabilmektedir. Bireyler oturdukları yerden bütün dünyada olup bitenleri izleyebilmekte, her şeyden anında haberdar

olabilmektedir. Sosyal medya hesaplarının haber akış hızlarını düşünürsek, kullanıcılar yoğun bir tüketim ağının içinde görülmektedir (Uluç & Yarcı, 2017: 91).

E. Sosyal Medya ve Toplum

Manuel Castells, internetin iletişim ve enformasyon işleme gücünün toplumsal hayatın her alanına nüfuz etmesiyle oluşan yeni topluma “ağ toplumu” adını vermiştir (Castells, 2016: 59). Sosyal medya ile birlikte insanların yüz yüze olmadan görüşebilmesi, arkadaşlık kurması, iş ilişkilerinde bulunması, bilgiye erişmesi, “sanal cemaat”ler içinde bulunması mümkün hale gelmiştir (Rheingold, 1994). Sosyal medyada insanlar başka insanlarla tanışıp, arkadaşlık kurabilecekleri gibi kendi fikirlerini, düşüncelerini üretimlerini diğer insanlarla paylaşabilmektedir. İnternet kullananların hem üretici hem tüketici olması durumu ortaya “üreten-tüketici” kavramının çıkmasını sağlamıştır (Ünal, 2020: 245).

Geleneksel medya sadece haber iletimini sağlayan tek yönlü bir iletişim sağlarken; yeni medya, internet ile birlikte karşılıklı etkileşimin olduğu çok yönlü iletişimi hayatımıza getirmiştir. İcat edildikleri zamanlarda sadece iletişim amacı taşıyan iletişim araçları artık iletişim amaçlarının çok ötesinde amaçları karşılamaktalar. Bu amaçların başında da sosyalleşme gelmektedir. Uzun bir süredir yüz yüze sosyalleşmenin yerini alan sosyal medya sosyalleşmeleri son üç yıl da Covid-19 pandemisinin etkisiyle farklı bir seviyeye çıkıp, tam anlamıyla zirveyi gördü (Eniç, 2021: 2708). İnsanlar evde kalmanın ve sosyal izolasyonun etkisiyle, dünyada olup bitenlerden haberdar olmak için ve de internet üzerinden alışverişi yapılabilmesi dolayısıyla internet ve sosyal medya kullanımı artmıştır. Pandemi döneminde özellikle bilgi almak ve gündemi takip etmek için Twitter’ın öne çıktığı görülmektedir (Yıldırım & İdil, 2020: 80). Artık yaşı kaç olursa olsun herkesin bir şekilde sosyal medya gibi yeni medya teknolojilerini kullanması bir anlamda zorunlu olmuştur.

Sosyal medya ile her kullanıcı yeni insanlarla tanışabilir, iletişim kurabilir, içerik oluşturabilir, tüm bunları internetin olduğu her an zaman ve mekan fark etmeksizin yapabilmektedir (Güdücü, 2020: 225). Sosyal medya uygulamaları hızlı içerik paylaşımı, bu içerikler hakkında yorumlarda bulunmayı, tanıdıkları

insanlarla mesajlaşmayı ya da yeni insanlarla tanışmayı, bilgi edinmeyi, gündemi takip etmeyi, fikir paylaşmayı, gruplaşmayı ve organize olmayı sağlayarak sosyalleşmeyi sağlar. Sosyal medya bir hareket başlatmak, siyasete yön vermek, hak aramak, haksızlıklara ses çıkarmak, organize olmak, siyasi rejim değiştirmek gibi bir güce sahiptir. Toplumsal ve kamusal hayatın artık vazgeçilmez bir elementi olan sosyal medya bireysel olduğu kadar toplumsal mücadelelerin ve kamuoyu oluşumunun da merkezi haline gelmiştir (Güdücü, 2020: 224).

Mayfield'e göre sosyal medya katılımcılar, açıklık, konuşma, toplum ve bağlantılılık olmak üzere beş temel özelliği içerir (Güdücü, 2020: 225-226). Yeni medyanın gelişmiş iletişim yapısı toplumsal hareketler üzerinde yeni bir kimlik yapısı oluşumuna etki etmektedir. Bireyler bu yeni yapı içinde hem daha aktivist hem daha benmerkezci kimlik yapısı sergilemektedir. Buna göre yeni medyanın toplumsal hareketler üzerindeki etkisinin bireysel bazda ortaya çıktığını ve bu ortaya çıkışın da öncelikle yeni özne şeklinde olduğunu söylemek mümkündür (Zafer & Vardarlıer, 2019: 360).

Sosyal medya sayesinde toplumsal meselelerden haberdar olmakta, bu konuda katkı sunmakta, yaşadığımız dünyayı anlamlandırmakta, kendi kimliğimizi anlamlandırmakta ve diğer insanlarla bağlantılar kurmaktayız (Güdücü, 2020: 228). İnternet kullanımının artması halkların demokrasi taleplerini de arttıran bir durum olmuştur. Çünkü internetle birlikte insanlar dünyanın her yerinden bilgi edinebilmekte, nerede ne olduğunu öğrenebilmektedir. Eskiden sadece kendilerine seçmece olarak sunulan haberleri alan halk kitleleri, internetle birlikte gerçekte neler olup bittiğini araştırıp, öğrenebileceği bir ortama sahiptir. Böylece az gelişmiş ve az demokratik ülkeler kendilerinden daha gelişmiş ve daha demokratik ülkelerdeki durumları gözlemlədiler. Kendileri gibi düşünen insanlarla sosyal medya üzerinden bir araya gelip, organize olma imkanı buldular. Burada önemli bir husus sosyal medyanın tek başına politikaya yön vermediğidir. Toplumlarda zaten var olan sorunlara çözüm arayan toplulukların/ toplumların, bu sorunlarla mücadele etmek, çözüm aramak için sosyal medyayı iletişim ve bir araya gelip, örgütlenmek için kullanmasıdır. Wall Street işğali, Londra isyanları, Arap Baharı, Gezi Olayları gibi politik eylemler de insanların sosyal medyadan örgütlenmeleri ve seslerini duyurmalarına örnek olaylardır. Örneğin "Arap Baharı" Kuzey Afrika

ve Ortadoğu'yu etkisi altına alırken, “İşgal Et” eylemleri Amerika Birleşik Devletleri'nde başlamış sonradan küresel çapta bir eyleme dönüşmüştür. (Çıldan, Ertemiz, Küçük, Tumuçin, & Albayrak, 2012: 6-8; Çoban B. , 2014).

İnternet ve sosyal medyanın ne kadar hızla rağbet gördüğünü ve bu sebeple toplumsal hayatta neden önemli olduğunu anlamak için yapılan araştırma verilerine bakmak yeterlidir. 2015 yılı verilerine bakıldığında dünyada 3 milyar insanın internet kullandığı, bunların 2.1 milyarının sosyal medya hesabı bulunduğu görülmektedir. Bu platformlar içinde, Facebook 1.4 milyar kullanıcısıyla ilk sıradadır (World Internet Users Statistics and 2022 World Population Stats, 2015). 2021 yılı sonuna gelindiğinde ise dünyada internet kullanan kişi sayısı 5.2 milyar'ı (5,251,737,363 kişi) geçmiştir. Kıtalar içinde en çok internet kullanıcısı Asya kıtasında bulunmaktadır (2,790,150,527 kişi). Asya kıtasını sırasıyla; Avrupa (743,602,636), Afrika (601,327,461), Güney Amerika (533,171,730) ve Kuzey Amerika (347,916,694) takip etmektedir. Türkiye'deki verilere bakıldığında, 2000 yılında 2 milyon olan internet kullanıcı sayısı, 2021 yılı itibariyle 69 milyonu geçmiştir (World Internet Users Statistics and 2022 World Population Stats, 2022). “Digital 2020 in Turkey” Raporuna göre Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya uygulamaları sırasıyla YouTube, Instagram, Facebook ve Zoom'dur (Erdoğan & Yumrukuz, 2021: 175). Bahsi geçen rapor insanların sosyal medyayı temel olarak eğlenmek/oyalanmak, toplumsallaşmak ve bilgilenmek amacıyla kullandığını ortaya koymaktadır (Erdoğan & Yumrukuz, 2021: 178). Son yapılan çalışmalardan olan “Digital in 2023” verilerine baktığımızda dünyada en çok kullanılan sosyal medya platformları Facebook, YouTube, WhatsApp, Instagram ve WeChat şeklindedir. Aynı çalışmanın Türkiye verilerine göre ise en çok kullanılan sosyal medya platformları Instagram, WhatsApp, Facebook, Twitter ve Telegram şeklindedir. Yine bu raporda internet kullanımının dünya genelinde ana sebeplerine baktığımızda bilgi edinmek, arkadaşlar ve aile ile iletişimde kalmak ve güncel haber ve etkinliklerden haberdar olmak başta gelmektedir (Kemp, Digital 2023: Turkey, 2023; Kemp, The Changing World of Digital in 2023, 2023).

TÜİK'in Ağustos 2022'de yaptığı “Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması” verilerine bakıldığında kadınların %64,9'u, erkeklerin %73,3'ü günde birkaç defa internet kullanmakta olduğu görülmektedir. Aynı

araştırmaya göre en çok kullanılan sosyal medya uygulamaları %82 ile WhatsApp, %67,2 ile YouTube, %57,6 ile Instagram'dır. Burada Digital in 2023 Turkey raporuyla biraz farklılık olduğu görülmektedir. Kadın katılımcılarda sıralama aynıken, erkek katılımcılarda 3. Sırayı %61,5 ile Facebook almaktadır (TÜİK, 2022). We Are Social'ın 2022 digital raporuna göre Türkiye'de internette günlük geçirilen süre ortalama 8 saattir (Digital 2022: Another Year Of Bumper Growth, 2022). Dünya genelinde günlük internette geçirilen zaman 6 saat 58 dk iken, sosyal medyada harcanan saat 2 saat 27 dakikadır. Yine aynı rapora göre aylık ortalama olarak çoktan aza YouTube'ta 23.7 saat, Facebook'da 19.6 saat, Whatsapp'ta 18.6 saat, Instagram'da 11.2 saat, Twitter'da 5.1 saat geçirilmektedir (Digital 2022: Another Year Of Bumper Growth, 2022). Digital in 2023 verilerine baktığımızda dünyada internette geçirilen günlük süre ortalama 6 saat 37 dk, Türkiye'de 7 saat 24 dk'dır (Kemp, The Changing World of Digital in 2023, 2023). Yani dünyada ve ülkemizde internette geçirilen sürenin önceki yıla göre biraz azaldığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak pandeminin bir önceki yıla göre etkisini azaltması ve hayatın normale girmeye başlaması sayılmaktadır. Yine 2023 verilerine göre Türkiye'de aylık en çok zaman geçirilen sosyal medya platformları Instagram (21 saat 24 dk), TikTok (20 saat 54 dk), YouTube (18 saat 30 dk), WhatsApp (11 saat 54 dk) ve Facebook (9 saat 54 dk)'tur (Kemp, Digital 2023: Turkey, 2023).

İnternet ve devamında sosyal medya küreselleşmeyi hızlandırmış, dünya genelinde çeşitli şekillerde siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik vb. birçok değişime yol açmıştır. Manovich'in "dijital kültür" dediği bilgisayar ortamı üretim, dağıtım ve iletişim biçimlerine dönüşmüş bir kültür ortaya çıkmıştır ki bu kültür, modern dünyanın bilgisayar ağları ve çevrim içi etkileşim ile değişen ve gelişen kültürel kuralları ve davranış biçimleridir. Başka bir tanıma göre siber kültür, teknolojik bir yazılımdan türeyen, ulus ve kültür ötesi bir anlayışı ima eden, yazılımla ilerleyen, bilişsel bir farklılığı getiren ve bu nedenle kuşak ötesi bir kültürü ifade eder (Paker, 2007:112). Bu kültür dijital yerliler ve dijital göçmenler diye iki grup bireylerden oluşur (Prensky, 2001: 1). Dijital yerliler, 1980 ve sonrasında doğan, dijital araçları yaşamlarının bir parçası kabul eden, teknolojinin bir gereklilikten çok günlük yaşamın rutin bir parçası olarak gören ve bu yeni teknolojilerle kendilerine özgü bir dil oluşturan nesillerdir. Dijital

göçmenler ise 1980 önce doğmuş, sanal gerçeklik ve yeni medya teknolojilerine alışkın olmayan ve fakat sonradan bu teknolojilere gereklilik olduğu için uyum sağlamaya çalışan bir nesildir (Çetin & Özgiden , 2013: 175-176).

Gelişen teknoloji ve sosyal medya ile birlikte gözetleme, gözetlenme, stalk (takip) veya teşhir olguları da daha farklı bir şekle bürünerek ciddi bir sorunsal haline gelmiştir. Gözetlemek ve gözetlenmek sosyal medya ile birlikte son derece olağanlaşmıştır. Michel Foucault, toplum kuramcısı Jeremy Bentham'ın hapishane teması üzerinden tasarladığı “panoptikon⁷” kavramını alarak, bu kavramı toplumun gözetlenmesi için oluşturulan disipliner yapıyı açıklamak için kullanmıştır (Bentham, 2008; Çoban, 2014: 313). Foucault, panoptikon ile hapishanedeki mahkumların 7/24 görünmeyen gözler tarafından gözetlenmesini ve gözetleyen kişi ya da otoritenin görünmezliğini ifade eder. Panoptikon kavramıyla bireyler her an gözetlendiklerini düşünerek kişisel ve sürekli bir gözetime dayanan, denetim-cezalandırma-ödüllendirme vb. mekanizmalar yoluyla bireylerin istenen doğrultuda dönüştürülmesini hedefleyen ve doğrudan bireyler üzerine uygulanan bir iktidar biçimini tanımlamaktadır, Foucault (Dolgun, 2008: 105; Özdel, 2012: 25). Panoptikon kavramından türeyen “sinoptikon⁸” ise radyo, televizyon, internet gibi medya unsurlarıyla politikacı, sanatçı, sporcu vb. ünlülerin özel yaşamları, demeçleri ve söylemleriyle sürekli izleyicinin gözü önünde bulunmaları ile çoğunluğun medya görünürlüğüne sahip bir azınlığı gözetlemesini ifade etmektedir. Sanal/Dijital ortamla birlikte artık gözetleyen ve gözetlenen ayrımları ortadan kalkmış, bireyler eşzamanlı olarak hem gözetleyen hem gözetlenen varlık haline gelmiştir. Sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan bu herkesin herkesi izlediği/gözetlediği yapıya “omniptikon” adı verilmektedir (Bitirim Okmeydan, 2017: 61-62; Uluç & Yarcı, 2017: 91).

İnsanların özgürce, demokratik bir şekilde paylaşımlarda bulunmasına karşı sosyal medyanın çok da özgür ve demokratik olmadığını savunan görüşler de bulunmaktadır. Örneğin Fuchs, sosyal medyanın şirketler vb.lerinin mülkiyetinde,

⁷ Jeremy Bentham'ın 1785'te tasarladığı hapishane inşa modelinin adıdır, “Panoptikon”. Ortada bulunan bir gözetleme kulesi ile tüm mahkumların sürekli olarak gözetlendiği, mahkumların ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılmasının amaçlandığı dairesel bir hapishane modelidir. Kavram “bütünü gözetlemek” anlamına gelmektedir (Öztürk S. , 2013; Özdemir, 2020).

⁸ Thomas Mathiesen'in ilk kez kullandığı kavram, panoptikondaki azınlığın çoğunluğu gözetlediği durumunu tersine, çoğunluğun azınlığı izlediği bir ortamı ifade etmektedir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte ortaya çıkmıştır (Özdemir M. , 2023; Özdemir Ş. , 2020).

maddi ve ticari çıkara dayalı, kapitalizmin hüküm sürdüğü, sınırlı, kullanıcıları sömüren, dijital gözetimin hüküm sürdüğü bir “kültür endüstrisi” olmasını eleştirir (Jenkins, 2016: 393). İnternet üzerine sık tartışılan konulardan bir diğeri de dünya genelinde internet erişiminin ekonomik, politik, ırk, cinsiyet ve eğitim gibi unsurlardan dolayı eşit olmamasıdır. İnternet üzerindeki her hareketimizin bıraktığı dijital ayak izleri, veri madenciliği, internet reklamları ve sponsorlu paylaşımlar, şirketlerin “gizlilik politikaları” çok tartışılan konuların başını çekmektedir. Özellikle genelde ayrıntıyla okunmayan ve kabule zorlanılan “gizlilik anlaşmaları” kullanıcı ve tüketicilerin gizlilik ihlallerini meşrulaştırmakta, kullanıcı bilgilerinin sanal ortamda sürekli alınıp- satılmasına neden olmaktadır (Ünal, 2020: 247-348). Aynı zamanda sosyal medya varlık ve yokluk, zaman ve mekan, kontrol ve özgürlük, bireysel ve kitlesel iletişim, özel ve kamusal, sanal ve gerçek arasındaki sınırları muğlaklaştıran bir etkiye sahiptir (Baym & Boyd, 2012: 320; Uluç & Yarcı, 2017: 97).

Sosyal medyanın sanal ortamında kişiler kendilerini istedikleri gibi kurgulayarak, gösterebilmekte, anonim kimlikler ve çoklu benlikler kullanabilmekte, “bedensiz dijital bireyler” oluşturabilmektedir (Morva, 2016: 43). Sosyal medya paylaşımlarıyla aslında olmadığımız, olmak istediğimiz ya da ilgi göreceğimize inandığımız imajlar sunabilmekteyiz. Bu durum her insanın içinde bulunan ilgi görme (sevilme, beğenilme) arzusunun sanal ortama yansımasıdır. Sosyal medyada ilgi görmek daha kolay ve daha az emek istiyor. İnsanlar gerçekte yapmadıkları, yapamayacakları şeyleri, gerçek olmayan, filtreli hallerini paylaşmaktalar, fiziksel olarak filtrelerle kendilerini istedikleri gibi gösterebilmekte; aslında düşünmedikleri şeyleri ilgi görmek için paylaşabilmekte; ekonomik durumlarını, eğitimlerini, cinsiyetlerini, siyasi görüşlerini, bedenlerini diğer insanların beğenebileceği şekilde yansıtabilmektedirler. Kendini sosyal medya filtreleriyle sunma, beğenme, beğenilme, takip edilme, başkalarını takip etme, gözetlenme ve gözetleme, sosyal medyada yoğun vakit geçirme gibi unsurlar başta gençler olmak üzere bireylerde sıklıkla depresyon olmak üzere çeşitli psikolojik ve fiziksel hastalıklar görülmesine neden olmaktadır (Altuntaş, 2020: 28-30; Demir S. Z., 2021: 247-248; Ünal, 2020: 251). Sosyal medya kullanıcıları profil sayfalarında kendilerini istedikleri gibi tasarlayarak, olmak istedikleri ya da diğerlerinin onları

görmelerini istedikleri kişiye dönüşebilmekte, kendilerini aslında olmadıkları bir kişi gösterebilmektedir. Bu durumu Mutlu Binark “, ...bedensiz ve anonim çevrim içi ara yüzey, yeni kimlikler üretme yoluyla insanların kendilerini yeniden oluşturmasını mümkün kılar. Bilindiği üzere çevrim içi dünyalar, bireyin tamamıyla anonim olmasına olanak vermez: akrabalar, komşular, arkadaşlar ve diğer tanıdıklarla da çevrim içi ortamda iletişim kurulmaktadır.” şeklinde ifade eder (Binark, 2007; Boyd, 2014). Hayatlarını büyük bölümünü teknoloji ve sosyal medya bağımlısı olarak sanal ortamda geçiren, sosyalleşmesini sanal ortamda sağlayan bireyler için “homo-aptus⁹” kavramı kullanılmaktadır (Uluç & Yarcı, 2017: 95-96).

Sosyal medyanın kontrolsüz, çok sesli yapısının doğurduğu avantajların yanında sahte haberleri, misenformasyonu ve dezenformasyonu ve tabii ki manipülasyonu arttırdığı bir gerçektir. Her kullanıcının kendi haberini üretebilmesi, bilgilere kolay ulaşabilmesi aynı zamanda yalan haberleri de arttırmıştır. Troll ve bot hesaplar tarafından sosyal medya, yalan haberciliğin ve manipülasyonun merkezi haline gelmiştir. Yeni medya ile bilgilere ulaşmak çok kolay hale gelse de, sosyal medyadaki bilgi seli içinde doğruya ve hakikate ulaşmak bir o kadar zor hale gelmiştir (Ünal, 2020: 252-253). Bu sebeptir ki sosyal medya ve internet kullanıcıları okudukları, gördükleri her haber ve bilgiye inanmadan önce ayrıntılı bir araştırma yapmalı ve güvenilir olabilecek kaynaklara başvurmalıdır.

Günümüz dünyasında sosyal medya da kültürün taşıyıcılarından biri haline gelmiştir. Bilhassa kültürlerarası etkileşimi kolaylaştırması ve arttırması bazı açılardan olumlu bazı açılardan olumsuz görülebilmektedir. Sosyal medya gibi yeni medya teknolojileri esasında kendimizden farklı olanları daha iyi anlamamıza olanak sağlayacak bir potansiyeli içinde barındırmaktadır. Farklılıklarımızdan dolayı yaşadığımız sorunları, farklı olarak görülmemize neden olan şeylerin aslında bizim için ne ifade ettiğini, farklı olduğumuz için gördüğümüz muameleden neler hissettiğimizi paylaşarak, bizim gibi olanlarla iletişime geçebilir veya bizim gibi olmayanların bizi anlamalarını sağlayabiliriz.

⁹ Bağlantılı insan; teknoloji ve sosyal medya bağımlısı olarak yaşamının büyük kısmını sanal ortamda geçiren insan için kullanılan terim (Uluç & Yarcı , 2017, s. 96).

F. Sosyal Medya ve Nefret

Baudrillard modern insanın sosyal ağlarda hem kurban hem de suç ortağı olduğunu ve içinde yaşadığımız kültürün bir “hınç kültürü” olduğunu, ötekine duyduğumuz hincin arkasında aslında kendimize duyduğumuz hincin olduğunu belirtir (Baudrillard, 2001: 81; Demir & Özcan, 2021: 3). Sosyal medya kullanıcıları her an kitlesel bir linçin parçası olabilecekmiş gibi hazır durumdadır (Demir & Özcan, 2021: 5).

Bireyler sosyal medyada düşüncelerini özgürce dile getirip, aynı ya da farklı düşüncedeki insanlarla fikir ve bilgi alışverişi yapabilir. Aynı düşüncedeki insanların çok kolay bir şekilde bütünleşebildiği gibi, farklı düşüncedeki insanlar da birbirlerine karşı çok sert söylemlerde ve ötekileştirmelerde bulunabilir.

Bir düşüncenin “öteki” üzerinden anlatılarak doğrulanması ve sürdürülmesi ötekileştirmede temel amaçtır (Said, 2013). Bir gerçek ya da fikri “öteki” üzerinden anlattığımız zaman, hem “öteki” olarak gördüğümüzü hem de kendimizi kodlayarak birbirimize göre konumlandırırız. Yoğun duygular, nefret söylemlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu söylemlerin dışavurumu ırkçılık, yabancı düşmanlığı, zenofobi¹⁰ (yabancı korkusu), ayrımcılık, cinsiyetçilik, homofobi, İslamafobi gibi psikolojik ve sosyolojik açıdan sorunlu davranışlara yol açmaktadır (Yanık, 2017: 371). Nefret söyleminde, “Öteki”ne karşı duyulan tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlük duygusu öfke ve kine dönüşmekte (İnceoğlu & Çoban, 2014: 66), sistematik bir dışlanma, değersizleştirme ve düşmanlaştırma ideolojisi görülmektedir (Yanık, 2017: 371-372).

Günümüzde yaşam, sosyal medyada akmakta olduğundan, günlük yaşamdaki nefret sembolleri de kolaylıkla sosyal medyada dolaşıma girebilmektedir. Yeni medyanın etik kurallarının olmaması ya da muğlak olması, yeni medyanın bireylerin kendi bireysel etik ilkelerine bırakıldığını göstermekte ve bu durum da nefret söylemleri, siber suçlar, yalan habercilik gibi olumsuzlukların önünü açmaktadır. Yeni medya üzerinden işlenen suçlarda

¹⁰ Yabancı korkusu, nefreti ya da düşmanlığıdır. Kişinin kendinden farklı olanları, yabancı olarak algıladıklarını dışlaması, reddetmesi, onlara kötü davranmasıdır. Irkçılık zenofobinin en uç düzeyidir. Zenofobi de karşıdakilerini “öteki” olarak, yabancı görme fikri bulunurken, ırkçılık da fiziksel özelliklerin farklı olmasından dolayı oluşan bir ön yargı ve ayrımcılık söz konusudur (Özmete, Yıldırım, & Duru, 2018, s. 193).

hukuki boşluklar çok fazla iken yaptırımlar çok yetersizdir (Yanık, 2017: 380). İnternet ve sosyal medyada sahte profiller veya IP adresleriyle üretildiğinde, yayılan nefret söylemlerini takip etmek daha zordur (Yıldırım & İpek, 2020: 76). Medyada yaratılan belirsizlik, göstergelerin tekrarı ve güdülediği olasılıklar yabancı korkusunu körüklemekte ve medya, nefreti söyleme çeviren ideolojik bir aygıtta dönüşmektedir (Yanık, 2017: 372). Günlük hayatta yaşanan her türlü olumsuzluk, toplumdaki azınlıklara, yabancılara, baskın ideolojinin dışında kalanlara yansıtılır. Sosyal medya da bu nefretin en kolay ifade bulduğu yeri oluşturmaktadır. Fiziksel dünyada vuku bulan nefret ve şiddet sanal yaşamlarda da sürdürülür.

Örneğin; sosyal medya yoluyla siber zorbalık ve mobbing¹¹, siber disinhibisyon¹² (sanal iletişimde saldırganlığın frenlememesi, öfke kontrolünün yapılamaması), trollemeler¹³ (espri yapmak, tartışma çıkarmak veya sinir bozmak vb. için ironik ve ciddiyetsiz eylemler), astroturfing¹⁴ (bir kişi, politika ya da ürün için aslında çok büyük çaplı destek olmasa da, tabanda böyle bir destek varmış gibi izlenim yaratan eylemler), bot hesaplar¹⁵ (gerçek kullanıcılar tarafından değil yazılım ve programlar tarafından oluşturulan hesaplar), toplu halde saldırılar son zamanlarda artış göstermiştir. Siber zorbalığın; dışlamak, taciz, (rezil etmek veya şantaj gerekçesiyle hassas bilgilerini veya şahsi bilgilerini) ifşa etmek, düzenbazlık, siber stalking¹⁶ (incitici, yaralayıcı, tehditkar

¹¹ TDK, mobbing kavramının Türkçe karşılığı olarak “bezdiri” kelimesinin kullanmaktadır. Fakat bu kelime kavramı karşılamak için yetersiz kalmaktadır. Mobbing kavramı, zorbalık, yıldırma, baskı, taciz, rahatsız etme şekillerinde meydana gelen psikolojik ve duygusal şiddet türüdür. Mobbing’de bir grup insanın bir kişi yada başka bir gruba yönelik sosyal bir baskısı söz konusudur (Eser O. ;Mimaroglu & Özgen, 2008).

¹² Azalmış sosyal kontrol; eylemlerin ve duyguların kontrol edilememe durumudur. Online disinhibisyon da denilen durum çevrim içi ortamlarda kişilerin kendilerini sosyal kısıtlamalardan uzak görmesi ve ona göre davranması durumudur (Gedikoğlu & Atalay, 2021, s. 113).

¹³ Amaçları keyif kaçırmak, olay çıkarmak olan trollerin, ironik (alaycı) söylemler ve hakaretle rahatsızlık vermesi durumudur (Doğan, Çınar, & Seferoğlu, 2017, s. 892).

¹⁴ Astroturfing kelimesinin Türkçesi yapılan araştırmada bulunamamıştır. Kelime bir kişi, ürün ya da politika hakkında aslında fazla olmayan bir desteğin sanki çok fazlamış gibi gösterilmesi anlamında kullanılmaktadır. Amaç istenilen inanç ve görüşleri yaygınlaştırmak, istenilen yöne dikkat çekmektir (Kılıç M. C., 2022, s. 104).

¹⁵ Gerçek insan profilleri gibi görünen fakat aslında algoritmalar tarafından yürütülen sahte hesaplardır (Karataş & Şahin, 2018).

¹⁶ Takip etmek, Bir kişinin hesabını devamlı, takıntılı bir şekilde takip etmek, saldırıda bulunmak veya tehdit etmektir.

ileti göndermek), fraping/frape¹⁷ (katılımsız bir cihaz yardımıyla kişisel bilgileri değiştirmek, o kişinin yerine geçerek mesaj yazmak vb.leri için bir kişinin sosyal medyasına erişmek), maskelemek (sahte kimlikle zorbalık yapmak), dissing¹⁸ (saldırma), flaming¹⁹ (“parlama”; sosyal medyada saldırgan ve küfür, hakaret içeren dil kullanmak), başkasının kimliğine bürünmek (“impersonation”), sexting²⁰, outing²¹ (bir kişi hakkında özel bilgilerin paylaşılması), tricking²² (kandırmak) ve kışkırtmak gibi çeşitli türleri bulunmaktadır (Akyüz, 2019, s. 16-17; Baştürk Akça & Sayımer, 2017, s. 5-6; Esen, 2020, s. 235; Sabır Erbiçer, 2017, s. 25-27; TECPC, 2020). Sosyal medya bağımlılığı da, özellikle ergenler üzerinde sanallık, bunalım, kimliksizleşme, öfke, özentilik, sürekli beğenilme, sürekli görünür olma, kaygı, gündem hayvanlığı, iç iletişim bozukluğu gibi olumsuzluklara neden olmaktadır (Erdoğdu & Yumrukuz, 2021, s. 190).

Bu bölümde internet ve yeni medya kavramlarına genel bir bakış atılmıştır. Sosyal medya kavramı, tarihi ve özellikleri üzerinde durulmuş, yeni medyanın geleneksel medyadan farkları anlatılmıştır. Ayrıca sosyal medyanın toplumla ilişkisi ve nefret ile ilişkisi hakkında bilgi verilmiştir. İlerleyen bölümün ilk yarısında nefret söylemi, nefret söylemi türleri, nefret suçu, nefret söyleminin şiddet, ırkçılık ile ilişkisi, ötekileştirme, çok kültürlülük ve öteki ayrımı, kutuplaşma, damga ve kalıp yargı (stereotip), ön yargı, ayrımcılık kavramları ve linç olgusu anlatılacaktır. Bir sonraki bölümün ikinci yarısında nefret söylemi ve medya ilişkisi, sosyal medya ve nefret söylemi, nefret söyleminin ifade özgürlüğü ile ilişkisi ve nefret söyleminin hukuki boyutu konuları ele alınacaktır.

¹⁷ Birinin sosyal medya hesabına giriş yaparak, onun adı altında uygunsuz içerikler yayınlamaktır. Kelimenin Türkçe karşılığı bulunmamaktadır (TECPC, 2020).

¹⁸ Hedef alınan kişi hakkında yalan yanlış bilgilerin yayılması, söylenti çıkarma

¹⁹ Saldırganca, ateşli tartışmalar ve parlama anlamına gelir. Taraflar karşılıklı olarak birbirlerini kızdırmaya, aşağılamaya çalışır, saldırganca davranır.

²⁰ Hedef alınan kişinin uygunsuz, pornografik, müstehcen fotoğraf ve videolarının alınması, yayınlanması, paylaşılmasıdır.

²¹ İfşa etmek; Bir kişi hakkında özel bilgilerin, mesajların, fotoğrafların, videoların paylaşılması

²² Gizli bilgileri edinmek için kişilerin güvenini kazanarak kandırmak

III. NEFRET SÖYLEMİ, SOSYAL MEDYA VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

A. Nefret Söylemi

Nefret söylemleri kalıp yargılar ve ön yargıların bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Kalıp yargılar ve ön yargılar kişinin bilinçli ya da bilinçsiz olarak çeşitli kategorik nedenlerle belli bir gruba mensup kişilere yönelik ayrımcılıkta bulunmasına, onları dışlamasına, onlardan uzak durmasına, onları korku nesnesi veya düşman olarak görmesine neden olabilmektedir. İnsanların kendileri gibi olmayanlardan nefret etmesi aile, arkadaş, akraba gibi yakın sosyal çevreyle başlayarak, çalışma hayatı, siyasilerin söylemleri, medya, devletin ideolojisi, eğitim kurumu ile şekillenmekte ve diğerlerine karşı ön yargının gelişerek büyümesine ve kendini haklı sebeplere dayandırmasına doğru yol almaktadır. Nefretin hedefi haline getirilen birey ve gruplardan nefret edilmesi de, onlardan beklenen davranışların gerçekleştirilmesiyle birlikte haklı olduklarının kanıtı olarak görülmektedir.

Nefret söylemleri, söylemlerin ötesinde bir güce sahiptir. İnsanları kışkırtarak nefretin yöneldiği gruplara yönelik linç eylemlerine, saldırılara dönüşme potansiyelini her zaman taşır. Her toplumda tüm dönemlerde nefret söylemlerine ve nefret suçlarına rastlanmış ve rastlanmaktadır. Fakat özellikle son yıllar bu söylemlerin daha da artmasına ve yayılmasına, yer yer de daha sertleşmesine neden olmuştur. Bunun en önemli sebepleri arasında göçmen-mülteci sorunu ve bu sorunun doğru yönetilememesi, yanlış ekonomi politikaları sonucu ekonomik krizler ve ülkelerin kendi içlerindeki dengelerin bozulması gelmektedir. Medyanın bu söylemlerin yayılmasında ve kanıksanmasında her zaman önemli bir rolü bulunmuştur. Sosyal medyanın ortaya çıkması ile herkesin medya içerik üreticisi olabilmesi bu söylemleri kontrolsüz biçimde çoğaltmış ve daha bariz görünür kılmıştır. Nefret söylemlerinin çoğalması toplumsal gerilimi arttırmakta ve nefret suçlarının önünü açmaktadır.

1. Söylem ve Nefret Söylemi

TDK'ya göre “söylem” kelimesi “Söyleyiş, söyleniş, telaffuz; kalıplaşmış, klişeleşmiş söz; bir veya birden çok cümleden oluşan, başı ve sonu olan bildiri, tez” şekillerinde tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Etimolojik olarak “söylem” terimi, Latince “discurrere”, “discursus” kelimelerinden türemiştir ve “oraya buraya koşturma, gidiş gelişler”, “erime, yayılma, uzaklaşma”, mecazi olarak da “özne hakkında uzun uzadıya konuşma, bir şey hakkında iletişim” anlamlarına gelmektedir (Sözen, 2017: 19). Fairclough'a göre, söylem bir pratikteki toplumsal etkinliktir, kimliklerin oluşturulmasındaki var olma biçimidir (Fairclough & Graham, 2020: 174). Van Dijk söylemin, ideolojik temelli düşüncelerin ifadesi olduğunu söyler (Dijk T. A., 2010: 14). “Aslında her şey sözle başlar. İktidarı söz yaratır, tahakküme giden yolu söz hazırlar; insanlar önce sözle yaftalanır, sözle cezalandırılır, sözle hayattan alınır. İnançlar önce sözdür, siyaset sözde doğar, sözde büyür, dağılır. Hayata verdiğimiz anlamlar, yaptığımız tanımlar, ahlak ve etik sözle gelir sözle gider. Geri kalan her şey, sözün söylediğini yapmaktan ibarettir.” diyerek sözün önemini açıklar, Mahmut Çınar (Çınar, 2013: 138). Sözün bu önemi sayesinde, toplumda söylemler aracılığıyla ikilemler yaratılmakta ve ötekileştirme üretilmektedir (Akova & Kantar, 2020: 250; Foucault, 1993: 27).

İktidar kuramının merkezine söylemleri koyan Foucault'ya göre, söylem, bilgiyi kuran, var olan bilginin içinde zaten yer alan toplumsal pratiği ve güç ilişkilerini yaratan yollardır (Tanır, 2019: 29). Foucault, modern çağda bireyin toplumsal kurumlar, söylemler ve pratikler aracılığıyla tahakküm altına alınmasından bahseder. Güç söylemler aracılığıyla yaratılmakta, tartışılmakta, kontrol edilmekte ve dağıtılmaktadır (Best & Kellner, 2016; Slattery, 2007: 408). Söylem dil aracılığıyla bilginin üretilmesidir. Güç ve bilgi arasında doğrudan ilişki vardır. Güçle ilişkili bir kuruma dayanmayan bir bilgiden, bilgi kurumlarıyla ilişkili olamayan bir güçten söz etmek mümkün değildir (Aygül, 2013: 15-16). Foucault da, iktidarsız söylemin olmayacağını, söylemin daima iktidarla örtüşeceğini ifade eder (Özulu, 2015: 14-15). Günümüz dünyasında sıcak savaşlardan daha çok, ne zaman ve nereden geldiği belli olmayan ideolojinin bir yansıması olan söylemler aracılığıyla yürütülen sinsî savaşlar meydana gelmektedir (Engindeniz, 2021: 25).

Söylem, tıpkı iktidar gibi günlük hayatımız içerisinde yer tutar. İnsanların eylemlerini kontrol altında tutmak, söylemlerini de kontrol altında tutmaktır. İktidarı kontrol etmenin bir yolu söylemleri, eylemleri kontrol ederek, bilgiyi, ideolojiyi, tutumları denetleyerek insanların zihinlerini etkilemek, kontrol etmektir. Söylemler denetim kurma ve kontrol etmede merkezi konumdadır (Best & Kellner, 2016; Dijk, 2010: 12-13). Dolayısıyla Van Dijk de Foucault gibi söylemi ideolojiden bağımsız düşünemez. İdeolojiler tarafından etkilenen sosyal pratiklerin en önemlileri ideolojileri nasıl elde ettiğimizi, öğrendiğimizi ve değiştirdiğimizi etkileyen dil kullanımı ve söylemlerdir (Aygül, 2013: 17). Van Dijk, söylemin bağlamdan kopuk düşünülmemesi gerektiğini, bir metnin tam olarak ne söylediğini bağlamı çerçevesinde değerlendirerek anlamlandırılabileceğini belirtir.

Toplum modernleşirken aynı zamanda dijitalleşmektedir. Dijitalleşen medyanın da kültürel anlam kodlarından bir tanesini nefret söylemleri oluşturmaktadır (Yeğin, 2021: 117). Nefret söylemi, insanların birbirleri ile ilgili düşüncelerinin, algılarının, ön yargılarının, ifade biçimlerinin ve en nihayetinde de davranış şekillerinin oldukça kırıncı, geri dönülemez, yapıcılıktan uzak ve kutuplaştırıcı bir eksene doğru kaymasına neden olmuştur (Bulunmaz, 2015: 76). TDK'ya göre “nefret” kelimesi “Bir kimsenin kötülüğünü, mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu; tikslenme, tiksinti” şeklinde tanımlanır (TDK, 2022). Spinoza'nın “bazı dış nedenlerin algılanması ile acının eşliğinde bir olgu” olarak tanımladığı nefret (Royzman, McCauley, & Rozin, 2004: 4) için Aristoteles, nefreti öfkeyle karşılaştırarak nefretin en önemli özelliğinin acısız olması olarak tanımlamıştır (Bozay, 2019: 24). Mari J. Matsuda, nefret söylemini “ırksal bir üstünlüğe dayanan, tarihsel süreç içinde baskı altına alınmış, mazlum bir gruba yönelik, eziyet veren, nefret içeren ve onur kırıcı ifadeler” şeklinde tanımlar (Matsuda, 1993: 36; Türey, 2021: 157).

Nefret söyleminin temelinde ön yargılar, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, kalıpyargılar, cinsiyetçilik, homofobi gibi etkenler yatmaktadır. Kültürel kimlikler ve grup özellikleri en çok tahammülsüzlüğe yol açmakta ve kendinden olmayanlara karşı nefret dilini yükseltmektedir (Şensever, 2012: 9). Bu sebeple nefret söylemi, tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlüğün dışavurumu olarak, aşırılık taşıyan ön yargılardan oluşmaktadır (Bozay, 2019: 26). İnsanlara

etnik kimlikleri, dinleri veya inançları, ırkları, dilleri, toplumsal cinsiyetleri, cinsel yönelimleri, yetersizlikleri veya diğer farklı özellikleri sebebiyle yöneltilen nefret içeren ifadelere nefret söylemi denir (Akdeniz, 2010). Nefret söylemlerinin arkasında farklı kimliklere (din, etnik, cinsel yönelim vb.) karşı ön yargı ve ayrımcılık bulunmaktadır (Binark, 2010: 23). Nefret söylemi, ayrımcılığın söylem yoluyla bir tür saldırıya dönüşme halidir (Türay, 2021: 157). Nefret söylemi toplumdaki dezavantajlı grupları değersizleştirmekte, dışlamakta ve düşmanlaştırmaktadır (Toptaş, 2022: 976). Bir ifadenin nefret söylemi olması için; belirli özellikleri nedeniyle bir kişi veya gruba yönelik olması, kişi veya grubun sahip olduğu özellikleri olumsuz olarak nitelendirme, abartma, iftira, aşağılama, nefrete, düşmanlığa veya şiddete tahrik etme, doğal bir kimlik ögesini aşağılama unsuru olarak simgeleştirme, soykırım, insanlığa karşı suç ya da simgeselleşmiş nefret suçları gibi tarihsel olguları reddetme, basitleştirme ya da meşru gösterme gibi yöntemlerle yansıtma ve böylece, kişi veya grubun varlığını hoş karşılamama ve düşmanlığa maruz kalmasını meşrulaştırma gibi unsurları taşınması gereklidir (Türay, 2021: 158).

Nefret, hedefteki birey ya da gruba karşı düşmanlık, reddetme, dışlama, zarar verme, yok etme arzusu içermektedir (Parekh, 2006: 2). Nefret söylemleri zamanla toplum genelinde nefret iklimi oluşturmakta ve şiddet eylemleriyle birlikte nefret suçlarına neden olmaktadır (Sarı, 2015: 44). Bir söylemin sonuçları hedef birey ya da grupta hak ihlaline veya hedef birey ya da gruba yönelik şiddeti teşvik etmeye neden oluyorsa nefret söylemi olarak görülür (Badamchi, 2015: 57).

Nefret, “bir ideolojinin parçası olduğunda, insanlar kendilerini ve ötekini, ideolojinin belirlediği bir bağlamda konumlandırmaya başlarlar. Nefret, bir kimliğin parçası olduğunda, o kimlik kendisini nefret edilen gruptan bağımsız olarak tanımlayamaz” olur (Çayır, 2010: 48). Nefret kavramı sosyal olarak sınıflandırılmakta ve ideolojinin bir unsuru olmaktadır. Bireyler kendilerini ve kendilerinden farklı olarak gördükleri birey ve toplumları belirli ideolojik düşüncelerin şablonlarına sığdırmakta, “öteki” olarak ayrımcı tutum sergiledikleri birey ve toplumları ideolojik unsurlarına göre konumlandırmaktadır (Akova & Kantar, 2020: 249).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 1997 yılında nefret söylemi konulu 97(20) sayılı Tavsiye Kararında nefret söylemini şöyle tanımlamıştır: “İrkçi nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm veya hoşgörüsüzlük ifade eden, saldırgan milliyetçilik de dâhil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her tür ifade biçimidir. Hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret, saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezîyetçilik, ayrımcılık ve azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli kişilere karşı düşmanlık yoluyla ifade edilen hoşgörüsüzlüğü içermektedir.” (Recommendation No.R (97) 20 Of the Committee of Ministers to Member States on “ Hate Speech”, 30 October 1997).

Söylem Foucault’ya göre hakkında konuşulan şeyleri inşa eden bir pratiktir (Foucault, 2014). Söylem bir yandan anlam dünyaları kurar ve yeniden üretir bir yandan var olan anlam dünyalarını yıkabilir. Söylemin kendisi bizzat şiddet uygulayabilir. (Bora, 2021: 15). Söylemsel şiddetin fiziksel şiddete dönüşmesi anlık bir durumdur. Bazen görünüşte çok da problemlili olmayan masum görünüşlü söylemler, çok şiddetli eylemlere neden olabilir. Bu sebeple nefret söylemlerinin de nefret suçuna dönüşmesinin, söylemde bulunanlarca veya söylemden etkilenenlerce dikkate alınması gereklidir. Ayrımcılık ve ötekileştirme söylemlerle normalleştirilir. Söylemler, söz sınırlarını aşarak, kalıplaşabilen ve kalıcı hale gelebilen kavramlardır (Eser, 2021: 37). Söylemlerle mücadele sadece söylemsel bir mücadele değil, toplumu toplumdaki herkes için ortak iyiye doğru değiştirme, dönüştürme mücadelesidir (Engindeniz, 2021: 26).

Ayrımcılık, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ötekileştirmeyi de içeren nefret söylemi, heterojen kültürlerin birlikte hoşgörüyle yaşamasının karşısında ön yargı, etnik merkezîyetçilik, aşırı milliyetçilik, ataerkillik üzerinden kültürleri birbirlerine karşı düşmanlaştırır. Toplumsal barışa ve gelişime engel olan nefret söylemi bireylerin haklarına ve kişisel özgürlüklerine dair tehdit alanı ve müdahale oluşturmaktadır. Demokratik ve çoğulcu toplumlar farklı fikirlerin varlık gösterdikleri siyasal ortamların varlığı, farklı düşüncelerin değerlendirilmesini ve çeşitli görüşlerin temsilini, çok kültürlü toplumlar arasında karşılıklı saygı kültürünün tesisini mümkün kılar. Buna karşın nefret söylemi, hedef olan grupları, onların demokratik yaşam anlayışlarını, müzakere süreçlerini karşılıklı saygı kültürü çerçevesinin dışına çıkarır. Fakat demokratik bir toplumda

devletin görevlerinden biri de “farklı kimliklere sahip grupların bulunduğu toplumlarda herkesin kimliğine saygı duyulmasını sağlamak”tır (Engindeniz, 2021: 27). Nefret söylemleri, farklı düşüncelerin temsili ve demokratik ortamın varlığı adına büyük bir tehdit oluşturmakta, hedef olan topluluk ve grupların siyasal, kültürel, dinsel, etnik, cinsel kimliklerini baskı altına almaktadır (Akova & Kantar, 2020: 246-247).

İktidar, belirli söylemleri dolaşıma sokacak gücü ve araçları beraberinde getirmekte, iktidar sahipleri belirli etnik, ulusal ve dini kimlikleri, kadınları ve LGBTİQ’leri homojenleştirme, onlara dair kalıp yargıları yaygınlaştırma, yanlış ve çarpıtılmış bilgileri dolaşıma sokma, onları kriminalize etme, aşağılama ve düşmanlaştırma imkanlarına sahiptir (Az, Ensari, & Özkan, 2021: 79). Söylemler aracılığıyla anlamlandırılan grup aidiyetleri, gruplar arası ilişkilerde, benzerlikler ve farklılıkların üretilmesini ve “biz-öteki” ayırımına neden olur. Farklı ideolojik gruplar arasında güç ilişkileri söylemler sayesinde belirlenir ve meşrulaştırılır. Grup aidiyetleri, gruplar arası eşitsizlikleri, grup davranışlarını anlama ve açıklama gayretleri söylemsel nitelik taşır (Göregenli, 2013, s. 58).

Kendi ülkelerinde yaşanan savaştan, siyasal şiddetten, ayrımcılık ve ekonomik krizlerden kurtulmak için başka ülkelere göç edenler, dünyanın her yerinde yükselişte olan yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığı ile karşılaşmakta ve başka bir mücadele alanına girmektedir. (Az, Ensari, & Özkan, 2021: 77-78). Özellikle medya aracılığıyla yaygınlaşan ayrımcı dil ve nefret söylemi toplumda düşmanlığı ve kutuplaşmayı tetiklerken, kırılgan gruplara yönelik yaygın bir ön yargının yerleşmesine ve güçlenmesine yol açar. Toplumun her üyesinin gündelik yaşamında kullandığı dil ile siyasilerin, basın ve yayın organlarının tekrar tekrar dolaşıma sokarak meşrulaştırdıkları tehlikeli söylemler, kırılgan grupları sosyokültürel bir nefret nesnesi olarak hedef haline getirir (Çınar, 2013: 141-143; Vardal, 2015: 152-154).

2. Nefret Söylemi Türleri ve Nefret Suçu

Nefret söylemi ve nefret suçu ile ilgili üzerinde uzlaşmış tek bir tanım olmamakla birlikte tanımların pek çoğu ortak ifadeler içermektedir. Örneğin birçok nefret söylemi tanımında; ötekine tahammül edememenin, farklı olandan korkmanın getirdiği nefret üzerinde durulmakta, kendilerinden olmayanların

kendilerini bozacağı düşüncesiyle ötekine karşı nefret duymaktan bahsedilmektedir. “‘Nefret söylemi’ kavramı, ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezcilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan, dinsel hoşgörüsüzlük dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak şekilde anlaşılacaktır” (Weber A., 2009: 3). Irkçı, etnik ayrımcı, dinsel temele dayalı, milliyet ayrımcılığına dayalı, cinsiyetçi ve homofobik gibi çeşitli nefret söylemlerinden bahsetmek mümkündür. Literatürde nefret söylemi ile ilgili algı daha çok ırk, etnisite ve din temelli hedef gruplarına dayalı ayrımcılık söylemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet temelli ya da homofobi temelli ayrımcı ya da nefrete dayalı söylem, nefret söylemi olduğu halde daha nadir bir biçimde nefret söylemi olarak tanımlanmaktadır (Badamchi, 2015: 59).

Ön yargı ile temellendirilen nefret söylemleri hakaret, sindirme, korkutma, dışlama, ötekileştirme içeren ifadelerden oluşmaktadır. Bu söylemler nefret suçlarına sebebiyet verebilmekte ve demokrasi açısından büyük tehlike oluşturmaktadır. Nefret söylemi; farklı kültürlere, farklı inançlara, farklı kimliklere, farklı ideolojilere ve farklı yönelimlere olan tahammülsüzlüğün onaylanmayan tezahürüdür (Akova & Kantar, 2020: 246-247). Nefret söylemlerinde bulunanlar toplumda gereksiz bir korku yaymakta, farklılıkları aşağılamakta ve doğal hiyerarşilerin varlığı olarak kendilerinin daha üst tabakada olduğu düşüncesinden hareket etmektedirler.

Parekh’e göre belirli özelliklerden dolayı ayrımcılık, çoğunluk tarafından kabul görmeyen niteliklerle damgalanma ve sosyal ilişkiler dışında bırakılmak nefret söyleminin temel özellikleridir (Parekh, 2006: 214). Bir toplumda ayrımcılık, ırkçılık, ötekileştirme ya da nefret söylemleri veya suçlarının görülmesinin arkasında toplumsal yaşamı etkileyen ekonomik ve siyasi nedenler ile güvenlik problemleri, toplumun nüfus yapısının değişmesi (heterojenleşmesi), sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlara ulaşma sorunları vb. nedenler görülmektedir (Eser, 2021: 34). Nefret söylemleri, abartma, çarpıtma, küfür, hakaret, aşağılama, düşmanlık, simgeleştirme, damgalama gibi şekillerde doğrudan ya da dolaylı olarak vuku bulabilmektedir (Vardal, 2015: 136).

Eleştirel söylem analisti Van Dijk, toplumsal ideolojilerin medya aracılığıyla kamusal söylemi şekillendirdiği görüşündedir. Medya aracılığıyla topluma aktarılan ideolojiler, bireylerin zihinlerinde belirli bir gruba yönelik tutumları, fikirleri veya inançları etkilemektedir (Göregenli, 2013: 59). Nefret söylemleri "Ben/Biz" algısı üretmekte ve ötekileştirme yapmaktadır. Burada "Öteki" diye adlandırılanlar, etnik kimliği, dini inancı, siyasi görüşü, cinsel yönelimi toplumun çoğunluğundan veya toplumda baskın olandan farklı olanlar, engelliler, azınlıklar, yabancılar, yoksullar, LGBTİQ+'liler gibi değişik toplumsal gruplar, topluluklardır (Özulu, 2015: 22).

Nefret söylemi aslında etnik temizlik, soykırım, katliam, zorunlu göç veya sistematik cinsel şiddet vb. durumlarda toplumların gündeminde kalmaya devam eden ayrımcılık ve yabancı düşmanlığının günümüzde aldığı söylemsel biçimdir. Nefret söylemi ve bunu takip eden nefret suçları, günümüzde, dünya çapında yıkıcı bir sorundur. Dünyada ve Türkiye'de nefret söylemini inceleyen birçok çalışma, nefret söyleminin, en yaygın şekilde medya aracılığıyla üretilip yayıldığı ve bunun zamanla bir nefret iklimi yaratarak nefret suçlarına yol açtığı altını çizer (Sarı, 2015: 43).

Hem dünyada hem ülkemizde yaşanan kutuplaşmalar sebebiyle farklı kesimlere karşı yaratılan tahammülsüzlük ortamı sonucu, değişik sebeplerden dolayı kişiler ve gruplar hoşgörüsüzlüğün temeli haline getirilmekte ve kimliksel ayrışmalar yaratılmaktadır (Ersoy, 2018: 142). Nefret söyleminde hedef alınan gruplara yani "Öteki"lere "toplumda size yer yok" mesajı verilmektedir (İnceoğlu & Sözeri, 2012). Nefret söylemleriyle, "hedeflenen grupları incitmek, kişisizleştirmek, rahatsız etmek, sindirmek, itibarını zedelemek, aşağılamak, mağdur etmek ve hedeflenen gruba karşı duyarsızlık ve gaddarlığı teşvik etmek amaçlanmaktadır" (Karakış, 2020: 18). Her ülkenin kendi sosyal, iktisadi, tarihi ve geçmişine bağlı olarak nefret söyleminin hedefinde farklı gruplar bulunuyor. Örneğin; radikal İslami terör örgütlerinin saldırıları ve Avrupa'da artan Müslüman nüfus sonrasında Avrupa'da İslamofobi, Suriye ve Afganistan'dan gelen göçmenlerle göçmen nüfusunun arttığı Türkiye'de göçmen karşıtlığı yükseliyor (Özkan, 2021: 107).

Bazı nefret söylemlerinin nefret söylemi olduğunu anlamak ilk etapta çok zordur çünkü son derece normal ve mantıklı görülmektedirler (Weber A. , 2009:

5). Nefret söylemi ile hedef alınan gruplar susturulmaya, sindirilmeye, korkutulmaya, pasifize edilmeye çalışılır. Nefret söylemlerinin mağdurları sessizleşip, kendi kabuklarına çekilebilmekte ve çeşitli psikolojik sorunlarla da uğraşmak zorunda kalabilmektedir. Devamlı nefret söylemine maruz kalan toplumlar, bu söylemleri kanıksayarak, söylemlerin hedefindeki kişi, gruplara karşı ön yargılar geliştirir. Nefret söylemleri genellikle; abartma/yükleme/çarpıtma, küfür/hakaret/aşağılama, düşmanlık/savaş söylemi ve simgeleştirme olmak üzere dört kategoride ele alınmaktadır (Özkan, 2021: 103).

En çok kabul gören nefret suçu tanımlarından biri Herek'in "Bir kişinin bir azınlık grubuna dahil olması nedeniyle zarar verici ya da aşağılayıcı davranışlara veya sözlere maruz kalması olarak açıklanabilecek nefret suçunu; ön yargıdan kaynaklı motivasyon ile gerçekleştirilen saldırı, cinayet, tecavüz ve mülke karşı suçlar ile birlikte şiddet tehdidi ve diğer türlü aşağılayıcı hareketler" tanımıdır (Çolak, 2009: 3). Ayrımcılık, ırkçılık, cinsiyetçilik, ön yargılı tutumlar, politik anlayışlar ve homofobi gibi uç ideolojilerden beslenen nefret söylemi, kültürel kimlik, yaşam biçimleri, etnik aidiyetler, inanç farklılıkları, siyasal ideolojilerle körüklenmekte ve tahammülsüzlüğü artırarak şiddete sebebiyet vermektedir. Hedef alınan birey veya topluluklar, ait oldukları etnik kimlikleri, inançları, politik görüşleri gibi unsurlardan dolayı etik dışı, hoşgörüden yoksun, ön yargı temelli ve ayrımcılık esasına dayalı davranışlara maruz kalmaktadır. Tüm bunlar nefret suçu kapsamına girmektedir (Akova & Kantar, 2020: 250).

Nefret söylemleri şiddet eylemlerine dönebilme olasılığı taşıdığından potansiyel olarak suç barındırır. Nefret suçu terimini medya ilk kez, 1986 yılında New York'ta beyaz bir grup öğrencinin, siyah bir kişiye yönelik yaptıkları ırkçı saldırının haberinde kullanmıştır. İlk başlarda ırk, din ve inanca yönelik saldırılarda kullanılan kavram, 90'lı yıllarla birlikte etnik köken, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet, engellilik durumlarını da kapsayacak şekilde genişlemiştir (Alğan & Şensever, 2010: 9; Bilge, 2016: 10; Bozay, 2019: 28; Levin & McDevitt, 2002). Bugün siyasal, yabancı ve göçmenlere yönelik, inanç ve mezhep temelli, kadınlara yönelik, cinsel yönelim temelli, engellilere ve bazı hastalıklara yönelik nefret söylemi türleri olduğu görülmektedir (Kurt, 2019: 2). Bunların haricinde yaştan dolayı ayrımcılığa maruz kalanlar, sosyoekonomik durumlarından dolayı hakarete uğrayanlar, mesleklerinden ya da dış

görünüŖlerinden dolayı gibi birçok ayrımcılık, dışlanma, linç edilme, nefret söylemi ve nefret suçunun hedefi haline gelenler mevcuttur.

1990'lara kadar nefret suçu kavramı ve tanımı sadece ırk ve din temelli saldırılar için kullanılırken; 1990'larla birlikte etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik, siyasi görüş vb. temelli saldırıları kapsayacak şekilde genişlemiştir (Ersoy, 2018: 113). Tanımın kapsamının genişlemesinin nedeni, toplumlarda zamanla nefrete maruz kalan, ayrımcılığa uğrayan, ötekileştirilen grupların artmasıdır. Nefret suçları, ön yargı ve ayrımcılıktan beslenen suçlardır. Nefret söylemleri ve nefret suçları bireyin şahsına yönelik değil, bireyin mensup olduğu grubun (ırk, din/inanç, etnisite/etnik köken, cinsel yönelim, cinsiyet vb.) geneline yöneliktir. Bu sebeptendir ki nefret söylemleri ve suçları üzerinde durulması gereken, ciddi toplumsal problemlerden biridir.

Bir suçun nefret suçu sayılması için ne olması gerekiyor? Nefret suçu dediğimiz zaman iki unsuru içermektedir; ceza hukukuna göre bir suçun işlenmiş olması ve bu suçun belirli bir gruba yönelik ön yargı ve nefret amacıyla işlenmiş olması. Fiziksel saldırı, şiddet ya da saldırı tehdidi, taciz, mülke ya da eşyalara zarar verme, ırkçı, nefret içerikli ya da saldırgan duvar yazıları, kundaklama, saldırgan broşürler ve posterler, okulda ya da iş yerlerinde zorbalık yapma vb. olaylar nefret suçlarından sadece bazılarıdır (Alğan & Şensever, 2010: 6; Bilge, 2016: 6). AGİT nefret suçunu, ırk, ulus, etnik köken, din, dil, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, fiziksel ya da zihinsel engellilik gibi unsurlar nedeniyle bir grupla bağlantısı olan veya olduğu düşünülen kişi, kişiler ya da mülke bu bağlantı sebebiyle bir suç eyleminde bulunulması olarak tanımlar. Yani nefret suçundan bahsetmek için ön yargılı saik ve ceza gerektiren bir suç bulunmalıdır (AGİT, 2015: 14).

Kaynaktan kaynağa farklılıklar olsa da nefret söylemleri genel olarak siyasal nefret söylemi, kadınlara yönelik nefret söylemi, yabancı ve göçmenlere yönelik nefret söylemi, cinsel yönelim temelli, inanç ve mezhep temelli, engellilere ve çeşitli hastalıklara yönelik olmak üzere alt türlere ayrılmaktadır (Bilge, 2016: 4; Binark & Çomu, 2011; Çomu & Binark, 2013, s. 209-210; Yaşa & Öksüz, 2020: 1390-1391).

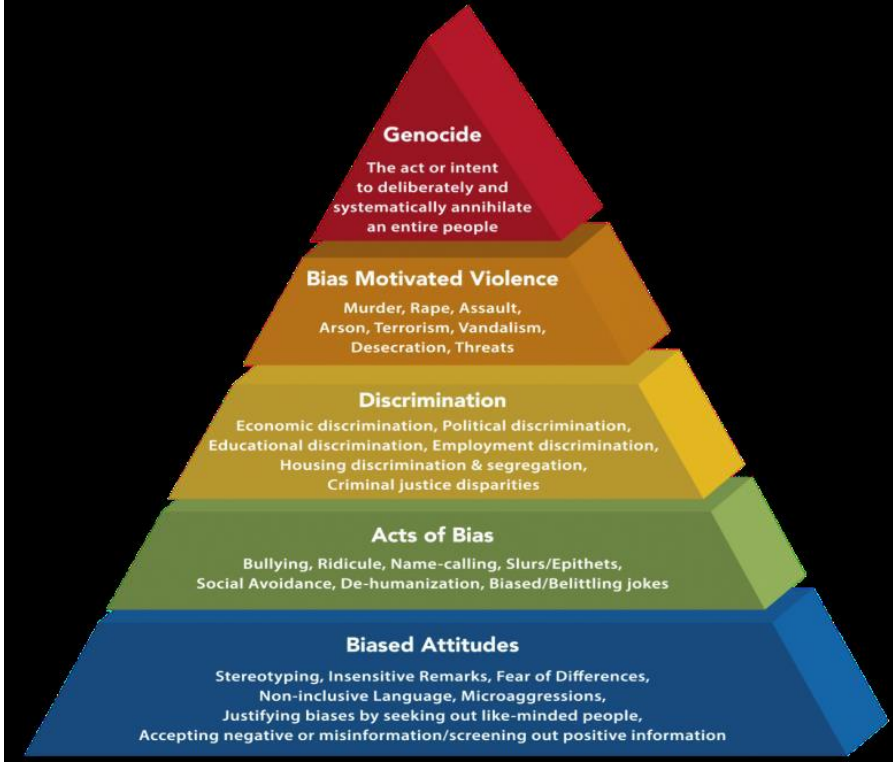
Türkiye'nin de üyesi olduğu AGİT'e göre nefret suçları şu şekilde başlıklara ayrılmaktadır:

- Irkçılık ve yabancı düşmanlığı (Racist and xenophobic hate crime)
- Roman karşıtlığı (Anti-Roma hate crime)
- Anti-Semitizm (Anti-Semitic hate crime)
- İslamofobi (Anti-Muslim hate crime)
- Hristiyan karşıtlığı (Anti-Christian hate crime)
- Diğer dini inançlara karşıtlık (Other hate crime based on religion or belief)
- Cinsiyete dayalı nefret suçu (Gender-based hate crime)
- Cinsel yönelimlere / LGBTİ+ yönelik nefret suçu (Anti-LGBTI hate crime)
- Engellilere yönelik nefret suçu (Disability hate crime) (OSCE, 2022).

Şekil 1. Nefret Piramidi

Kaynak: (Ataman, 2012, s. 62).

Şekil 2. Pyramid of Hate

Kaynak: (Pyramid of Hate, 2021).

Anti-Defamation League'in nefret piramidi incelendiğinde; en alta stereotipleştirme, farklılıklardan korkma, mevcut inançları doğrulamak için bilgi aramak veya ön yargılar, kendini yansıtma eksikliği veya ayrıcalık bilinci eksikliği, benzer görünen ya da düşünen insanlarla ilgili ön yargıları haklı çıkarmak vb. ön yargılı tutumlar bulunmaktadır. Bir üst basamağa çıkıldığında ayrılıkçı dil, duyarsız açıklamalar, taraflı ve aşağılayıcı şakalar, sosyal kaçınma veya dışlama, isim veya lakap takma, alay etme, zorbalık, hakaret, dehumanizasyon²³ (insandışılştırma) gibi ön yargılı eylemler gelmektedir. Üçüncü basamakta sistemik ayrımcılıklar olan ceza adaletinde eşitsizlikler, okul kaynaklarının adaletsiz dağılımı, konut ayrımı, istihdam fırsatlarında eşitsizlik, ücret eşitsizlikleri ve eşit olmayan medya temsilleri gelmektedir. Dördüncü basamakta artık tehdit, kundakçılık, vandalizm²⁴, tecavüz, saygısızlık, saldırı,

²³ “İnsandışılştırma, insan olmaktan çıkarma”. Kavram ilk kez 2012 yılında Gasset tarafından antropomorfizim kavramının karşıtı olarak kullanılmıştır. Karşılarındaki kişi ve grupların kendileri gibi insani değerlik taşımadığı, dolayısıyla insan sayılamayacağını anlatan kavram insanlara yönelik şiddeti ve işkenceyi meşrulaştıran bir durum oluşturur (Anık, Kırık, & Soncu, 2017, s. 47).

²⁴ Kasıtlı olarak, bilerek ve isteyerek kişilere, araçlara, dükkanlara ya da kamu mallarına zarar vermek olarak tanımlanan Vandalizm için tahripçilik de denilmektedir (Kesimli, 2013, s. 161).

cinayet ve terörizm gibi ön yargılı şiddet eylemleri görülmeye başlar. Nefret piramidinin en üst basamağında, tüm bu tutum, davranış ve eylemlerin en kötü aşaması olan, soykırım gelmektedir. Soykırımdan kasıt herhangi bir sebepten dolayı farklı olan, kabul edilmeyen bir grup insanı kasıtlı ve sistematik bir şekilde yok etmektir (ADL Pyramid of Hate, 2021). Aslında dünya tarihinde birçok soykırım örneği bulunsa da kabul edilen ve en çok bilinen soykırımların başında 2. Dünya Savaşı'nda Almanya'daki Yahudilerin (engelli ve eşcinsellerle birlikte) öldürülmesi (Holokost), Ruanda Katliamı, Srebrenitza katliamı gelmektedir (Çoban E. , 2008: 49).

Doğası sebebiyle nefret söyleminin yöneldiği mağdurdan çok mağdurun ait olduğu yani nefretin asıl yöneldiği grubun tümünü etkilemesinden dolayı nefret suçları toplumun üzerinde bireyden daha çok olumsuzluklara neden olmaktadır (Ersoy, 2018: 115). Nefret suçları ve söylemlerinin sadece bireyin kendisine yönelik olan saldırı ve söylemlerden farklı boyuttu buradan ileri gelir. Burada bireye yönelik değil, bir topluluğa yönelik saldırganlık, hoşgörüsüzlük, ayrımcılık vardır. Hedef bireyin kendisi değil, üyesi olduğu topluluktur. Nefret suçlarının cezalandırılmaması toplumdaki azınlıkların dışlanmış hissetmelerine, içlerine kapanmalarına, toplumsal hafızalarında büyük travmaya neden olmakta grubun devlete ve toplumun geneline yönelik güvenleri sarsılmaktadır. Nefret söylemi ile ortaya çıkan yaşam ihlalleri hem kişi hak ve özgürlüklerinde, hem toplumsal barış ve demokraside engel oluşturmaktadır. Bireylerin temel güvenceleri olan demokrasi doktrininin önüne geçen başat engellerden birini oluşturmaktadır (Akova & Kantar, 2020: 246-247). Bunun dışında nefret söylemleri ve suçları tıpkı çete savaşları gibi birbirlerine yönelik misilleme de içerir. Devlet suçluların cezalandırılmasına yönelik bir şey yapmazsa ya da yetersiz bir ceza uygularsa, bu durumda hedef alınan kişiler ya da gruplar kendi adaletlerini sağlamaya, kendilerini korumak için karşı atağa geçmeye çalışır. Batı toplumlarında görülen İslamafobiyi ele aldığımızda; artan İslam karşıtlığı söylem ve tutumlara yansımakta, egemen güçler, siyasetçiler, medya tarafından daha da körüklenmekte ve tek taraflı ve çoğu zaman tam doğru olmayan bir kurgu olarak sunulmaktadır. Şiddet şiddeti, nefret nefreti doğurur mantığıyla da, İslamafobi İslam'ı kullanarak yapılan terörü, İslam'ı kullanan terörler de İslamafobiyi körüklemektedir (Akova & Kantar, 2020: 247). Tüm bunların olmaması için

nefret suçlarının mutlak bir şekilde hukuki yaptırımlarla karşılık bulması gerekmektedir. Böylece toplumsal huzur ve denge korunmaya devam eder, demokratik toplum yapısı korunur (Bilge, 2016: 13).

Nefret suçları, mağdurun ait olduğu gruba yöneliktir. Dolayısıyla hedef aslında “öteki” görülen gruptur. Nefret suçuyla iletilmek istenen mesaj, nefret suçunun mağduru olan kesimin toplumun içindeki varlığının reddedilmesidir. Nefret söylemi sadece söylem olarak kalmamakta, motive veya provoke edici yönü nedeniyle şiddet ortamlarının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Diğer bir ifadeyle, “Nefret söylemi, içinde potansiyel şiddeti barındırmaktadır” (Dijk T. A., 2010: 33). Toplumdaki gelenekler ve görenekler hedef alınan birey ya da gruplara yönelik söylemlerin kullanılması şiddeti meşru bir hale getirebilmektedir. Bununla birlikte sosyolojik açıdan toplumsal ve siyasal bunalım zamanlarında kalabalıkların saldırganlık eğiliminin arttığı görülmektedir. Bu gibi dönemlerde ve durumlarda şiddet bir linç eylemine de dönüşebilir. Şiddeti uygulayan kitleler kendilerine bir “günah keçisi” bulmakta ve linç eylemlerini o kişiye veya kişilere yönelik gerçekleştirmektedirler. Durkheim günah keçisinden, “Yoksunluk duygusunun yarattığı saldırganlık, kişilerin belirlediği günah keçilerine yöneltilir” şeklinde bahseder (Özsüer, 2012: 276). Burada dikkat çekici bir diğer husus ise şiddeti uygulayan kişilerin yaptığı eylem kendilerince şiddet olmayabilir. Çünkü şiddeti gerçekleştirenlerin kendilerine göre haklı sebepleri vardır (Karakış, 2020: 22-23). Yıllar içinde çeşitli sebeplerle ülkemizde de nefret suçları görülmüştür ve görülmektedir. 6-7 Eylül Olayları, Sivas Katliamı (Madımak Olayı), Hrant Dink Cinayeti, Rahip Santoro cinayeti, Malatya Katliamı, Trans cinayetleri, Ayşegül Terzi’ye şort giydiği için tekme atılması bu nefret suçlarından bazılarıdır.

3. Şiddet ve Nefret Söylemi

İnsan hem sosyal hem antisosyal bir canlıdır. Antisosyallik uç noktalarda çeşitli şekillerde saldırganlık olarak kendini gösterir. Saldırganlığın içgüdüsel yani doğuştan geldiği, deneyimle öğrenildiği, bir amacın engellenmesi sonucu ortaya çıktığı gibi çeşitli iddialar bulunmaktadır. Saldırganlığın kökeni ile ilgili en çok genetik bir yönü olduğu dolayısıyla insan doğasının bir parçası olduğu üzerinde durulmaktadır (Gerrig & Zimbardo, 2019: 529-538; Horzum, 2020:

330). Tıpkı hayvanlar aleminde olduğu gibi insanlar arasında da hayatta kalma, çıkar, liderlik/güç, kişisel alan gibi sebepler çatışma ve saldırganlığa sebebiyet vermektedir. Freud'un Yapısal Kişilik Kuramı'nda kişiliği oluşturan id, ego ve süperegö üçlüsünden ilkel benliği oluşturan, dürtüsel ve içgüdüsel olan id saldırganlığı besleyen bir kaynaktır (Freud, 2019). Ego, id ve süperegö arasında dengeyi sağlayan idare meclisiyken, süperegö kişiliğin katı ahlaki yönünü oluşturur. Bir kişide id baskınsa aşırı bencil, tamamen kendi hazları odaklı ve saldırganlığı yüksektir (Horzum, 2020: 330). İnsanın bir topluluk ya da gruptan nefret etmesi ve onlara karşı şiddette bulunması da kişiliğin id yönünden ileri gelir.

İnsanların kendilerinden farklı birey ve gruplara bir "yabancı", "düşman" gözüyle bakması onlara karşı şiddet ve saldırganlığı arttırmaktadır (Göregenli, 2013: 33). Nefret de tıpkı psikolojik şiddet gibi bir şiddet olarak kabul edilmelidir. Cinsel şiddetin fiziksel şiddetle sınırlı kalmayıp, söylemsel, psikolojik, ekonomik şiddetleri içermesi gibi nefret söylemleri de söylemsel ve psikolojik şiddet çeşididir. Ayrıca nefret söylemleri kendi kültürünü üstün görmeyi de içerdiğinden kültürel şiddet içerisine de girmektedir (Tosun, 2020, s. 5117). Van Dijk sözcüklerin de eylem olduğu düşüncesine katılmaktadır. Fiziksel şiddetin bedende bıraktığı izler zamanla kaybolur fakat olumsuz söylemlerin bıraktığı travma ve izler uzun süre ya da ömür boyu sizinle gider. Bir şiddet türü olduğundan nefret söylemleri de yasaklanmalıdır (Dijk T. A., 2010: 33-35).

Bir gruba yönelmiş olan ve o gruba karşı nefreti kışkırtan söylem ve tutumlar ve bununla birlikte hoşgörüsüzlüğün düşmanca dışavurumudur, nefret söylemi. Nefret Suçları ve Nefret Söylemi İzleme Rehberi'ne göre nefret söylemi içinde potansiyel şiddet barındırmaktadır ve şiddetin altyapısını hazırlamaktadır (Şensever, 2012: 10). Egemen anlayışların, köken kültürlerin, çoğunluğu oluşturan toplulukların, öteki olarak adlandırdıkları azınlıklara dair geliştirdikleri iletişim düzeyinin azalması veya sonlandırılması nefret söyleminin şiddetini de artırmakta ve çatışmayı körüklemektedir (Akova & Kantar, 2020: 247).

Nefret söylemi tanımları bir ülkedeki demokrasi, azınlıklar ve göçmenlere bakış açısı, çok kültürlülük ve hoşgörünün yansıması olduğundan ülkeden ülkeye değişmektedir. Nefret söyleminin hedefi olan birey ve gruplar yalnızlaştırılmakta, sosyal olarak dışlanmakta, olumsuz özelliklerle damgalanmaktadır. Çeşitli

kışkırtmalarla toplumda oluşturulan tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlük havası nefret söylemlerine neden olmaktadır. Hedef birey gibi görülse de hedef bireyin içinde bulunduğu grubu sessizleştirme, pasifize etme, gruba zarar verme ve yok etme isteğidir (İnceoğlu & Sözeri, 2012; Parekh, 2006: 214). Nefret söyleminin en büyük tehlikesi “bugünü askıya alan ve geleceği öngörülebilir olmaktan uzaklaştıran, toplumun tek tek bütün bireylerine zarar verme yetisine sahip olan bir ayrımcılık üretimi” olmasıdır (Çelenk, 2009: 215; Kalav & Certel Fırat, 2017: 2211). Nefret söylemi “biz” ve “ötekiler” kutuplaştırmasını keskinleştirerek, toplumsal gerilimi arttırmakta ve diğer toplumsal problemlerle de birleşerek şiddeti tetiklemektedir.

4. Irkçılık ve Nefret Söylemi

Klasik anlamda “ırk” terimi 16-17.yy’larda kullanılmaya başlamıştır. Immanuel Kant deri rengine göre ırkları ayırarak, en bilinen ve en çok kullanılan ırk teorisini geliştirmiştir (Bernasconi, 2022: 61). Irk ile insanlar biyolojik, fizyolojik özelliklerine göre sınıflara ayrılmaktadır (Sumbas, 2009: 263). Irkları birbirinden ayıran faktörler olarak deri rengi ile birlikte saç ve göz rengi, burun ve dudaklar, kafanın ve yüzün şekli, boy ve beden vb. unsurlara bakanlar da olmuştur (Sönmez-Selçuk, 2012: 80). Irk kavramı bir insan topluluğunun bir diğer topluluktan doğuştan gelen farklılıklardan dolayı üstün olduğu düşüncesine dayandırılmaktadır (Fenton, 2001: 7). Aydınlanma döneminde David Hume, Locke, Hegel gibi düşünürler ırkçılığın kuramsal köklerini güçlendirmişlerdir (Sumbas, 2009: 264). Lorde, ırkçılığı, “bir ırkın diğer tüm ırklardan üstün olduğu ve bu sebeple onlar üzerinde hakimiyet kurabilme hakkı olduğuna dair inanç” olarak tanımlamaktadır (Lorde, 1984). “Biz” ve “Öteki” ayrımı ırkçılığın oluşmasında temel bir rol oynamaktadır (Özsüer, 2012: 275).

Irkçılıkta kendine benzer olamayanları değersizleştirme, “öteki” görme dolayısıyla eşit görmeme fikri vardır. Bu sebeple de “öteki” olarak gördükleri üzerinde kendince haklılaştırdığı eşitsizliğe dayanan bir egemenlik kurmaya çalışır (Tosun, 2020, s. 5114-5115). Yasalarda herkesin eşit olduğu ifadesinin toplumsal hayatta karşılık bulmadığının göstergesi nefret söylemleridir (Tosun, 2020, s. 5116).

İrkçılığın bir geleneksel anlamda bir de modern yani yeni anlamda iki farklı görünüşü vardır. Geleneksel manada ırkçılıktan farklı olarak yeni ırkçılık daha az aşikar, daha sinsî, kendinin ırkçı olduğunu kabul etmeyen ama kendisinin ötekinden üstünlüğünü savunan bir görüştür. Burada hedef geleneksel ırkçılıktaki gibi sadece belirli bir ırk, etnik köken, din ya da dil değildir; burada hedef farklı bir kültüre sahip, farklı yaşam tarzını benimsemiş, farklı ideolojiye sahip, görünüşü, giyimi, inançları, cinsel yönelimi farklı olan herkestir (Çınar, 2013: 139). Böylece fiziksel-biyolojik farklılıklardan doğan klasik ırkçılık günümüzde yerini göç, göçmenlik, mültecilik ve farklılıkları merkez alan “ırksız ırkçılığa” bırakmıştır (Balibar & Wallerstein, 2017: 35; Sumbas, 2009: 265-269).

Yeni ırkçılık eski tip geleneksel ırkçılık kadar belirgin olmadığından daha masun görünür. Yeni tip ırkçılık içinde sembolik ırkçılık, ikircikli ırkçılık, kaçınmacı ırkçılık gibi alt türleri de bulundurulur (Ünal S. , 2018: 3291-3292). Yeni tip ırkçılığın üstü kapalı, görünmeyen, sinsî, kasıtsız ya da kasıtlı olabilen ve adaletsizlik yaratabilen halini “mikro-saldırganlık” kavramıyla açıklamak mümkündür. Mikro-saldırganlıklar, zararsız görülen, genellikle bilinçsiz sözel ve sözel olmayan küçük düşürme ve aşağılamalardan oluşur (Pierce, 1995: 281). İnsanlar kendilerini hoşgörülü, eşitlikçi, herkese saygı gösteren olarak tanımlasalar bile bilinçsiz de olsa ön yargılı, ırkçı tutum ve davranışlar sergileyebilirler (Ünal S. , 2018: 3293-3294).

Nefret söylemine yönelik söylem analizi modelini oluşturan Teun A. van Dijk, medyanın sürekli yeniden üretimine katkıda bulunan yeni ırkçılık kavramının eski tür esirlik, yasalarda ya da toplumlardaki ırk ayrımcılığı gibi belirgin uygulamalardan farklı olarak daha demokratik bir görünüm ile azınlıkları biyolojik olarak değil kültürleriyle, eksiklikleri ve patolojik özellikleri ile farklılaştırdığını söyler. Bu sebeple yeni ırkçılık daha çok söylemler üzerinden ilerler (Kehya, 2018: 22). Yeni ırkçılık eylemlerden çok söylemlerle saldırarak ve “ifade özgürlüğü”nün arkasına sığınarak kendisini daha zararsız ve doğal gösterir. Bu nefret söylemleri sürekli olarak gerek iktidarlar gerek medya tarafından yeniden üretilir. İktidar ve medya ellerindeki sembolik sermaye ile ötekileştirici bir dil kullanarak, hedeflerindeki grubu belli bir stereotipin içine sokar. Aslında burada gücü ellerinde tutmaya devam etmek isteyenlerin ürettiği, kullandığı ve dolaşıma soktuğu söylemler söz konusudur (Dijk, 2010; Balamir Bektaş,

Karacan, & Alhan, 2015: 38). Devletler benimsedikleri hakim ideoloji ile milliyetçilik olgusunu ve duygularını kullanarak ayrımcılığa dayalı nefret söylemlerini normalleştirir.

İrk adı altında yapılan sınıflandırmayla gruplar arası farklılıkların yanında eşitsizliklerinde altı çizilmekte ve ırksallaştırma üzerinden bu eşitsizlik yeniden üretilmektedir (Fenton, 2001: 87; Sumbas, 2009: 266). İrkçilikte bir öteki yaratılır ve yaratılan öteki ön yargılarla beslenir (Kırık, Öztürk, Saltık, & Orujova, 2018: 16). Ayrımcılığı, düşmanlığı, eşitsizliği yeniden üretmekle birlikte ırkçılık söylemsel pratiklerle inşa edilerek başlar, nefret suçlarına ve bir adım daha ileri şiddet içeren eylemlere, soykırıma dönüşebilecek büyük bir tehlike oluşturur (Kırık, Öztürk, Saltık, & Orujova, 2018: 17).

5. Ötekileştirme

Ötekileştirme; genellikle aşırı olumsuz ön yargılar, stereotipler, genellemeler ve damgamar içeren bir süreç ve durumdur. Zihinde oluşan ön yargılar, zamanla kalıplaşarak, kendisi gibi olmayı reddetmeyle beraber ötekileştirme sürecini ortaya çıkarır. İnsanların tolerans eşikleri düşerek, tahammülsüzlük artar. Böylece kişiler ait oldukları gruplarda, kendilerinin dışındaki kişi ve gruplara karşı daha sert, keskin ve radikal düşünce ve tutumlar geliştirerek, kutuplaşır ve kendilerine “Düşman” bir “Öteki” yaratır. Süreç ilerledikçe kişiler kendi gruplarını ve gruplarının kimliklerini (dolayısıyla kendi kimliklerini) korumanın tek yolu olarak “öteki” diye niteledikleri grupları yok etmek olduğu inancı geliştirerek şiddet göstermeye başlarlar (Çolak, 2009: 11).

İnsanlar adeta hayatın bir gereği olarak, kendileri gibi olanlarla bir araya gelmekte, kendilerinden olmayanlarla doğal bir çatışma içine girmektedir (Özgür, 2007: 38). “Yabancılara duyulan nefretin, daima, insanın kendisine duyduğu nefretle bir ilişkisi vardır. Eğer insanların, neden başka insanlara acı çektirip, onları aşağıladıklarını anlamak istiyorsak, önce kendi içimizdeki tiksindiğimiz şeylerle uğraşmalıyız; çünkü bir başkasında gördüğümüzü sandığımız düşmanı, ilk olarak kendi içimizde aramamız gerekir. İçimizdeki bu parçayı, bize onu hatırlatan yabancıyı yok ederek susturmak isteriz” (Bilge, 2016: 3; Gruen, 2016: 9). Ötekileştirmeye yol açan önemli unsurlardan birini empati kuramamak oluşturur. Tanımamak ya da tanımak istememek empati kurmayı engeller

dolayısıyla insan tanımadığının ya da tanımak istemediğinin yerine kendini koyamaz (Özensel, 2020: 373).

Ötekileştirme, güçlü ve imtiyazlı olanın marjinalleştirdiği kesimler üzerindeki iktidarını korumasını sağlayacak pratikleri içerir. Ötekileştirme, bir grubu kendisinden aşağı gören bir dünya görüşü öyküsüne sahip kültürlerde, üzerinde kolaylıkla gelişip serpileceği verimli bir zemin bulur. Farklılıkların olumsuz ve siyasallaştırılmış terimlerle söylemsel inşası, seçkinlerin, siyasilerin sözlerinden gündelik yaşamın mikro ifadelerine kadar her yerde karşımıza çıkar (Yumul, 2021: 122). Toplumlarda özellikle kriz dönemlerinde, toplumdaki “Öteki”ler düşman olarak hedef gösterilir. İktidarların ülkedeki kaosu bastırmak, ülke sorunlarından farklı yerlere dikkat çekmek ve en önemlisi iktidarlarını yani hegemonyalarını korumak için yarattıkları “Öteki”ler yani düşmanlardır. Kriz dönemlerinde, kriz “Biz”e “Öteki”nin suçu gibi gösterilir.

“Biz” ve “Öteki” karşıtlığı ve ötekileştirme insanlık tarihi boyunca insan ve toplum ilişkilerinde belirleyici olmuştur (Özensel, 2020: 371). Toplumların parçalanmış ve parçacıklaştırılmış yapısı bir yanda toplumda ötekiler yaratırken, diğer yanda ırkçılık ve ayrımcılığı arttırmaktadır. 1945 ile düşüşe geçtiği sanılan ırkçılık ve ayrımcılık 1970 ve 80’lerle tekrar yükselişe geçmiş, özellikle 2000’lerde, yaşanan toplumsal olumsuzlukların da etkisiyle, patlama yaşamıştır. Toplumsal belirsizlikler ve yoğun kaygı ortamı bireylerin etnik, dini, ulusal köklerine dönme eğilimini yaratmaktadır. Toplumsal dayanışmanın zayıflaması ve bireyleşmenin artması ötekileştirme ve toplumsal kutuplaşmaya neden olmaktadır (Sönmez-Selçuk, 2012: 87). Zamana, şartlara ve özellikle egemen grupların ekonomik veya siyasi çıkarlarına, fayda beklentilerine göre, farklı özellikler itibarsızlaştırılıp gözden düşürülür. “Öteki” olmak için “öteki” olarak görülen kişinin soyundan veya mensup olduğu gruptan olmak yeterli sayılır (Yumul, 2021: 124-125).

Ötekileştirme, öteki olanı aşağılama ve incitmeye yönelik alaycı yaklaşım, hakaret ve küfür, şiddetin en basit hali olarak gün yüzüne çıkarken sorunlar zaman zaman sanal ortamdan taşarak daha da ciddi sonuçlar doğurabilmekte, adli vakalara dönüşebilmekte, kutuplaşmalara, düşmanlıklara yol açabilmektedir (Gökgöz, 2020: 40). Nefret suçları “Biz” ve “Öteki” algısını arttırarak toplumda kronikleşen bir ötekileştirme yaratır (Toptaş, 2022: 981). Son zamanlarda

toplumda göz ardı edilen, yok sayılan, dışlananlar “insan hakları”nın gündeme gelmesiyle bir yandan daha görünür olmakta, bir yandan da daha çok “Öteki” olarak damgalanmakta ve ötekileştirilmektedir. Ötekileştirme, bizden farklı olanları anlamamızı, onlarla empati kurmamızı engeller (Kundakçı, 2013: 68).

Ötekileştirilen kişi ve gruplara yönelik insandışılaştırma (dehumanization) kullanılmaktadır. İnsandışılaştırma, ayrımcı davranışların en uç boyutudur. İnsandışılaştırma düşman görülmesi gerektiği düşünülenin, düşmanlaştırılanın, insana atfedilen nitelik, beceri ve özelliklere sahip olmamakla itham edilmesi, bu fikrin yaygınlaştırılması ve bu yolla, düşmana reva görülen her uygulamanın yaratabileceği empati duygusunun önüne geçilmesi anlamına gelir (Tar, 2021: 132). Bu sayede ayrımcılığa uğrayan birey ve gruplar değersiz görülerek, onlara yönelik uygulanan her türlü ayrımcı davranış ve şiddet meşrulaştırılmaya çalışılır (Eniç, 2021: 2698).

6. Postmodernizm, Çok Kültürlülük ve Öteki

Her toplum kendinden farklı din, kültür, dil, milletleri kendi gelişmişlik seviyelerinin altında ve kendilerine tehdit olarak görmekte, bu sebeple onları “öteki” olarak addetmektedir. Her toplumun, grubun kendi içinde bir “Biz” ve “Öteki” ayrımı bulunur (Sönmez-Selçuk, 2012: 81). Bu “Biz” ve “Öteki” ayrıştırmasının uluslararası en bilinen örneği ise Batı ve Doğu arasındaki ayrıştırma. Avrupa toplumları her zaman kendilerini olumlu göstermek için Doğu ve İslam medeniyetlerinden bir “Öteki” yaratmıştır (Said, 2013). 1960’larda kendini göstermeye başlayan 80’lerle birlikte iyice artan postmodernizm, bir yandan tüm farklılıklara ve kültürlere saygı duymayı amaçlamış diğer yandan “ötekileri” kendi başlarına bırakmıştır. Küreselleşme, özelleştirmeler, bölgesel ve kıtasal sözleşmeler, sınırları yok eden elektronik yayıncılık ve hükümetler arası siyasi ve ekonomik çıkarlarla güçlü devlet ve ulus yapılarında bir taraftan erimeler yaratırken, diğer taraftan da milliyetçi akımları körüklemiş ve ulusal yapılanmaların ortak üst kimlik anlayışlarını zedelemiştir (Tekinalp, 2005: 78).

1970’lerle birlikte modernlik eleştirilirken, postmodernlik yüceltilmeye başlamıştır. Postmodernlik, modernliğin “beyaz-erkek-Hristiyan” merkezci ötekileştirmeyi normalleştirmesini eleştirir. Modernizm kendinde farklı olanları,

genele uygun olmayanları ötekileştiren, dışlayan bir teori olmuştur. Buna karşılık postmodern düşünce kendinin modernizmin tersi olarak tanımlamış, ırklar, kültürler, cinsiyetler, cinselliklerin çeşitliliğini ve çokluğunu vurgulamıştır (Kundakçı, 2013: 65-66). Lyotard, Foucault, Derrida gibi postmodernistler var olan kalıpları yıkmayı amaçlamış, farklılıkları yüceltmış, parçalanmışlık ve bölünmüşlüğü desteklemiş, özgünlüğü savunmuş, heterojenliği benimsemiştir (Karaduman, 2010: 2894). Çoğulculuk ve çeşitlilik postmodernliğin ana unsurlarındandır. Tüm bunların sonucu demokrasi ve özgürleşme vaat eden kimlik-farklılık tartışmaları; tüm dünyada etno-milliyetçilik, kültürel milliyetçilik, dinsel köktencilik, özellikle dış göç bağlamında yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın yükselişe geçmesine ön ayak olmuştur (Sönmez-Selçuk, 2012: 81-83). Küreselleşmenin ulus devletleri parçaladığı iddiaları ulus devletçileri, aşırı saldırgan ve savunmacı yapmış, aşırı milliyetçilikle birlikte ırkçılığın da artmasına neden olmuştur. “Biz” ve “Öteki” ayrımı fazlasıyla derinleşmiştir.

Çok kültürlülük ve çok kültürlülüğe saygı anlayışı Batı toplumlarında 11 Eylül sonrasında kendini aşırı milliyetçiliğe, yabancı ve farklı olanlara düşmanlığa bırakmaya başlamıştır. İnsanlar farklı alt kültürlerin toplumun ortak üst kültürü için tehlike oluşturduğu düşüncesine geri dönmektedir. Bu durum en ilkel zamanlardan beri kendimizi koruma içgüdümüzle var olan “Biz” ve “Öteki” ayrımıdır. Medyada ve sokakta yabancılara hoşgörü ve tahammül giderek azalmakta ve yeni ırkçılık kendini kimlik, din ve kültür farklılığı üzerine oturtmaktadır (Tekinalp, 2005: 79).

İnsan haklarına önem veren ve demokrasinin vazgeçilmez olduğu varsayılan birçok ülkede aynı zamanda ayrımcı söylem, ötekileştirme ve nefret söylemleri güçlenmektedir (Örneğin; ABD, Almanya, Fransa vb.) (Ağırdır, 2021: 39). Gündelik hayat, iç ve dış göçlerin de artmasıyla, artık çok aktörlü, çok boyutlu, çok katmanlı bir hal alıyor. Bu çoklukların sonucu olarak da belirsizlik ve karmaşıklık artarken bir yandan endişeler baş göstermektedir. Değişime ayak uydurmaya direnenler içe kapanarak popülist lider ve hareketlere yönelmekte, popülist söylemler ise ötekileştirme, ayrımcılık ve nefret söylemini körüklemektedir. Demokrasinin yapıtaşı olan, kendinden farklı olanı kabul etme ve yaşam alanına saygı duyma anlayışı yerini korku politikaları üzerinden ötekileştirme ve ayrımcılığa bırakmıştır (Ağırdır, 2021: 39-40). Huntington

“Medeniyetler Çatışması” ile “dünya ekonomik ve ideolojik değil, kültürel farklılıklardan dolayı bölünecektir” tezinden hareket eder (Huntington, 2021). Günümüzün küreselci ve postmodernist dünyası da bir yandan çok kültürlülüğü savunurken, diğer yandan kültürel bölünme korkusuyla aşırı ulusalcılığı yaymaktadır. Dolayısıyla bugün, Huntington’ın ifade ettiği gibi kültürel bölünmeler söz konusudur.

Dünyada her zaman, her dönemde, farklı coğrafyalarda ve farklı nedenlerle bazı insanlar toplumun genelinden ayrıştırılmış, uzaklaştırılmış, yabancılaştırılmıştır. Kimi zaman köleler, kimi zaman cüzzamlılar, kimi zaman akıl hastaları, kimi zaman derisinin renginde dolayı siyahlar, Amerikan yerlileri, kimi zaman dininin farklı olmasından dolayı Müslümanlar, Yahudiler hatta bir dinin kendi içindeki mezhepleri, kimi zaman etnik köken, kimi zaman cinsel yönelim, kimi zaman da farklı ideolojik düşüncelerde olanlar. Her zaman her toplum kendine “yabancı”, kendine “düşman” bir “Öteki” bulmaktadır. Onları kendinden uzak tutmaya çalışmakta ve onlara belli mekan ve bölgeler tayin ederek, buranın sınırları geçmesini engellemekte onları kapatmaktadır (Foucault, 2020). Egemen ve güçlü kültür “Öteki” gördüklerini dışlar ve yabancılaştırır. Örneğin; Avrupa’nın etnosantrik görüşüne göre “Ötekiler” “Hristiyan, Grek-Roma kökenlere” dayanmayan herkestdir ve Avrupa’nın birlik ve beraberlik içinde olmasını da “Ötekiler”e duyduğu korku ve nefret duygusu sağlar (Fontana, 1995; Morley & Robins, 2023; Tekinalp, 2005: 82). Bu manada Doğulu, Asyalı, Afrikalı, Müslüman, Budist vb. olan herkes “Batılı” için “Öteki”dir.

Göçü, istila ve işgal olarak tanımlamak anksiyete ve panik duygusunu güçlendirmektedir. Göçmenler kolektif benliğe ve topluluğun var kalmasına karşı bir tehdit olarak tanımlanmaktadır. Özellikle Avrupa ve ABD gibi ülkelerde göçmenlerin, Müslüman olmaları sebebiyle, Hristiyan dünya görüşüyle uyumsuz inançlar ve gelenekler taşıdıkları düşünülmektedir. Mülteciler ve göçmenler hem fiziksel hem ahlaki tehdit olarak sunulmakta, medeni dünyanın karşısında vahşi, zihinsel ve ahlaki olarak ilkel, yetersiz gösterilmektedir (Doğanay, 2021: 144).

7. Kutuplaşma ile “Biz” ve “Öteki” Ayrımı

Kutuplaşma kavramı ideolojik, mezhepsel ya da dinsel, etnik, ekonomik, dilsel veya kültürel sebeplerle toplumda birbirine karşıt grupların oluşması

anlamında kullanılmaktadır (Çağlar & Memmi, 2014: 8). Modern ve küresel dünya, bireyleşmenin artmasına, dayanışmanın zayıflamasına, ötekileştirmenin ve toplumsal kutuplaşmanın artmasına neden olmaktadır. Modernizme tepki olarak doğan postmodernizm karşılıklı hoşgörünün olduğu çok kültürlülük vaadiyle ortaya çıkmasına karşın, bu vaat bölünmeleri ve kutuplaştırmayı arttırarak, “Biz” ve “Öteki” ayrımını derinleştirmiştir. Her grup kendini “Öteki” üzerinden kendini tanımlamakta (“Öteki”nin karşısındaki özellikleri, ideolojileri, görüşleri kabul etmekte), kendini “Öteki”nin karşısına konumlandırmaktadır. Yani “Biz” varlığını “Öteki”lere dayandırırken, “Öteki” de varlığını “Biz” ve “Diğerleri”ne dayandırmaktadır (Özensel, 2020: 373; Sönmez-Selçuk, 2012: 91-92; Tekinalp, 2005: 79-83). “Öteki”ler, “Biz” için tehlikeli olan, tehdit unsuru olarak görülenlerdir.

Çok kültürlülüğü ihya eden postmodernlik bir yandan da bölünmeyi, kutuplaşmayı ve çok daha keskin ve şiddetli bir “Biz” ve “Öteki” ayrımına neden olmuştur. Farklı gruplar birbirlerine karşı kışkırtılmaktadır çünkü her grup kendisini yani “Biz”i, “Öteki” üzerinden inşa etmektedir. “Öteki” “Biz”i var edendir, “Biz” olmak için “Öteki”ne ihtiyaç vardır. Burada “Öteki”, “Biz”in tam zıttıdır, “Biz”e yabancıdır. Oysa “Biz”i tanımlamak, var etmek için “Öteki”lerle birlikte yaşamaya ve “Öteki”lerin özgünlükleri içinde yaşamalarına izin vermek gerekir (Bauman, 2015: 119). Çok kültürlülük gibi toplumsal parçalanmanın olduğu durumlarda, insanlar kendilerini koruma moduna girerek “Öteki”ne karşı savunmaya geçerler (Sönmez-Selçuk, 2012: 94; Wallerstein, 2012: 107).

“Öteki” bilmediğimiz, tanımadığımız için korktuğumuz ve önlem almamız gerektir (Özsüer, 2012: 272). Baumann da “Biz” ve “Öteki” ayrımını dost, düşman ve yabancı olarak üçe ayırarak ele alır. “Öteki”nin en önemli özelliği “Biz” tarafından toplumsal düzeni ve istikrarı bozucu olarak görülerek “Biz” için tehdit oluşturmalarıdır. “Öteki”ni anlamak için bir çaba sarf edilmez ve ön yargı ile birlikte her türlü olumsuzluğun kaynağı olarak “Öteki” günah keçisi ilan edilir (Allport, 2017; Özsüer, 2012: 274-275).

Temelde zıtlıklar birbirlerini tamamlamak için vardır. Yani bir şeyin zıttı olmasa onu tanımlamak da mümkün olmayacaktır. Siyah- beyaz, gece- gündüz, varlık- yokluk, yaşam- ölüm, sıcak- soğuk, iyi- kötü, doğru-yanlış, dost-düşman, yerli- yabancı gibi örnekler uzayıp gider. “Biz” ve “Öteki” de öyledir. “Biz”i

tanımlamamız için “Biz”den olmayana yani “Öteki”ne muhtacdır (Kundakçı, 2013: 70-72). Her toplumda güçlü bir kimlik vardır ki baskın olandır ve kendisini konumlandırmak için “Öteki”ne ihtiyaç duyar (Sönmez-Selçuk, 2012: 92). Bu “Öteki” onun tersi, kötü, anormal, deli, hasta, ilkel, barbar, tehlikeli olarak kurguladığıdır.

Örneğin Türkiye’de;

“Biz”i oluşturanlar; “Türk”, “erkek”, “heteroseksüel”, “Müslüman”, “Sünni” (ve “Muhafazakar”) olarak tanımlanır ve bunların dışında kalanlar “Ötekiler” olarak ifade edilir (Somay, 2021: 31). “Öteki” korkulandır, var olan sistemi tehdit edendir, bu nedenle baskın iktidar grupları ve baskın ideolojik söylemler tarafından kötülenir, lanetlenir, marjinalleştirilir ve korkuların öznesi haline getirilir (Aygül, 2013: 20-21).

Nefret söylemi “Biz” ve “Öteki” ayrımı üzerinden üretilir. “Biz” ideolojik olarak her türlü güç sahipliğini ve iktidarı temsil etmekte, “Öteki” ise iktidar tarafından yok sayılan, dışlanan ve aşağılanan azınlıkları, yabancıları, eşcinselleri, yoksulları ve toplumun dışına itilmiş tüm grupları temsil eder. Kişinin kendisini konumlandığı ve ait hissedip, tanımladığı yere, kimlik inşasına göre kendisinden farklı olanlar yani “Öteki” olanlar değişmektedir (Aygül, 2013: 20-21). Durkheim’cı bir bakış açısıyla bakıldığında bazı insanları “öteki” olarak tanımlamak, kendinin ve diğerlerinin “iyi” ve “doğru” olduğunu tanımlamak için işlevseldir (Chancer & Watkins, 2013: 23-27). Göregenli, “Biz” ve “Öteki”ler arasındaki ilişkinin gruplar arası güç dengesinin eşit olmaması dolayısıyla ayrıştırıcı, hiyerarşik, tahakküm-itaat ya da direniş ilişkisi oluşturduğunu ifade eder (Chancer & Watkins, 2013: 23-27; Göregenli, 2013: 25).

Levinas, “Biz” ve “Öteki” ayrımının tarihsel, kültürel ve toplumsal her türlü ayrımcılığın kaynağı olduğunu söyler. “Biz” ve “Öteki” arasındaki ilişki ego-alter ego arasındaki ilişki gibidir (Levinas, 2011: 115). Ego, benlik kavramı, diğerlerinden üstün olma ve biriciklik isteği, ayrımcılık, kendini koruma içgüdüleri gibi özellikler “Öteki” kavramını yaratan unsurlardır (Eser, 2021: 34; Freud, 2019). “Öteki”, “Biz” için dayanak noktasını oluşturur (Kristeva, 1991: 14). Sartre da “Öteki”nin çatışma demek olduğunu ve “Biz” için tehdit oluşturduğunu

söyler (Sartre, 1985: 8). Kristeva'ya göre "Öteki" bizim içimizde yaşayan farklılık bilinci halidir ve kendi içimizdeki yabancıyı nasıl ki yok edemeyiz, onunla yaşamayı öğrenmeli, onu anlamaya çalışmalı, ortak noktaları öne çıkarmalıyız (Kristeva, 2014: 20; Kundakçı, 2013: 70-72).

İnsanlar, doğaları gereği kendi gibi olanla topluluk oluşturur ve böylece "Biz"i meydana getirirler. Kendileri gibi olmayanlardan yani "Öteki"nden korunmaya çalışırlar. Kendini koruma, hayatta kalma doğasının bir gereği olarak böyle yaptıkları çok açıktır. Benzerleriyle "Biz"i oluşturarak, "Ötekiler"den yani "düşmanlar"ından daha kolay korunurlar. Bu durumun içinde bir de etnosantrik bir bakış vardır. İnsanın egosu kendini ve kendinden olanları üstün görmeye müsaittir. Ondaki olmayan herkes ise aşağıdadır. Onunla herhangi bir şekilde bağ kurması, bir araya gelmesi asla uygun olmaz. Bu onu kirletir, saflığını bozar. "Öteki" düşmandır ve düşman yok edilmelidir yoksa "Biz"e saldırır. Bu görüşten hareketle tarih millet, din, mezhep, ırk savaşlarıyla doludur. Tarihte her zaman ve herkes için bir "Öteki" olmuştur ve olacak görünmektedir. "Öteki"ni bilmeyiz, anlamayız, anlamak istemeyiz bu sebeple de ondan korkarız ve kendimiz için potansiyel tehlike olarak görürüz (İnceoğlu & Çoban, 2014). Sonuçta "Biz"i bozabilecek, yok edebilecek bir tehdittir, "Öteki". "Biz" olumlu özelliklerle ilişkilendirilirken, "Öteki" "Biz"in aksi, olumsuz özelliklerle ilişkilendirilmektedir. "Öteki"nin dışlanması, günah keçisi ilan edilmesi, marjinalleştirilmesi, olumsuz sıfatlarla etiketlenmesi gibi olumsuzluklar Chilton'ın "gayrimeşrulaştırma" olarak adlandırdığı durumu ortaya çıkarmaktadır (Doğanay, 2021: 143).

Aslında tüm bu farklılıklar kavramsal ya da teorik olarak gerekliliktir. Yoksa "Öteki"nin "Biz"den farkı gözümüzde büyütüldüğü kadar büyük değildir. "Öteki" "Biz"den farklı görünür, düşünür, davranır ama insan olmanın doğasının getirdiği benzerliklerimiz daha çoktur. Hepimiz (bazen inkar etsek ya da saklasak ve yahut farkında olmasak bile en derinliklerimizde) kendimizi diğerlerinden üstün görmeye, her şeyin en iyisini, en fazlasını kendimizin hak ettiğine inanırız. Bu birey olarak egomuzla hareket ettiğimizde de, topluluk ya da toplum olarak "Biz" düşüncesiyle hareket ettiğimizde de böyledir (İnceoğlu & Çoban, 2014). İlkel hayat için benzerlerle beraber olma, birlikte hareket etme, "Biz"den olmayanlardan gelecek saldırılardan korunmak için doğal olan bir durumdur.

Fakat “global köy” haline gelmiş bir dünyada herkes birbiriyle kolayca etkileşimde bulunabiliyorken, her yere gitmek kolaylaşmışken kendi milletini, ırkını, dinini, cinsiyetini, cinsel yönelimini, kültürünü üstün görmenin ve diğerlerinin yaşamını değersiz görmenin, diğerlerine karşı nefret söylemlerinde bulunmak büyük bir sorunsaldır.

8. Damga (Stigma) ve Kalıp Yargı (Stereotip)

Nefret söyleminin üretiminde stigma (damga) ve stereotipler (kalıp yargılar) özellikle kullanılmaktadır. Erving Goffman’a göre, stigma yani damga, kişinin kendisini diğer kişiler tarafından istenmeyen, beğenilmeyen, kabul görmeyen biri olarak hissetmesine yol açmaktadır. Stigmatizasyon (Damgalama) ise ön yargılarla bağlantılı biçimde, toplumun bazı gruplara karşı tavır alması ve hatta bu grupları toplumdaki dışlamasına kadar gidebilen davranışların tümüdür (Goffman, 2014: 24). Dışlanma, ayrımcılığın ortaya çıkmasına, ayrımcılık da toplumda yer alan bazı kişi ya da gruplar için hak kayıplarına sebep olabilmektedir (Aygül, 2013: 22).

Erving Goffman “sosyal açıdan tamamen kabul vasfından men edilmişlerin” durumunu tanımlamak için “stigma” (damga) terimini kullanır (Goffman, 2014: 24). Goffman “stigma” teriminin Antik Yunan’da alışılmışın dışında ve kötü ahlaki düzeyi olan kişileri açığa çıkarmak için üretildiğini ifade eder (Bozay, 2019: 37). Damgalama ile damgalanan kişi ya da grubun farklı olduğu vurgulanmakta ve bu farklılık nedeniyle de damgalı kişilere birçok olumsuz özellik atfedilmektedir (Çam & Çuhadar, 2013: 232). Damgalanan kişiler toplumdaki uzaklaştırılarak, izole edilmektedir. Damgalanmış gruplar, kendileriyle ilgili kalıp yargılara uygun davrandığında ayrımcılık gibi sorunlar toplumsal bir mesele haline gelmemektedir (Bozay, 2019: 36).

Stereotipler (Kalıp yargılar), bir kişinin tüm özellik ve niteliklerinin o kişiye ait tipin içerdiği belli başlı özelliklere indirgenmesi, bu özelliklerin özelleştirilmesi, doğallaştırılması ve sabitlenmesiyle oluşturulur (Aygül, 2013: 22-23). “Stereotip” (Kalıp yargı) terimini ilk kez Lippmann 1922’de kullanmış ve “sarsıcı kelimelere karşı genelde dirençli olan kafamızdaki sabit, dar ufuklar, zihindeki resimler” olarak açıklamıştır (Marshall, 2021). Kalıp yargılar bir sosyal grubun ve o grubun üyeleri hakkında sahip olunan zihinsel temsillerdir

(Augoustinos, Walker, & Donaghue, 2014: 242-245). Kalıp yargılar bir grup hakkında, zihinsel kategoriler uygun imajlar oluştururken, ön yargılar bu kategori ve kalıp yargılara uygun tutumlardır (Yaşa & Öksüz, 2020: 1389). Kalıp yargıları önemli yapan onların ön yargıya, ayrımcılığa ve nefret suçuna yol açmadaki rolleridir (Augoustinos, Walker, & Donaghue, 2014: 242-245).

Kalıp yargılar, belirli bir objeye ya da gruba ilişkin bilgi boşluklarını dolduran, böylece onlar hakkında karar vermeyi kolaylaştıran, önceden oluşturulmuş birtakım izlenimler, atıflar bütünü olarak zihnimizde oluşturduğumuz imgelerdir. Kalıp yargılar, diğer bir bireyi veya bireyler grubunu tanımlamak için kullandığımız basitleştirilmiş betimsel kategoriler olarak tanımlanmaktadır (Aygül, 2010: 101). Kalıp yargılara baktığımızda birtakım kişiler ve gruplara yönelik sahip olunan olumlu ya da olumsuz zihinsel kategorilerden söz edilmektedir. Bu zihinsel imgeler nedeniyle başka bir grup hakkında geliştirilen tutumlar, o grup üyesi ile karşılaşıldığında verilecek tepkileri ve onun davranışları hakkındaki beklentileri belirlemektedir. İnsanlar bir birey ya da grup hakkında değerlendirmelerini kalıp yargılar ve ön yargılara göre yapar (Bozay, 2019: 38-39). Kişinin belirli bir kişi veya gruba yönelik zihinsel imajları, beklentileri, algıları, inançları onlara yönelik bakış açısına hükmeder. Medya da kişinin kalıp yargılarının pekiştirilmesinde önemli rol oynar (Güler, 2011: 108). Zihinsel imajlar, kişilerin kendi bireysel deneyimlerinden olabileceği gibi, üyesi olduğu grubun algılamasından, aileden, okuldan, her türlü kitle iletişim aracından da etkilenecek şekilde oluşabilir (Özsüer, 2012: 278).

Toplumsal sınıflamalar, diğer gruplara karşı kalıp yargılar oluşmasına ve bireylerin üyesi oldukları gruplardan dolayı tepki görmesine neden olmaktadır. Toplumdaki baskın grup yani “Biz” kendini “Öteki” gruplardan daha üstün görerek, diğer gruplarla arasındaki farkları abartır (Tajfel, 1981: 255). Özellikle toplumsal değişiklerle karşılaşıldığında, kişisel bütünlüklerini korumak isteyen grup üyeleri diğer grupların kendilerinden çok farklı olduklarına, kendilerine yönelik ayrımcılık yaptıklarına inanırlar (Elder, Douglas, & Sutton, 2006). Bu sebeple de bireyler kendi içinde buldukları grupları yani “Biz”i olumlu görürken, diğer grupların hepsine olumsuz yaklaşır (Balamir Bektaş, Karacan, & Alhan, 2015: 38-39).

9. Ön Yargı ve Ayrımcılık

Allport bir bireyin bir grubun parçası olarak sınıflandırılması durumunda, kişinin, o grubun tüm bireylerinin aynı olduğu eğiliminde olduğunu belirtir (Allport, 2017). Kişi kendisiyle “Ötekiler” arasında farklılıklar algılar ve bu farklılıklar üzerinden “Ötekiler”e karşı olumsuz kalıp yargılar geliştirir. Kişi kendine benzeyenlere bağlılık duyar ve tercih eder (“Biz”i), kendine benzemeyenleri (“Öteki”) ise uzak tutar (Comstock & Scharrer, 2005: 255; Güler, 2011: 111).

Ön yargı, bir bireye sadece üyesi olduğu sosyal grup sebebiyle geliştirilen olumsuz tutumlardır (Baron & Byrne, 2003: 211). Ön yargı kendi üyesi olduğu grubu (“Biz”i) üstün görme inancını yani etnosentrizmi içerir (Kayaoğlu, 2019: 40). Lippmann’ın da ifade ettiği gibi zihinde oluşan kategoriler, kalıp yargılar ve ön yargılar dış dünyaya yönelik çizilen resmin yani çevrenin bir ürünüdür (Güler, 2011: 127; Kayaoğlu, 2019: 40). Özellikle propagandalar kalıp yargı ve ön yargıları pekiştirici özelliktedir (Güler, 2011: 129).

Ön yargı küçük yaştan itibaren aileyle, arkadaşlarla, okulla, içinde bulunulan sosyal çevreyle, kitle iletişim araçlarıyla pekiştirilir, insan kişiliğinin bir parçası haline gelerek doğallaşır (Güler, 2011: 106). İnsan hayatının ilk sekiz yılının onun sonraki hayatının tümünü şekillendirmesi sebebiyle sekiz yaşına kadar öğrenilenler çok önemlidir (Eser, 2021: 38). “Biz”den olmayan, farklı olanlara karşı ön yargı, ayrımcılık ve nefret de özellikle bu yaşlara kadar çevreden öğrenilmektedir. Bilhassa okullarda okutulan kitaplardaki “Öteki” imajı, ön yargıların oluşmasında ilk basamaklardan biridir (Özsüer, 2012: 281). “Biz” ve “Öteki” ayrımı zihinlerde sosyal kategorizasyona, kategorizasyon kalıp yargılara, kalıp yargılarda ön yargıya dönüşür. Sosyal psikolojide ön yargı “Öteki”lere yönelik olan olumsuz tutumlardır (Kayaoğlu, 2019: 46). Ön yargılar genellikle olumsuzken, kalıp yargılar olumlu da olabilmektedir (Güler, 2011: 107). Özellikle “Biz” ve “Öteki” ayrımı yani sosyal kategorizasyon ön yargının en önemli sebebi olarak görülmektedir. (Kayaoğlu, 2019: 46). Aslında ön yargının olmasından ziyade ön yargının önüne geçilememesi ciddi sorunlara yol açan bir tehlike oluşturmaktadır (Eniç, 2021: 2698).

Ön yargı, yaygın şekilde insan kategorileri hakkında katı ve adil olmayan genellemelerden beslenir; belirli bir sosyal sınıf, cinsiyet, cinsel eğilim, yaş, siyasi işbirliği ve fiziksel engellilik, ırk ya da etnisitedeki insanları hedef alır. Bir “kitle, kendinden olmayan her şeye nefret besler” (Gasset, 2016). Einstein “Ön yargıyı parçalamak, atomu parçalamaktan daha zor” diyerek ön yargının ne kadar zor değiştirileceğini belirtmiştir. Ön yargı, tutumlardan oluşurken, ayrımcılık ön yargının eyleme dökülmüş halidir. Yanlış ve katı genellemelere dayanan ön yargı (antipati), bütün olarak bir gruba ya da sırf bir grubun üyesi diye bir bireye yöneltilerek ayrımcılığa dönüşür (Giddens, 2012: 539; Macionis, 2022: 365). Ayrımcılık, psikolojik şiddeti de içermektedir (Horzum, 2020: 328).

Hoşgörüsüzlük, olumsuz peşin hükümler, belirli bir gruba yönelik nefret ön yargıyı tanımlar. Özellikler etnik kökene, din ya da inanca, cinsel yönelime, engel durumuna, dış görünüme yönelik ön yargılara sık rastlanır (Şensever, 2012: 8). Ön yargıya dayalı bir eylem bir suçla birleşerek nefret suçuna dönüşebilir (Alğan & Şensever, 2010: 16; Bozay, 2019: 34-35). Zamanla ön yargılar kalıplaşarak, kendisi gibi olmayanı reddetmeyle beraber ötekileştirme sürecini ortaya çıkarır. İnsanların tolerans eşikleri düşerek, tahammülsüzlük artar. Böylece kişiler ait oldukları gruplarda, kendilerinin dışındaki kişi ve gruplara karşı daha sert, keskin ve radikal düşünce ve tutumlar geliştirerek, kutuplaşır ve kendilerine “düşman” bir “Öteki” yaratır. Süreç ilerledikçe kişiler kendi gruplarını ve gruplarının kimliklerini korumanın tek yolu olarak “Öteki” grupları yok etmek olduğu inancı geliştirerek şiddet göstermeye başlarlar (Çolak, 2009: 11).

Toplumsal örgütlenmeler ve hiyerarşi bölgesel, sınıfsal, dinsel/inançsal/mezhpsel, etnik kökensel, cinsiyete ve cinsel yönelimlere ilişkin ayrımlar, eşitsizlik ve adaletsizlik temelinde örgütlenir (Göregenli, 2013: 23-24). Bireyler ve gruplar sırf ait oldukları kimlik, din/inanç, etnik köken, cinsiyet ya da cinsel yönelimler sebebiyle yok sayılmakta ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Nefret söylemleri ve nefret suçları da ön yargı, ayrımcılık ve ırkçılığın göstergesidir. Nefret söylemleri ayrımcılığı, ayrımcılık nefret söylemini tetiklemektedir. Nefret söylemleri ile hedef alınan gruplara "toplumda size yer yok" mesajı verilmekte, hedef olunan gruplar pasifize edilmekte, sindirilmekte ve toplum yıpratılmaktadır (Balamir Bektaş, Karacan, & Alhan, 2015: 40; İnceoğlu & Sözeri, 2012: 24).

Nefret söyleminde öteki olarak görülen kişi veya kişinin içinde bulunduğu topluluğa karşı bir ön yargı, tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlük söz konusudur. Allport ön yargılı eylemleri, yabancı karşıtlığı ya da karşı olma, uzak durma, ayrımcılık, fiziksel saldırı ve imha olarak beşe kategoriye ayırmaktadır (Allport, 2017). Özellikle yabancılardan nefret etmek olan Zenofobi, dünya genelinde göçmen ve mülteci meselesinin oluşmasıyla artmaktadır (Kurt, 2019: 5). Kişi istenmeyen nitelikleri “Öteki”ne atfederek, onlardan korkar ve uzak durur. Bu korku ve kalıp yargılar da toplumda daha çok kişiyle paylaşıldığında, ötekileştirilen gruplara daha çok zarar verir (Tracy, 1995).

Ön yargılardan ve kalıp yargılardan (stereotiplerden) beslenen ayrımcılık, toplumsal hayata o kadar derinlemesine yerleşmiştir ki neyin ayrımcılık olduğunu belirlemek gibi, ayrımcılıkla mücadele etmek de o kadar zordur. Hukuksal ve ahlaki olarak yanlış olmasına rağmen son derece genel, yerleşikleşmiş ve sıradanlaşmıştır (Göregenli, 2014). Ön yargılar bir kişi ya da grup hakkındaki olumsuz tutum, ayrımcılık ise bu tutumun eyleme dökülen halidir (Toptaş, 2022: 985).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, ayrımcılığı “Bütün hak ve özgürlüklerin herkes tarafından eşit biçimde tanınmasını ve kullanılmasını engelleme veya tanınmasını ve kullanılmasını hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu etkiye sahip ırk, renk, cinsiyet, din, dil, siyasi veya diğer görüşler, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statülere dayalı olarak gerçekleştirilen ayırma, dışlama, kısıtlama ve tercih” olarak tanımlanmaktadır (Alpkaya, 2011: 6; Karan, 2012). Ayrımcılık bir bireye sadece üyesi olduğu gruptan dolayı olumlu ya da olumsuz davranış gösterilmesidir. Bu sebeple ayrımcılık için ön yargılı tutumların davranışa dönüşmüş hali denebilir (Kayaoğlu, 2019: 44). Ayrımcı davranış ve eylemler dışlama, lakap takma, tehdit etme, jest ve mimiklerle aşağılama, düşmanca mesaj gönderme, küçümseyici şakalar, fiziksel şiddet şeklinde kendini gösterir (Demirtaş Madran, 2021: 68).

Ayrımcılık hayatın her alanında ve her düzeyde, yaşatan ve yaşayanın farkında olduğu ya da olmadığı şekillerde yaşanabilmektedir (Şahin Taşgın, 2021, s. 294). Ayrımcılıkta bir birey veya gruba mensup olduğu grup ya da topluluktan dolayı eşit davranmama durumu söz konusudur. Ayrımcılığın türlerine bakıldığı zaman, çoğunlukla doğrudan ayrımcılık ve dolaylı ayrımcılık olmak üzere iki

türden söz edilmektedir. Doğrudan ayrımcılık, fark edilmesi kolay bir biçimde ve açık olarak yapılırken bu durum, dolaylı ayrımcılık için geçerli olmamaktadır (Bozay, 2019: 33; Çelenk, 2010: 221; Toptaş, 2022: 985). Ayrımcılık tek bir sosyal sınıflandırmayla sınırlı değil, çoklu bir yapıya sahiptir. Din/inanç, etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim, sosyoekonomik durum, engel, siyasi görüş ve daha birçok sosyal ve bireysel nitelik ayrımcılık unsuru olarak kullanılmakta ve eşitsizliğe yol açmaktadır (Demirtaş Madran, 2021: 80).

Ayrımcılık, evrensel olarak, toplumların tek tipleştirilmesine dayanan bir süreç olduğundan ne tür olursa olsun ailede, eğitimde, iş hayatında, medyada yani toplumsal hayatın her alanında kendini göstermekte ve dışlanmayı da içermektedir (Göregenli, 2014: 23-24). Ayrımcılık bireysel olduğu kadar toplumsal da bir sorundur. Ayrımcılık kavramında, insanın, sahip olduğu ve tüm insanlığın paylaştığı ortak biyolojik doğasından başka bir şekilde, sahip olduğu sosyal tanımlar yani din, dil, ırk, cinsiyet, cinsellik vb. insana farklı bir tanım getiren öğeler çerçevesinde değerlendirmek söz konusudur (Çolak, 2009: 11).

Özellikle toplumsal, ekonomik, siyasi, sağlıkla ilgili problemler, olağanüstü durumlar ön yargıyı tetiklemekte ve ayrımcı eylemlere neden olmaktadır (Demirtaş Madran, 2021: 69). Ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçunu besleyen unsurlardan biridir ve özellikle 2000'li yıllarla birlikte göçmen sorunlarının da ortaya çıkmasıyla giderek büyüyen küresel-toplumsal sorun haline gelmiştir. Toplumsal hareketlilik arttıkça yani bir anlamda küresel göç ile, toplum çok kültürlü olmakta ve nefret söylemleri artmaktadır (Keyman E. F., 2014: 7). Küreselleşme dediğimizde birleştirici, bütünleştirici bir unsur akla gelse de aslında heterojen yapısından dolayı parçalılık ve bölünmeyi de beraberinde getirmektedir (Bauman Z. , 2020: 8). Küreselleşme ile birlikte yerelleşme de artmış, etnik kimlikler, bölgecilik, bir gruba adanmışlık vb. durumlar da artmıştır.

Tüm toplumlarda toplumsal eşitsizliği oluşturup, sürmesini sağlayan (din/mezhep, etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim, ideolojiler vb.) ve gruplar arası eşitsizliği azaltıcı (kardeşlik, hoşgörü, adalet, eşitlik vb.) güçler bir arada bulunmaktadır (Pratto, Sidanius, & Levin, 2006: 38). Sidanius'un Toplumsal Üstünlük Kuramı'na (Social Dominance Theory) göre toplumlar grup temelli sosyal hiyerarşi içindedir ve üye olunan grubun statüsü ne kadar yüksekse kendini diğer gruplardan üstün görme de o kadar yüksektir. Daha güçlü ve baskın olan

grup iktidarını korumak ve güçlendirmek için meşrulaştırıcı ideolojiler kullanılmaktadır (Balamir Bektaş, Karacan, & Alhan, 2015: 39-40). Ayrımcılıkta insanların etnik köken, kimlik, inanç, cinsiyet, cinsel yönelim olarak ait oldukları grubun tümünün insan hakları sistematik olarak yok sayılır (Bozay, 2019: 33-34). Mensup oldukları grup nedeniyle yasa önünde eşit muamele görmeme, kurumlarda işe alınmama, işten çıkarılma, çeşitli psikolojik baskı ve şiddete maruz kalma da ayrımcılık türleridir (Badamchi, 2015: 57-58).

2020 yılında tüm dünyanın hayatlarını etkileyen Covid-19 Pandemisi başta Çin olmak üzere çeşitli ülke toplumlarına (Asya kökenlilere), yaş sebebiyle (özellikle yaşlılara yönelik yasaklar ve yaşlı- genç ayrımcılığı) ve aynı görüşte olmama sebebiyle (aşı yanlıları ve aşı karşıtları) ön yargı ve ayrımcılığı artıran bir durum oluşturmuştur (Eniç, 2021; Şahin, 2022, s. 111-112).

10. Linç Kavramı

“Linç” kelimesinin nasıl ortaya çıktığı kesin olarak bilinmese de genellikle “Lynch’s Law” dan ortaya çıktığı görüşü kabul görmektedir. Amerikan İç Savaşı sırasında Albay Charles Lynch, hukuka uygun olmaması ve kanuna dayanmamasına rağmen düzensiz mahkemeler kurarak kendine karşı gelenleri cezalandırmaktadır. Bu “yargısız infazlar” tarihe “Lynch’s Law” olarak geçmiştir ve “linç” kelimesinin de buradan geldiği belirtilmektedir. Bu görüş dışında “linç” kelimesinin başka “Lynch” soyadlı kişilere dayandığını ya da çok daha önce 15.yy’da İrlanda’da kullanılmaya başlandığını savunanlar da bulunmaktadır (Aslan Düzgün & Özkan, 2017: 46-47; Karakış, 2020: 6-8). TDK “linç” kelimesini “birden çok kimsenin kendilerine göre suç olan bir davranışından ötürü birini, yasa dışı ve yargılamasız olarak öldürmesi”, “linç etmek” kelimesini “yargılamadan öldürmek; yargılamadan cezalandırmak” olarak tanımlamaktadır (TDK). 2010’da Heidelberg Amerika Araştırmaları Enstitüsü’nün düzenlediği “Linçin Uluslararası Tarihine Doğru” konferansında linç “Bir kitlenin, toplumun büyük bir bölümünü temsil ettiği iddiasıyla uyguladığı ceza” olarak ifade edilmiştir (Karakış, 2020: 3). Tüm bunlar bir yana kesin bir şey vardır ki, kelime kullanılmaya başlanmadan çok daha önce, insanlık tarihinin başlarından beri linç olgusu görülmektedir.

Bir yerde cezaların eksik kalması ya da cezalandırılması gerekenlerin ceza almaması düşüncesi, linç eğilimlerini arttırmakta ve toplumun belli kesimi nezdinde linçi meşrulaştırmaktadır. Yani devletin bazı konularda yetersiz kaldığı ya da yetişemediği görüşü, insanların idareyi kendi eline almasına neden olarak toplumsal kaosu oluşmasına neden olabilmektedir (Karakış, 2020: 4). Linç eylemleri, devlete ve adalete duyulan güvensizlik ya da devletin ve adaletin yetersiz kalması düşüncesinden ortaya çıkar ve linç eyleminde bulunan kitle kendini toplumun koruyucusu olarak görerek, eyleminde haklı olduğuna inanır (Aslan Düzgün & Özkan, 2017: 54).

Linç aslında hukukun yetemediği veya yetmediğinin düşünüldüğü anlarda bireylerin toplum bekçiliği yapmasını diğer bir adıyla “vigilantizm²⁵” (yasa dışı kanun infazcılığı) durumunu içinde bulundurur. Vigilantizm, kanuni olarak yetkisi olmayan sivil halktan biri ya da birilerinin, toplumsal düzeni sağlama çalışmalarına yönelik yaptıkları eylemleri ifade eder (Gambetti, 2007: 7). Bir suçun gereğinin yapılmaması ya da suçluların cezasız kaldığı düşüncesi “vigilante”lerin (yasa dışı kanun infazcıları) devreye girmesine neden olabilmektedir. “Vigilante”ler toplumun huzurunu koruduklarına ve yaptıkları eylemlerin ne olursa olsun haklı olduğuna inanmaktadır (Aloğlu, 2018: 223).

Linç olaylarında farklı özelliklerden oluşan, rastgele bir araya gelmiş, kontrolsüz ve saldırgan davranışlar sergileyen bir kitle bulunur. Kitle içinde birey adeta eriyerek, normalde asla yapmayacağı tutum ve davranışlarda bulunabilmektedir (Karakış, 2020: 24-25). Linç eylemleri, bir kitle içinde meydana geldiğinden, bireyler yapılan eylemin yanlış olduğunu bilse de, kitlenin içinde bu eyleme uyar. Birey kitle içinde eriyerek, o kitlenin bir parçası haline gelir (Aslan Düzgün & Özkan, 2017: 48; Bauman Z. , 2022).

Nefret söylemlerinin sosyal medyaya yansması gibi linç de sosyal medya üzerinden sembolik ve sanal şiddet olarak yansımaktadır. Bireylerin diğer bireylerin paylaşımlarından, düşüncelerinden, hayat tarzlarından hoşlanmaması, o kişilerin varlıklarına dahi tahammül edememesi sonucu sosyal medyada linç kampanyaları başlatılmaktadır (Karakış, 2020: 4-5). Sosyal medya nefret

²⁵ Yasa dışı kanun infazcılığıdır. Devletin gereken yapmadığını ya da yetersiz yaptığını düşünen bireyler kendilerini kanunun koruyucusu ve cezaların uygulayıcısı olarak görmektedirler.

söylemleriyle birlikte, linç olaylarının da çok kolay üretildiği ve yayıldığı bir ortam sağlar. Sosyal medyada ortak bir öteki ya da hedef belirlenmesi bir kitleyi harekete geçiren en önemli motivasyon kaynaklarından biridir. Tüm linç türleri arasında sosyal medyadaki linç kültürü pratik, hızlı ve aşık olmama yönünden öne çıkmaktadır (Demir & Özcan, 2021: 7-8). Sosyal medyadaki linç sanal bir ortamda olsa da, bu sanal dünyada yapılan her hareket bireylerin ve grupların gerçek dünyasını da etkilemektedir (Demir & Özcan, 2021: 11).

Toplum linç ile suçlu olduğunu düşündüğü kişinin hem yargısını hem infazını kendi yapar (Aslan Düzgün & Özkan, 2017: 47). Linç dediğimiz zaman aslında kolektif nefret suçlarından bahsedilmektedir. Linç olgusunda toplumsal bir şiddet söz konusudur. Başlarda linç kavramı, şiddet içerikli ve çoğu zaman ölümlerle sonuçlanan olayları kapsasa da sadece fiziksel olarak sınırlı değildir (Aloğlu, 2018: 221). Nefret söylemlerinin sistem kurucu ve sistemin sürdürülmesini sağlayan bir işlevi bulunmaktadır (Göregenli, 2017). Toplumsal hayatta genellikle linçin fiziksel şiddet içeren boyutuyla karşılaşılmaktadır. Sosyal medyadaki linç eylemleri ise kişinin damgalanması, hedef gösterilmesi, rahatsız edilmesi üzerinden hareket ederek kişinin öncelikle psikolojisini hedef almakta aynı zamanda iş ve özel hayatını da etkileyebilmektedir. Bir fiziksel linç girişimindeki sürü psikolojisi hali sosyal medyadaki linçler için de geçerlidir. Bireyler yaptıkları eylemin nedenleri ve sonuçlarını hiç düşünmeden kendilerini bir linç girişiminin içinde bulabilmektedir (Aslan Düzgün & Özkan, 2017: 48; Horzum, 2020: 331).

Sosyal linç zaman zaman bir bireye karşı olabileceği gibi, bir dinin ya da bir ırkın mensuplarına, bir spor kulübüne ve onun taraftarlarına, bir markaya, bir ülkeye, bir siyasi oluşuma, bir siyasetçiye, bir sanatçıya vb. karşı da gerçekleşebilmektedir. Dijital dünyanın sunduğu imkânlar vasıtasıyla hızla yayılan ve çoğu mesnetsiz olan bilgilerden yola çıkarak kartopu etkisiyle büyüyen bu linç kültürü korkunç bir mağdur yaratma gücüne sahip olabilmektedir. Toplumsal utancın ağır biçimde cezalandırıldığı muhafazakâr toplumlarda bir kişinin çevrim içi kimliğini, giriştiği toplumca yanlış olarak nitelendirilebilecek fiillerini ortaya çıkararak ya da yanlış bilgi izafe ederek gerçek ya da gerçek olmayan bir suçlamalar yüklemek oldukça yaygın bir sosyal şiddettir (Gökgöz, 2020: 40-41).

Dünya tarihinde de Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de linç olaylarına rastlamak mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk linç olaylarından biri Menemen olayıdır. 1955'teki 6-7 Eylül olayları, 1993 Madımak olayı da linç hareketlerine tarihimizden örneklerdir. Günümüzde de din/mezhep farkından (Alevi, Yahudi), etnik kimlik farkından (Kürt, Afgan, Rum), cinsiyet farkından (kadın), cinsel yönelim farkından (homoseksüel, aseksüel, interseksüel, biseksüel), siyasi görüş farkından (sağcı, solcu, muhafazakar, liberal, komünist, kapitalist, laik), dünya görüşü farkından (modern, geleneksel, entelektüel), yaş farkından (yaşlı), göçmenlik durumundan (Suriyeli, Afgan) vb. nedenlerle insanlar bazen gerçek dünyada çoğunlukla ise sosyal medya üzerinden sanal linçe uğramaktadırlar. (Karakış, 2020: 13). Hedef seçilen bir kişi veya gruba yönelik ısrarlı, sistematik, yıldırıcı ifadelerde bulunmak, asılsız söylentiler üretmek, alay etmek veya gülünç duruma düşürmek, cinsel imalarda bulunmak, yaptıklarını ve kararlarını sürekli sorgulamak, sosyal itibarına karşı saldırılarda bulunmak linçin çok bariz olmayan ama sonuçları yıkıcı ve yıpratıcı olan türleridir (Aloğlu, 2018: 229).

Toplumsal, küresel, ulusal koşullar değişse de linç çeşitli şekillerde varlığını sürdürmektedir (Karakış, 2020: 15). Özellikle sosyal medya üzerinden ilerleyen sanal linç simgesel şiddetin bir ürünüdür. Simgesel şiddet kültürün, toplumun, eğitimin, ekonominin yeniden üretimi olmakla birlikte, tüm bunları baskıyı, zorbalığı ve gücü çok göstermeden yapmaktadır. Bourdieu'nun da ifade ettiği gibi simgesel şiddet sinsice düşüncelerimize, davranışlarımıza, dilimize, tüm hayatımıza işlemektedir ve etkisi ve gücü fiziksel şiddetten daha fazladır (Aloğlu, 2018: 224-225; Bourdieu, 2014).

Bu bölümde genel olarak nefret söylemi ve nefret söylemi türleri, nefret ve şiddet, ayrımcılık, kalıp yargı ve ön yargı, ötekileştirme, çok kültürlülük, “biz” ve “öteki” ayrımı, kutuplaşma, linç olgusu üzerinde durularak açıklanmıştır. İlerleyen bölümde geleneksel ve sosyal medyanın nefret söylemlerindeki rolü konuları ele alınacaktır.

B. Medya ve Nefret Söylemi

Nefret söylemleri bilhassa medyanın kullandığı dille toplumda normalleştirilir. Medyanın kullandığı dil, toplumdaki baskın gruptan farklı olan

grubu toplumda yerleşmiş kalıp yargılara göre göstererek, eğer konu bir suçla ilgiliyse kişinin bu farklı kimliği üzerinden ilerlenir. Medya farklılıklara vurgu yaparak ve bu farklılıklara genelde kötü, istenmeyen özellikler yükleyerek sunduğu haberlerle bu tarz söylemlerin toplumda yayılmasını ve kabul görmesini sağlar. Siyasilerin söylemleri de medya üzerinden kitlelere iletildiğinden, siyasilerin kullandığı nefret söylemleri de medya aracılığıyla toplumu etkilemektedir.

Geleneksel medyadaki nefret söyleminin üretilmesi ve yayılması bir yandan devam ederken, bir de sosyal medya üzerinden nefret söylemleri üretilmektedir. Sosyal medyanın herkesin içerik üretiminde bulunabildiği, anonim ve sahte kimliklere izin veren yapısı ve denetim sorunları sosyal medya üzerinden nefret söylemlerinin daha kolay üretilmesine, paylaşılmasına, yayılmasına ve karşıt gruplar arasında sözel çatışmaların çıkmasına neden olmaktadır. Kullanıcılar denetim zorluğunun ve anonim kimliklerin arkasına sığınarak nefret ettikleri gruplara öfke kusmakta, hedef göstermekte ya da sadece gruplar arası çatışma çıkarmak için yalan haberlerle ortamı kızıştırmaktadır. Sosyal medyadaki nefret söylemleri günlük hayatı da etkileyen noktalara gelmekte ve işin ucu çeşitli gruplara karşı fiziksel şiddet içeren eylemlere kadar varabilmektedir.

Özellikleri uç görüşteki kişilerin örgütlenmesi sosyal medyada daha kolay ve daha az görünür şekilde gerçekleşmektedir. Sosyal medya kullanımının dünya çağında artması ve dünya genelindeki toplumsal huzursuzluk halleri, nefret söylemlerinin de aynı oranda artmasına neden olmaktadır. Toplumsal çatışmaların azalması ve toplumsal dengenin sağlanması için nefret söylemleriyle tüm dünyada mücadele edilmesi gerekmektedir. Özellikle küreselleşme ve göç problemi birçok ülkede göçmen ve mülteci nüfusu arttırmakta, istihdam sorunlarının baş göstermesine neden olmakta ve ekonomik krizlere sebebiyet vermektedir. Bu sebeple de nefret söylemleri ve suçlarının çoğalabileceği bir ortam bulunmaktadır. Günümüzde nefret söylemleriyle mücadele etmeye sosyal medyadan başlamak faydalı olacaktır.

1. Nefret Söylemi ve Medya İlişkisi

Bireyin ailesi, eğitimi, erişim olanakları, zihniyeti gibi etmenlere bağlı olmakla birlikte birçok şeyi medyanın bize aktardığı şekliyle öğrenip, algılıyoruz.

Gazete, radyo, televizyon gibi geleneksel medya araçları ya da internet, sosyal medya gibi yeni medya araçları fark etmeksizin her türlü söylemler çok hızlı şekillerde karşımıza çıkıp, dolaşıma giriyor. En çok da çoğunluğa ya da egemen olana ait söylemler tekrarlanarak yeniden üretiliyor (Engindeniz, 2021: 36). Medya gündemdeki bir olayı farklı şekillerde lanse edebildiği gibi, önemli bir konuyu görmezden gelerek gündem dışında tutabiliyor. Bir şey hakkında konuşmak kadar konuşmamak da yönlendirici eylem olduğundan oldukça medyanın bazı konularda konuşmaması veya az konuşması da insanları etkiliyor (Bilge, 2016: 6-8).

Kullandığı dil ve söylemlerle medya bireyleri istedikleri doğrultuda yönlendirebilen dolayısıyla iktidarların kullandığı rıza üretim araçlarıdır (Talimciler, 2012: 252). Althusser hükümet, ordu, polis, mahkeme, hapisane, yönetim gibi kurumların devletin baskı aygıtı olduğunu (DBA) ve bu baskı aygıtlarının devletin zor kullanma yetkisini elinde bulundurduğunu; medya, eğitim kurumları, dinsel kurumlar, edebiyat ve sanat vb. kurumların devletin ideolojik araçları (DİA) olduğunu ve hayatımızı her yönden kuşattıklarını ve ideolojiyi kullanarak bireyleri etkileyip, yönlendirdiğini belirtir (Althusser, 2019: 34-35). Ona göre, devlet ideolojilerini, DİA'larla yeni kuşaklara sürekli aktararak, mevcut durumu meşrulaştırmaktadır (Aygül, 2013: 72-73; Örs, 2016: 24). DİA'lar da her ne kadar öncelik ideoloji olsa da, gizlenmiş, sembolik ya da daha az bariz bir şekilde baskı da kullandıkları görülür. Medya da bir DİA olarak hakim ideoloji ve siyasal gücün bir yansımasıdır. Toplumda azınlık olanlar, ötekileştirilenler, hakim ve baskın güçlerden farklı olanlar medyanın kullandığı dil ve söylemlerle ayrıştırılmakta, toplumda ön yargı, nefret, ötekileştirme ve düşmanlık körüklenmektedir (Balamir Bektaş, Karacan, & Alhan, 2015: 41-42).

Söylem, kişilerin düşüncelerini ifade etmelerine veya onları tasvir etmelerine yarayan bir araç olmanın ötesinde bir etki gücü taşımaktadır. Toplumsal bir pratik olan söylem aracılığıyla, gruplara aidiyetler ve gruplar arası ilişkiler inşa edilir, anlamlandırılır ve meşrulaştırılır (Göregenli, 2019: 58). Dördüncü kuvvet olarak medya da bu toplumsal pratik içinde önemli bir yer tutmaktadır. Medyanın söylemi, çeşitliliğin ve farklılığın kabulü ve normalleşmesinde olduğu kadar, çatışmanın sıradanlaşması ve yayılmasında da etkili ve yönlendirici olabilmektedir. Medya ön yargılı ve ayrımcı bir dil

kullandığında toplumsal kutuplaşma derinleşmekte, hedef alınan gruplara yönelik ön yargılar yerleşikleşmekte ve gruplar arası çatışma güçlenebilmektedir (Özkan, 2021: 95).

Türkiye ve dünyada nefret söylemi ile ilgili yapılan çalışmaların pek çoğu özellikle medyanın nefret söylemi üretme ve yaymadaki aktif rolü üzerinde durmuştur (Guiora & Park, 2017; Matamoros-Fernández & Farkas, 2021; Sabahçı, 2022; Taş, 2017; Vardal, 2015; Vidgen & Yasseri, 2019; Wilson & Land, 2021). Medyanın en önemli gücü insanların dünya görüşlerini, bakış açılarını, algılarını şekillendirebilmesinden ileri gelmektedir (Burton, 2008: 14). McCombs ve Shaw'ın "Gündem Belirleme Kuramı" ile açıkladığı gibi medya toplumun politik gündemini belirlemede önemli bir aktördür. Dolayısıyla medya kullandığı dil ile ötekileştirme ve ayrımcılığı meşrulaştırabildiği gibi bunların azalmasında da etkili olabilmektedir. Siyasi görüş, etnik köken, din/inanç, cinsel yönelim vb. açısından farklı gruplar medya üzerinden hakim görüşler tarafından ayrıştırılarak, nefretin yöneldiği hedef haline getirilebilmektedir. Türkiye'de medya (muhalifler hariç) devlet tarafından oluşturulan siyasal kültürle "Türk, Sünni Müslüman, Heteroseksüel ve Erkek" olmayan herkesi "Öteki" ilan ederek, nefret söylemlerinin hedefi haline getirir (Dirini, 2010: 63; İnceoğlu & Çoban, 2014). "Biz"i oluşturan kalıplar toplumda mevcut bulunur ve bu kalıpların dışında kalanlar "Öteki"ni oluşturur. Çoğunlukla medya, "Öteki"ni olumsuz göstermek için "Biz"i oluşturan kalıpları olumlamakta, "Biz"in dışındakileri marjinalize ederek ötekileştirmeyi yeniden üretmektedir (Bilge, 2016: 2-8; Erdem, 2005: 90).

Medya hakim ideolojinin yeniden üretim aracı görevini yerine getirmekte, sembolik seçkinlerin söylemlerini aktarmakta ve kamuoyu oluşmasını sağlamaktadır. Medya, neyi gündeme getirmesi, neyi gündemde tutması ya da neyi saman altı etmesi gerektiğine göre hareket eder. Azınlıklar ve "Öteki"ler medyada ya olumsuz olayların öznesi ya da kurban olarak yansıtılmaktadırlar (Tosun, 2020, s. 5117-5119). Medyanın "Öteki"leri nasıl yansıttığına göre toplumda bir algı oluşmaktadır.

Hall'a göre medyanın en önemli işlevi, anlamın toplumsal inşasında üstlendiği ideolojik işlevdir. İdeolojik olanın kendine özgü toplumsal, siyasal ve kültürel koşulları bulunmaktadır (Aygül, 2013: 35). Geleneksel medyada kendilerini yeterince ifade edemeyen gruplar, egemen ideolojilerin ürettiği

söylemlerle tanımlanarak, ötekileştirilmektedir. Medya söylemsel şiddeti kullanarak toplumda öfke ve nefret üretmekte ve bu duyguların “Öteki”lere karşı yöneltilmesine neden olmaktadır (Aygül, 2013: 37; Çoban B. , 2009: 9). Medyada yer bulan nefret söylemleri ve nefret suçları doğalmış gibi gösterilmekte, insanların gösterilen şeyleri doğal kabul etmesi veya kanıksamasıyla da insanlar bunlara karşı duyarsızlaşmaktadır (Bozay, 2019: 40).

Geçmişten günümüze medya, her zaman ırkçı, cinsiyetçi, homofobik, yabancı düşmanı vb. nefret söylemlerini üreten, pekiştiren ve bu ayrımcı ideolojileri destekleyen bir unsur olmuştur (Göregenli, 2013). Kimi zaman abartarak ya da çarpıtarak, kimi zaman hakaret ederek ya da aşağılayarak, bazen direkt düşmanca bazense üstü kapalı olarak medya nefret söylemleri ifadeleri üretmiş, üretilmelerine olanak tanımış, desteklemiştir. Nefret söylemleri medya ile kendini meşrulaştırır, devam eder, kitlelere yayılır. Medyanın bu rolü son yıllarda sosyal medya ile (ya da yeni medya) daha artmış ve kolaylaşmıştır. Medyada aktarılan, yansıtılan söylemler toplumun büyük kesimi tarafından sorgulanmadan kabul edilmektedir.

Medyadaki haberlerde yabancıların günah keçisi ilan edilmesi “toplumsal sorunların doğru bir şekilde algılanmasının önüne geçerek bu sorunların yarattığı öfkenin ve nefretin, sisteme veya sorumlulara değil, dışarıdan gelerek huzuru bozan yabancıya yönelmesine” neden olmaktadır (Doğanay & Keneş, 2016: 143). İç grup sürekli olarak bir tehditle karşı karşıya olduğu düşüncesiyle, bu tehdide yanıt vermek üzere harekete geçme ihtiyacı duymaktadır (Doğanay, 2021: 153). Medyanın kullandığı dil, haberi aktarışı biçimi gibi unsurlar nefret söylemini meşrulaştırabilmektedir. Toplumda baskın grubun dışındaki grupların temsilini göz ardı ederek ayrımcılık ve ön yargıyı beslemekte, kullandığı dil ile nefret söylemlerinin oluşmasına ve artmasına neden olabilmektedir (Bozay, 2019: 39).

Downing ve Husband’ın araştırması haberlerde kullanılan imajların, okuyucu ve izleyicilerin zihinlerinde belirli bir grubun diğerlerine yönelik düşüncelerinin çarpıcı bir özeti olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Arap Müslümanlar, çoğunlukla terör içerikli haberlerde ve ‘terörist’ kelimesine uygun imajlarla (ellerinde silahlar, başında yüzlerini kapatan bir örtü vb), Latin Amerikalılar haberlerde çoğunlukla ‘suçlu’ imajlarıyla, Ruslar “mafya ve suçlu” imajlarıyla temsil edilmektedir. Medya, söylemler aracılığıyla ideolojilerin

aktarıldığı aynı zamanda yeniden inşa edildiği alanı oluşturmaktadır (Göregenli, 2013).

Van Dijk'in dediği gibi sorun sadece medyanın iktidarlığı ya da iktidarın medyası olmanın dışında azınlıkların, göçmenlerin ya da dezavantajlı her grubun medyada ne şekilde sunulduğu yani medyanın gücünün suistimalidir. Medya söylemleriyle bağlam üzerinde egemenlik kurmakla kalmayıp, söylemin temel noktalarını da belirlemektedir. Kimini ne hakkında konuşup, yazabileceğine karar vererek zihinsel modeller kurgulamaktadır (Sözeri, 2012). Van Dijk, azınlıkların, göçmenlerin ve üçüncü dünya ülkelerinden kişilerin kitle medyasında az yer bulabildiklerini, bulduklarında da olumsuz olmasa dahi stereotipleştirilmiş temsillere konu olabildiklerini belirtir (Dijk T. A., Söylem ve İktidar, 2010; Doğanay, 2021: 144).

2. Sosyal Medya ve Nefret Söylemi

Sosyal medyanın geleneksel medyadan en önemli farkı zaman ve mekandan bağımsız, herkes tarafından her an ulaşılabilir olması ve çok sesliliği sayesinde demokratik bir ortam oluşturmasıdır. Bu olumlu yanları bir yana sosyal medya nefret söyleminin üretilmesi ve yayılmasında büyük rol oynamaktadır (Bilge, 2016, s. 8). İnternet ve sosyal medya içerikleri, paylaşımları ve kullanıcı yorumlarında sıklıkla nefret söylemlerine rastlanmaktadır. Bu yeni medya ortamlarındaki nefret söylemleri çok fazla kişiye, anlık olarak ve sürekli yeniden dolaşıma sokulmaktadır (Kurt, 2019: 2).

Yeni medyanın etkisini arttırmasıyla dijital nefret söylemi, online nefret, sosyal medyada nefret söylemi, çevrim içi nefret, siber nefret adları altında yeni medyada ortaya çıkan nefret söylemleri de tartışma konusu olmuştur (Kalav & Certel Fırat, 2017: 2213). Yeni medyanın kendine has özellikleri onu, nefret söylemlerinin daha kolay üretildiği, yayıldığı, erişildiği ve daha sıradanlaştırıldığı bir ortam haline getirmektedir (Binark, 2010: 26). Sosyal medya üzerinden üretilip, yayılan bu söylemlerin, çoğunlukla sahte hesaplar tarafından olması sebebiyle, takip edilmesi ve cezalandırılması hem zor hem de yasalar açısından yetersizdir (Bilge, 2016: 8-9).

İnternet ve sosyal medyadan çok önce de ırkçı gruplar çeşitli iletişim araçlarını, örneğin telefon, kullanarak haberleşmekte (Akdeniz, 2010: 177) ve

kendilerine “mürit” toplamaktaydı. Nefret söylemleri internette ilk kez, 2008’de Simon Wiesenthal Center’ın yayınladığı “Online Terror and Hate: The First Decade Report”a göre, ırkçı içeriklerin yayılması için kullanılan haberleşme panolarıyla başlamıştır (Aygül, 2013: 76). Henüz 1983-85 yıllarında Batı Virginia’da neo-Nazilerin bilgisayar duyuru tahtası kullanımına rastlanmaktadır (Duffy, 2003: 292). Yine ABD’de beyazların üstünlüğünü savunan StormFront web sitesi 1995’te kurulmuştur. İnternetin, ırkçı örgütler tarafından ırkçı ve yabancı düşmanı propaganda için kullanımı resmi olarak 1996 yılında kaydedilmiştir. 90’lı yıllarda çoğunlukla ABD’de yayınlanıp, yayılan ırkçı materyaller internetin dünyaya yayılmasıyla birlikte tüm dünyada görülmeye başlandı (Akdeniz, 2010: 178- 179). 1995 yılında ilk Neo Nazi web sitesi oluşturulmuş, 1998’e gelindiğinde online aktif nefret gruplarının sayısı 200’ü geçmiştir (Kalav & Certel Fırat, 2017: 2213; Kuş, 2016: 102). Aşırı sağcı ve radikal gruplar kendi ideolojilerini yaymak için sosyal medya ağlarını bir propaganda aracına dönüştürmüşlerdir (Banks, 2014: 37). Günümüzde bu grupların sayısı çok daha fazla olmakla birlikte kesin olarak bilinmemekte, her geçen gün yeni nefret grupları kurulmaktadır.

İnternetteki ırkçı ve nefret içeren içeriklere Birleşmiş Milletler tarafından ilk kez 2001 Durban Bildirgesi’nde dikkat çekilir. 2009’da AGİT internette nefret söyleminin hızlı yayılması ve yıkıcı etkisinden bahseder. Simon Wiesenthal Merkezi her sene sosyal medyada yayılan nefret söylemlerine yönelik araştırmalar yapmaktadır. Sosyal medya üzerinden nefret söylemi üreten ırkçı, aşırı milliyetçi, yabancı düşmanı, cinsiyetçi homofobik örgütlenmeler kadar bunlara karşı örgütlenmeler de görülmektedir (Aygül, 2013: 51).

Sosyal ağlar, çevrim içi oyunlar, web siteleri, bloglar, video paylaşım sitelerinde çevrim içi nefret söylemlerine rastlanmaktadır. İnternet ve sosyal medya ile nefret evlerimize girmenin güçlü bir yolunu bulmuştur. Rajagopal ve Bojin internetteki ırkçılık olgusunda medeni görünen mesajlar, hiciv içeren nükteler, basit ve ikna edici çağrılar, meşru müdafaa söylemleri ve ürün reklamları olarak beş tip nefret mesajı olduğunu belirlemişlerdir (Gidişoğlu & Rızvanoğlu, 2012: 225). Özellikle internet ile anonim kaynaklar nefret söylemlerinin artmasına neden olmaktadır (Bilge, 2016: 2).

Nefret söylemleri en çok Facebook, Twitter, Instagram, YouTube gibi sosyal medya araçlarında yer almaktadır. Geleneksel medyadaki nefret söylemleri ve ayrılıkçı ifadeler daha çok üstü kapalı ya da ima boyutunda kalmaktayken; yeni medyada, önleyici ve caydırıcı kanun ve cezaların olmaması sebebiyle, gayet açık, aşıkardır. Özellikle sosyal medyada tartışılan siyasi ve toplumsal konular üzerinden her türden nefret söylemi ile karşılaşmak mümkündür. Herhangi bir sosyal medya platformunun, herhangi bir haber ya da paylaşımın altındaki yorumlara baktığımızda nefret içeren söylemlere sıkça rastlarız (Ersoy, 2018: 168). Birçok sosyal medya platformunun içerik düzenlemeyle ilgili bazı içerikleri sınırlayan ya da yasaklayan protokolleri (özellikle nefret söylemi, şiddet, terör, çocuk pornosu, çıplaklık gibi durumlarda geçerli) bulunmaktadır. Fakat işin uygulama boyutunda bu sınırlamaların veya cezaların çoğunlukla gerçekleştirilmediği görülmektedir (Benedek & Kettmann, 2013, s. 97-101).

Dijital nefret söyleminin diğer tüm nefret söylemlerinden ayırt edici yönleri kalıcı olması, anonimlik, ulus-ötesi olması ve gezginlik özellikleridir (Kalav & Certel Fırat, 2017: 2213). Nefret söylemlerinin sosyal medyada daha fazla üretilmesi ve yayılmasının başat nedenleri toplumda ötekileştirilmiş gruplara karşı var olan nefretin özneleriyle karşılaşılmasının daha sık olması, nefretin yöneldiği grupla yüz yüze olunmaması ve anonim olunması dolayısıyla nefretin daha kolay ortaya dökülmesidir. Nefret söylemlerinde bulunanlar sanal bir ortamda olmaları sebebiyle buldukları bu eylemlerin sorumluluğunun olmadığını düşünmektedir (Bilge, 2016: 8-9).

İnternet dolayısıyla üretilen ve dolaşıma sokulan nefret söylemleriyle ilgili uluslararası düzeyde resmi olarak 1997 yılında Birleşmiş Milletler Özel Raportörü “İnternet, kamuoyunu etkileme mücadelesinde yeni bir savaş alanı olmuştur. Halen gazetelerin, dergilerin, radyo ve televizyonun okur/izler-kitle genişliğinin gerisinde olmasına rağmen, internet şimdiden insanların imgelemelerini, nefret, ırkçı ve Anti-Semitik tedarik edicilerin iletileriyle ele geçirmiştir” şeklinde saptamada bulunmuştur (Binark, 2010: 20). Kuş çevrim içi nefreti, “belirli bir gruba yöneltilmiş nefret içerikli ve ayrımcı mesajların sosyal ağlarda veya bu amaçlarla kurulmuş web sitelerinde paylaşılması; ayrımcı ve hedef gösteren içerikler barındıran oyunların tasarlanması, video ve podcast

yayınlarının yapılması; e-posta gruplarının kurulması ve nefret söyleminin bu yolla yaygınlaştırılması” olarak tanımlamaktadır (Kuş, 2016: 102).

İnternet üzerinden nefret söylemiyle birlikte çevrim içi tacizlere de sıklıkla rastlanmaktadır. ABD’de yetişkinlerin %41’i çevrim içi tacize uğradığını, %75’i çevrim içi tacizin sosyal medya platformlarında gerçekleştiğini, %20’si politik görüşlerinden dolayı tacize uğradığını bildirmiştir (PEW, 2021). Aynı araştırmaya göre, LGBTİ+’lar (%68) heteroseksüellerden; siyahlar (%54) ve İspanyol kökenliler (%47) beyazlardan; demokratlar (%43) cumhuriyetçilerden daha fazla çevrim içi tacize uğramaktadır. Kadınların çevrim içi ortamda cinsel taciz (%16’ya karşı %5) ve ısrarlı takibe (%13’e karşı %9) erkeklerden daha fazla maruz kaldığı görülmektedir (PEW, 2021). Bu verilerin de gösterdiği gibi toplumda baskın olanlar tarafından farklı kimlikleri nedeniyle ötekileştirilen, ayrımcılığa uğrayan, dışlanan, ezilen topluluklar daha fazla dijital şiddete diğer bir adıyla çevrim içi şiddete maruz kalmaktadır (Gülüm & Abınık, 2021: 7).

2021’de Türkiye’de yapılan araştırmaya göre farklı demografik gruplarda cinsiyete göre dijital şiddete maruz kalma farkı çok büyük değilken; gençler, modern yaşam tarzı sahipleri, ateistler ve inançsızlar daha fazla dijital şiddete maruz kalmaktadır. Gençler orta yaşlılardan, orta yaşlılar yaşlılardan daha çok şiddete maruz kalmıştır. İnternet çağı çocukları olmaları ve internette daha çok zaman geçirmeleri sebebiyle 15-17 yaş arası gençlerden 5’te biri dijital şiddete uğramaktadır. Modern yaşamı benimseyenler geleneksel ve dindar muhafazakarlardan daha fazla dijital şiddete uğramaktadır.

Dijital şiddet özellikle psikolojik açıdan çaresizlik, utanç, korku, hayal kırıklığı, kendini değersiz hissetme, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, madde kullanımı, suça yönelme gibi olumsuz sonuçlara yol açmaktadır (Cripps & Stermac, 2018: 172-173; Mitchell, Ybarra, & Finkelhor, 2007: 315). En çok kadınlar dijital şiddetle karşılaşmakta ve bu şiddet türünden daha fazla olumsuz etkilenmektedir (Duggan, 2014; Gülüm & Abınık, 2021: 8; Staude-Müller, Hansen, & Voss, 2012).

Toplumsal olaylarda etkisi daha fazla olan ve farklı ideolojilerin tartışmasına olanak sağlayan Twitter’da kullanıcılar daha fazla dijital şiddete maruz kalmaktadır. Twitter’ı Instagram ve Youtube takip etmektedir (Gülüm &

Abınık, 2021: 14-15). Burada dijital şiddetin içinde nefret ve nefret söylemleri barındırdığını belirtmek gereklidir.

İnternet ve yeni medya teknolojileri insanların ve toplumların aralarındaki mesafe ve bariyerleri ortadan kaldırmakta fakat bilginin güvenilirliği ve geçerliliği ile ilgili problemleri ortaya çıkarmaktadır. Yanlış ve gerçek dışı bilgiler insanların değerlendirmelerini, tutumlarını, görüşlerini etkileyerek yeni medyada nefret söyleminin dolaşımında etkili olmaktadır (Bulunmaz, 2015: 80). Yeni medya ortamları günümüz dünyasında yüz binlerce grup ve topluluğun örgütlendiği yeni mekanlardır. Çeşitli şekillerde nefret söylemi üreten aşırı radikal, ayrımcı, ırkçı, milliyetçi, homofobik, cinsiyetçi örgütlenmeler burada başı çekenlerdendir (Aygül, 2013: 75-76). Yeni medyada dolaşımda olan nefret söylemi çeşitleri; siyasal nefret söylemi (ırkçı, Neo Nazi, siyah ayrımcı, kürtaj karşıtı), zenofobi (yabancı, etnik kökeni farklı, göçmen karşıtı), LGBTİQ+’lara yönelik nefret söylemi (homofobi), din/ inanca yönelik nefret söylemi (Semitist, anti Semitist, radikal İslamcı, İslam karşıtı), kadına yönelik nefret söylemi (Doğu, 2010: 228) ya da cinsiyetçilik, engellilere yönelik nefret söylemi, yaşa bağlı ayrımcılık şekillerinde görülmektedir.

Sosyal medyada üretilen sembolik şiddet hali, toplumsal hayatta somut şekilde karşılık bulabilmekte, nefret söylemlerinin daha fazla yayılmasına ortam oluşturmaktadır. “Biz” ve “Öteki” ayrımı özellikle atılan tweetlerle kendini göstermektedir. Burada öteki ayrımcılık ve ön yargı ile pekiştirilmektedir (Kalav & Certel Fırat, 2017: 2220). Toplum içindeyken sessiz ve suskun insanlar bile sosyal medyada şiddetli nefret söylemleri üretebilir. Kendini sürekli onaylatma imkanı bulan ve böylece daha da güçlenen sosyal medyadaki nefret söylemi zamanla normalleşmektedir (Bilge, 2016: 9).

Nefret söyleminin ve bu söylemi içeren ifade biçimlerinin üretildiği ve yayıldığı en önemli mecra bugün medya özellikle sosyal medyadır. Bu yüzden çağdaş bir medya okuryazarlığı, söz konusu nefret söylemine yönelik bir duyarlılık kazandırmalı, nefret söylemi içeren medya içeriklerine yönelik eleştirel bir izleyici/okur/kullanıcı konumunun inşasına hizmet etmelidir (Sarı, 2015: 35). Bununla birlikte sosyal medyadaki dijital nefret söylemlerine karşı kurulan örgütler de bulunmaktadır. International Network Against Cyber Hate (INACH), yeni medyada gerçekleşen her tür ayrımcılığa karşı farklı kurumları bir araya

getirmeyi hedefleyen uluslararası bir örgüttür. National Association for the Advancement of Colored People (NAACP/ Siyahi İnsanların Gelişmesi İçin Ulusal Birlik) ve Partners Against Hate³⁹ gibi nefret söylemine yönelik farkındalık yaratmaya çalışan diğer kuruluşlardır. Türkiye’de sınırlı sayıda nefret söylemine karşı örgütlenmelerden söz edilebilir. Bunlardan ilki, Alternatif Bilişim Derneği’dir (Aygül, 2013, s. 53). Sonuçta, yeni medya ortamları, nefret söylemine karşı örgütler tarafından da mücadele alanı olarak kullanılmaktadır (Aygül, 2013: 52-53).

Bu bölümde medyanın nefret söylemleriyle ilişkisi, sosyal medyadaki nefret söylemleri ve sosyal medyanın nefret söylemlerindeki rolü açıklanmıştır. Sonraki bölümde nefret söyleminin ifade özgürlüğü ile ilişkisi, nefret söylemi ve suçlarının diğer suçlardan farkı ve nefret söylemi ve suçlarına yönelik alınan kararlar ve kanunlara bakılacaktır.

C. Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü Çelişkisi

Nefret söylemleri ile ilgili en tartışmalı konuların başında nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü sayılabileceği görüşü ve nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü sayılamayacağı görüşü arasındaki çatışma gelir. Nefret söylemlerinde bulunanlar demokrasinin en önemli mihenk taşlarından biri olan ifade özgürlüğünün arkasına sığınmaktadır. En temel haklarından olan ifade özgürlüğü çerçevesinde her türlü düşüncelerini ifade edebileceklerini düşünmektedirler. Burada en büyük sorun ifade özgürlüğünü kullanarak çeşitli sebeplerle istenmeyen, dışlanan, düşmanlaştırılan gruplara ve bu gruplara mensup kişilere yönelik bulunulan nefret ifade eden söylemlerin bu grup ve gruba mensup kişilerin temel hak ve özgürlüklerini sınırlandırmasıdır. Tüm hak ve özgürlüklerin sınırları ve belirli şartlarda kısıtlanma durumları vardır. Dolayısıyla özellikle birilerinin yaşam haklarını kısıtlayan ve tehdit eden nefret söylemlerini ifade özgürlüğü adı altında korumaya almak doğru değildir. Birçok uluslararası sözleşme de nefret söylemlerini ve suçlarını önlemeye ve cezalandırmaya yönelik her ülkenin kendi içinde hukuki çalışmalar ve yasalar yapması gerektiğini ifade eder.

1. İfade Özgürlüğü ve Nefret Söylemi

İfade özgürlüğü insanın en temel haklarından biridir. Özgürce fikirlerimizi söylemek, eleştirilerde bulunmak gerçekten de medenilikle birlikte gelişmemizi sağlayan bir şeydir. Ama her özgürlük ve hak gibi bizim hakkımız ve özgürlüğümüz bir başkasının hak ve özgürlüğünü sınırladığı ya da tehdit ettiği an biter. Yani hak ve özgürlükler sınırsız değildir; arada bir sınır, bir duvar ya da ince çizgiler olduğunu ve bu sınır, duvar ya da çizgileri geçilmemesi gerektiği bilinmelidir. Nefret söylemi de ifade özgürlüğünden çok, başkasının hak ve özgürlüklerini sınırlamak, tehdit etmeye girmektedir. Bu sebeple nefret söylemlerini ifade özgürlüğü kapsamında saymak hukuken gerekli ceza ve sonuçlarının olması gereken suçlara girmelidir (Çelik, 2013: 235; Yusifli, 2015: 120-123).

Birini yaralayan bir şiddet türü olduğundan nefret söylemlerini, ayrımcı ifadeleri ifade özgürlüğü olarak görmemek gereklidir. İnsanları tamamen konuşma, ifade özgürlüğünde bırakırsanız bu hem istismar edilecek hem başkalarına zarar verecektir. İstismara açık her türlü eylem gibi ifade özgürlüğü, yani düşündüğün her şeyi söyleme dökme de sınırlandırılmalıdır (Dijk T. A., 2010: 33-35).

Nefret söylemine maruz kalan grup, toplumda sindirilir ve düşüncelerini ifade etmenin temel koşulu olan güvenli bir çevreden yoksun bırakılır. Demokratik sistemin bir işlevi de azınlığı çoğunluğun baskısından korumaktır; böylece azınlığın görüşleri, çoğunluk tarafından bastırılmadan topluma yansiyabilecektir (Türay, 2021: 161). Nefret söylemlerinin, sadece söylemde kaldığı sürece ifade özgürlüğünün bir göstergesi ve demokrasinin bir parçası olduğunun savunular olsa da, nefret söyleminin en uç durumlarda tehdit, şiddetin yüceleştirilmesi, şiddetin kışkırtılması, cinayet ve hatta soykırıma kadar gittiği örneklere sıkça rastlanır.

1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 4.Maddesinde özgürlük “başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilme” şeklinde tanımlanır. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi bir insanın haklarının sınırını, diğerlerinin hakları belirlemektedir ve bu sınırlar yasalarla belirlenmektedir (Luchaire & Gülan (Çev.), 1989: 126-127). Yine 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi

11. Maddesi “Düşüncelerin ve inançların serbestçe dışavurumu en değerli insan haklarından bir tanesidir. Her bir yurttaş yasaların belirlediği durumlarda bu özgürlüklerin kötüye kullanımından sorumlu olmak şartı ile bu ifadelerini özgürce konuşabilir, yazabilir ve yayınlatabilir.” olarak düşünce ve inanç özgürlüğünün öneminden bahsetmektedir (Luchaire & Gülan (Çev.), 1989: 129-130; Tanır, 2019: 11).

Irka dayalı ayrımcılıklarda, düşünce, din ve vicdan özgürlükleri haklarınca veya nefreti kışkırtmaya yönelik söylemlerden dolayı ifade özgürlüğü ile her türlü ayrımcılığın yasaklanması arasında doğan çıkar çatışmasından dolayı sınırlandırılabilir (Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi, 1950; Weber A. , 2009: 2-5). İfade özgürlüğü AİHS 10. Maddesinde “Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve verme özgürlüğünü de kapsar.” olarak açıklanır. Yine AİHS’nin 10. Maddesi 2. Fıkrası ve 17. Maddesi uyarınca belirli nedenlerle kısıtlanabilmektedir. 10. Maddenin 2. Fıkrasında; ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü, kamu güvenliği, suçun ve düzensizliğin önlenmesi, genel sağlık ve ahlakın korunması, gizli bilgilerin ifşasının önlenmesi, başkalarının şeref ve haklarının korunması, yargı organlarının otorite ve tarafsızlığının sağlanması devletlerin ifade özgürlüğünü sınırlayabileceği meşru nedenler olarak belirtilmiştir (Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi, 1950; Bozkurt & Dost, 2002: 52; Toptaş, 2022: 988-991). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 18. ve 19. Maddeleri her bireyin “düşünce, vicdan ve din” ile “kanaat ve ifade” özgürlüğü olduğunu belirtir. Yine bununla birlikte 29. Madde ile bu hak ve özgürlüklerin kullanımının tamamen sınırsız olmadığı belirtilmiştir (Aybay, 2006: 21-22).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 1997 yılında “Saldırgan milliyetçilik, etnik merkezîyetçilik ve ayrımcılık ile mültecilere, göçmenlere ve göçmen kökenlilere karşı düşmanlık da dahil olmak üzere; ırkçı nefret, yabancı düşmanlığı, anti-Semitizm veya hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret şekillerine dayalı söylemleri yayan, kışkırtan, destekleyen veya meşrulaştıran her türlü söylem” olarak nefret söylemini açıklamıştır (Toptaş, 2022: 978).

Devletin ifade özgürlüğü kapsamında pozitif ve negatif olmak üzere iki tür yükümlülüğü bulunur. İfade özgürlüğünün sağlanabileceği ortamı hazırlamak

devletin pozitif yükümlülüğünü; kabul edilen sınırlar çerçevesinde ifade özgürlüğünün kullanılmasına müdahale etmemek de negatif yükümlülüğüdür. İfade özgürlüğünde olduğu gibi nefret söylemi konusunda da devletin pozitif (nefret içerikli ifadelerin yaygınlaşmaması) ve negatif (yasama, yürütme, yargı organlarının nefret içerikli ifadelerden kaçınmaları) yükümlülükleri bulunmaktadır (Ersoy, 2018: 9). Dünyanın dijitalleşip, sanallaşmasıyla ifade özgürlüğünün kavramı da genişlemiştir. Örneğin artık internet özgürlüğünden söz edilmektedir. İnternet özgürlüğü, bireylerin herhangi bir engel olmaksızın internete erişiminin sağlanması ve bireylerin internet içeriklerine ulaşma konusunda herhangi bir sınırlama ile karşılaşmamalarını ifade eder. Tabii ki diğer tüm özgürlükler gibi, bu özgürlük de diğer kullanıcıların haklarına saygı duyma yükümlülüğünü içerir.

Nefret söyleminin ifade özgürlüğü kapsamına girdiği görüşünde olanlar, argümanlarını genellikle ifade özgürlüğünün önemi üzerine kurar, bu görüşlerini John Stuart Mill'in "On Liberty" ("Özgürlük Üzerine") eserine dayandırır ve nefret söylemlerinin sınırlandırılmasına da karşı durmaktadırlar. Farklı ve çeşitli fikirler yani ifade özgürlüğü hakikate ulaşmak için gereklidir. Mill, söylemleri sınırlandırmada kullanılacak ölçüt olarak zarar prensibinden bahseder fakat burada nasıl bir zarardan bahsedildiği belirsizdir (Badamchi, 2015: 61-63; Mill, 2008). Bu görüşe göre bir ifadenin zarar verici olup olmadığına belirli bir zaman içinde, toplum tarafından değerlendirme yapılmasıyla karar verilebilir. İfade özgürlüğü kısıtlandığında farklı görüşler sayesinde yeni bilgiler ve tartışmalar sonucu ilerleme ve gelişim sağlayacak olan toplum geriye gitmeye başlar. Bu sebeple de nefret söyleminin peşinen sınırlandırılmasını doğru bulmazlar (Türay, 2021: 159). Kişisel gelişim/ilerleme, eşit özerklik, sınırlandırmanın zararları gibi tezler nefret söylemine karşı olmayan yani ifade özgürlüğünü sınırlamayan tezlerdir (Badamchi, 2015: 63-67).

Bunun karşısındaki görüşse nefret söylemlerinin temel hak ve hürriyetler ile ifade özgürlüğünü korumayı kötüye kullandığı yönündedir. İfade özgürlüğünün sınırlandırılmaması yönündeki tüm tezler, ifade özgürlüğünün sınırlandırılmaması gerektiğini savunurken nefret söylemlerinin ifade özgürlüğünün eşit özerklik ve demokratik katılım prensiplerini ihlal ettiğini es geçmektedirler. Hem eşit özerklik hem demokratik katılım herkes için olması gerekirken, nefret söylemleri

sonucu hedef alınan birey ya da grupların bu haklarını ellerinden alıp, kısıtlamaktadır (Badamchi, 2015: 73-75). Rosenfeld'e göre nefret söyleminin sınırlandırılmamasıyla, söylemle hedef alınan kişi veya grubun özerkliğine ve haysiyetine yönelik müdahalelerin önü açılmaktadır (Türay, 2021: 159-160). Bu sebeptendir ki AİHM de, Holokoust'u reddeden veya bütün bir ırkı, dini cemaati, etnik kökeni hedef alan söylemlerde, bu gerekçeye dayanarak, bu tarz söylem ve ifadelerin AİHS'nin 10. Maddesi 2. Fıkrası ve 17. Maddesi kapsamında hakların kötüye kullanımı olarak değerlendirilmektedir (Türay, 2021: 161). Fakat Holokost için geçerli olan bu durumun (Holocaust'u reddedenlerin hak ihlal etmesi durumunun) nefret söylemi içeren tüm ifadeler ve tüm nefret söylemi türleri için geçerli olmadığı görülmektedir. Örneğin; Müslümanlara yönelik nefret söylemleri ya da aşırı sağcıların ırkçı görüşleri ifade özgürlüğü kapsamında görülmektedir.

Nefret söylemi suça teşvik eden yanı sıra bir yana aynı zamanda sembolik şiddet türüdür (Özarlan, 2014: 66). Nefret söylemlerini ifade özgürlüğü olarak görenler, söylemlerin muğlaklığını kullanmaktadır (Kalav & Certel Fırat, 2017: 2212; Keyman F. , 2013: 9). Oysa nefret söylemleri diğer hak ve özgürlüklerle çatışmaktadır ve bu nedenle nefret söyleminin sınırlandırılması gerekir. Nefret söyleminin doğrudan yöneldiği kişilerin manevi bütünlüğü ile söylem sahiplerinin ifade özgürlüğü arasında çatışma vardır (Türay, 2021: 161).

Nefret söylemleri, demokrasinin yapı taşları olan hoşgörü, eşitlik ve çoğulculukla çatışır, hedef alınan kişi veya gruplara karşı hoşgörüsüzlük ve nefretin yaygınlaşmasına neden olur. Nefret söylemi ile mücadele edilmemesi, devletin ön yargıya, hoşgörüsüzlüğe ve nefrete dayanan görüşlerden rahatsız olmadığı, devletin nefret söylemine maruz kalanları korunmaya değer görmediği yönünde bir mesaj verir. Nefret söylemine karşı mücadele edilerek, ön yargıya dayanan bu ifadelerin, çoğulculuğa ve katılımcılığa dayalı bir toplumda hoş karşılanmadığı ve kınandığı şeklinde bir mesaj verilmelidir (Türay, 2021: 165-166). Devletler nefret söylemiyle mücadele etmedikleri sürece nefret söylemleri ve nefret suçları, nefret edilen "Öteki"lerin de "Biz"den nefret etmesiyle katlanarak artacaktır.

Fikirlerin özgürlüğünün engellenmesi, ayrımcı düşünceleri güçlendirerek, muhalefet ortamını yok etmekte, toplumsal sorunların fiziksel ve psikolojik şiddet

kullanarak çözümlenmesine neden olmakta ve toplumsal kaos ve dengesizliğe neden olmaktadır. Fakat dezavantajlı gruplara yönelik nefret söylemleri, bu grupların ve bu gruplara mensup bireylerin sosyal ortamlarda, işte, yolda, kamuya açık alanlarda huzursuz, özgüvensiz olmasına ve korkmasına neden olmaktadır. Tüm bunlar sonucunda bireyler asosyal, toplumdan ve hayattan uzak kişilere dönüşmektedir. Nefret içeren ifadeler ile sert eleştiri olarak değerlendirilebilecek ifadeler arasındaki sınırın ayırımına varılması gerekmektedir. Nefret söylemleri sert eleştiri olarak değerlendirilmemelidir (Tanır, 2019: 13-14). Nefret söylemi hedef alınan kişi veya grubun zihinsel ve duygusal bozukluk, özgüven eksikliği yaşamasına, sosyal hayattan uzaklaşarak toplumdan soyutlanmasına neden olabilmektedir. Nefret söylemleri kişilerin eşitlik, kişilik ve yaşam hakları, güvenlik haklarını ihlal eder, çoğulculuk ilkesiyle de çatışır. Nefret söylemiyle, hedef alınan kişi veya grup olmadan, toplumun daha güzel bir yer olacağı mesajı verilir. Kişi veya grup toplumdan tamamen çıkarılmıyorsa, ötekileştirilir, sınırlandırılmayan kötü özellikleri nedeniyle toplumun sınırlarında, silik bir şekilde varlığını sürdürmeye zorlanır. Nefret söyleminin sınırlandırılmaması, söylemle hedef alınan kişi veya grubun özerkliğine ve benliğine yönelik saldırıların önünü açar (Parekh, 2012). Nefret söylemiyle mücadele edilmemesi, nefret söyleminin temelindeki ayrımcı tutumun uzun dönemde normalleşmesi ve kökleşmesi sonucunu doğurur (Gül, 2013; Türay, 2021: 164-165).

Demokrasinin ayrılmaz bir parçası olan ifade özgürlüğünün arkasına sığınanlar nefret söylemlerini meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Kendini demokratik ülke olarak addedenler bile ifade özgürlüğü ve nefret suçu arasındaki ayrıma göre hareket etmemektedir. Cezasız kalan her suç gibi bu durum da nefret söylemleriyle birlikte nefret suçlarını arttırmaktadır. Nefret söylemi ifade özgürlüğü değildir. Çünkü birilerini sizden farklı olduğu için, ırkı, etnik kökeni, dini, inancı, ideolojisi, cinsiyeti, cinsel yönelimi, fiziksel görüntüsü, dili, kültürü farklı olduğu için, onları anlamamaktan/anlamak istememekten kaynaklanan, kendilerini bozacağı ya da kirleteceği düşüncesiyle, onlardan korkarak, tamamen ön yargılı bir şekilde “Öteki” olan herkesten (siyahlar, Müslümanlar, homoseksüeller, kadınlar, göçmenler, Türkler gibi) nefret etmeyi, hedef göstermeyi, kendilerinden uzak durmaları gerektiğini, geldikleri yere geri

dönmelerini, aslında yaşama haklarının olmadığı anlamına gelmektedir (ADL Pyramid of Hate, 2021).

2. Nefret Söylemi ve Hukuki Boyutu

Nefret söylemi ve nefret suçları denildiğinde, genelde, nefret söylemi ve suçlarının yöneldiği kişi ya da gruplardan 'hoşlanmama', 'nefret etme' anlaşılmaktadır. İdeolojinin bir parçası olarak söylem haline geldiğinde nefret, toplumsal düzeni bozmakta, toplumdaki gruplar arasında kutuplaşma ve hiyerarşi oluşturmakta, “biz” dışındaki gruplara karşı bir düşmanlaştırmaya işaret etmektedir (Göregenli, 2013: 57). Nefret söylemleri, belirli kişi ya da gruplara yönlendirilen ayrımcı, dışlayıcı ifadelerdir. Söylemden kasıt, toplumsal ideoloji ve düşüncelerin, dil içinde kodlanarak iletilmesidir (İnceoğlu & Sözeri, 2012: 23). Bir söylemin nefret söylemi olup olmadığını anlamak için söylemin içeriği, tonlaması, hedefleri, söylemin neden olabileceği sonuçları gibi unsurlara bakılması gerekmektedir (Balamir Bektaş, Karacan, & Alhan, 2015: 37; İnceoğlu, 2013: 79-80).

Nefret söylemlerine yönelik yasal düzenlemelerin önündeki en büyük zorluklardan biri, hangi söylemin nefret suçu olduğu hangi söylemin nefret suçu olmadığını belirlenmesi sorunudur. Nefret söylemi tanımlarındaki muğlaklık da nefret söylemi suçunun tanımlanmasında, cezasının verilmesinde ve önlenmesinde belirsizlik ve keyfiyete yol açmaktadır. İfade, yorum, söylem ve beyanların nefret söylemi içerip içermediğini tespit etmek, bu ifadelerin her zaman açık bir şekilde nefret söylemi ya da nefret ifadesi göstermemesi nedeniyle son derece zordur (Weber A. , 2009: 4-5). Nefret söylemleri bazen masum görülen bir söylemin altında saklı olabilmektedir. Bu durumda ifade özgürlüğü hakkının tümüyle koruması altında olan ifadelerle, ifade özgürlüğü hakkından yararlanamayacak ifadeleri ayırt etmek gereklidir. Çünkü nefret söylemleri başkalarının yaşam haklarını psikolojik, sosyal, fiziksel vb. olarak kısıtlayabilmektedir. İfade özgürlüğü başkalarının yaşam haklarını kısıtladığı, yaşamlarını tehdit ettiği, sırf “Öteki” oldukları için hedef tahtasına konulmalarına neden olmaya başladığı anda bir suç unsuru oluşturmaktadır (Tanır, 2019: 28-32).

Dünya genelinde nefret söylemi ile ifade özgürlüğü arasındaki sınırlar açıklığa kavuşturulamamaktadır. Bazı ülkeler nefret söylemi olarak

değerlendirilebilecek ifadeleri suç olarak değerlendirmemekte, ifade özgürlüğü olarak ele almaktadır. Örneğin ABD, düşünce özgürlüğünün sınırlarını koruma gerekçesiyle nefret söylemi kavramına oldukça mesafeli yaklaşmaktadır (Keyman, 2013: 9). ABD’de ırkçı ifadeleri dile getirme fiillerinde dahi ifade özgürlüğünün korunmasına ağırlık verilerek, ifadenin açık bir tehdit ortaya koyma durumuna bakılmaktadır (Karan, 2010: 58). Buna karşın, tartışmalı bir konu olmasına rağmen, bazı Avrupa ülkeleri nefret söylemini suç olarak tanımlamaktadır (Balamir Bektaş, Karacan, & Alhan, 2015: 36; Keyman, 2013: 9).

Nefret söylemi ile ilgili kanunların olmaması ya da yetersiz olması bir mesele iken gerekli kanunlar olsa bile değişmesi çok da kolay olmayan zihniyet unsuru ayrı bir meseleyi oluşturmaktadır. Zihniyetlerin oluşması, gelişmesi ve değişmesinde en büyük kurumlar aile ve eğitimidir ki bu kurumların da değişmesi gerekmektedir.

Nefret suçlarının ön yargı sebebiyle işlenmesi, toplumdaki gruplar arasında kutuplaştırmayı arttırdığı ve toplumsal düzeni bozduğu için diğer suçlara oranla toplumsal yapıya daha çok zarar vermektedir. Bu özelliğinden dolayı nefret suçlarının yasal olarak diğer suçlardan ayrı değerlendirilmesi gerektiğini savunanlar özellikle üç temel sav üzerinde durmaktadırlar;

- 1) Nefret suçuna maruz kalan bireyin, birey olarak şahsına değil, birey olarak üyesi olduğu grubun hedef olması ve bu gruba mesaj verilmek istenmesi,
- 2) Ön yargı temelli bir suç olması sebebiyle nefret suçuna maruz kalan bireylerin fiziksel ve psikolojik olarak daha fazla zarar görmeleri,
- 3) Nefret suçunun hedefindeki birey ve grupların yalnızca toplumdaki radikaller birey ve gruplar tarafından değil, devlet ve devletin baskı aygıtları tarafından da ayrımcılığa maruz kalması ve tüm bu durumların gruplar arası ilişkilerde gerginliği arttırarak, kutuplaştırmayı keskinleştirmesi ve toplumsal kaosa neden olması (Çolak, 2009: 5-6; Henderson, 2002; Lyons, 2008).

Türkiye’de direkt nefret söylemlerine ilişkin yasa bulunmamaktadır fakat nefret ve ayrımcılığa yönelik T.C. Anayasası 10. Maddesi (ayrımcılık yasağı), Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 26. Maddesi (hukuken ayrımcılığa karşı

koruma), Türk Ceza Kanunu'nun 3. (kanunun uygulamasında ayrımcılık), 115. (inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme) ve 122. Maddeleri (nefret ve ayrımcılık) ile 153. (ibadethane ve mezarlıklara zarar verme) ve 216. Maddeleri (halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme ve aşağılama) ile nefrete ve ayrımcılığa karşı kanunen koruma sağlayan yasalardan sayılır (Demirağ, 2006; Demirbaş, 2017; Özar, 2021). Türkiye'de nefret söylemini düzenlemeye yönelik uygulamalara bakıldığında, Türk Ceza Kanunu'nun 216. Maddesi "halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçu" nefret içerikli açıklamaları bazı şartlarda suç olarak nitelemekle birlikte direkt nefret söylemine yönelik bir kanun maddesi bulunmamaktadır (Balamir Bektaş, Karacan, & Alhan, 2015: 36; Karan, 2012: 88; Sınar, 2013: 1292-1298). 2016 yılında 6701 sayılı kanunla Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kurulmuş ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanuna göre cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılıklar yasaklanmıştır (cinsel yönelim dahil edilmemiştir) (Şahin Taşgın, 2021: 302; TIHEK).

İfade özgürlüğü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden önemli bir yere sahiptir. Lakin tüm hak ve özgürlükler gibi bunun da sınırsız, sınırlamasız olmadığını ve suistismal edilmemesi gerektiğini bilmek gerekir. Özellikle şiddeti veya ırkçı nefreti kışkırtan ifadeler AIHS'nin 17. maddesinin uygulanması yoluyla 10. maddeyi koruma kapsamından çıkartabilir (Weber A. , 2009: 24).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi de devletlerin istisna olmaksızın, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağına uyma yükümlülükleri olduğunu ifade eder (Weiwei, 2004). Uluslararası alanda nefret ve ayrımcılığa yönelik yasalara baktığımızda Birleşmiş Milletler Sivil ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi 19. Madde 3. Fıkrası (şiddet, ayrımcılık, düşmanlığa teşvik eden ulusal, dini, irksal nefreti yasaklar), Birleşmiş Milletler Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 10. Maddesi 2. Fıkrası (ulusal güvenliği, kamu düzenini bozan şiddete teşvik ve nefret söylemi ifade özgürlüğü kapsamı dışındadır), Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu-ECRI'nin 7 No'lu Genel Politika Tavsiyesi (ırkçılık ve ırk ayrımcılığına karşı

mücadele), Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi'ne getirilen “Bilişim Sistemleri Aracılığıyla Gerçekleştirilen İrkçi ve Yabancı Düşmanı Fiillerin Cezalandırılmasına İlişkin Ek Protokol”ü (ırkçı ve yabancı düşmanlığının bilişim sistemlerinde yayılmasına karşı önlemler ve düzenlemeler yapılması), Avrupa Birliği'nin “İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İle Mücadele Çerçeve Kararı” gibi yasalar ve tavsiye kararları görülmektedir (AGİT, 2015; Bychawska-Siniarska, 2018; Ersoy, 2018: 126-137; Kök Aslan, 2022; Özbey, 2013, s. 46; Sınar, 2013: 90). Bunların haricinde Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Engelli Hakları Sözleşmesi, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı ve İstanbul Sözleşmesi de ayrımcılığa karşı olan uluslararası sözleşmelerden bazılarıdır (Şahin Taşğın, 2021: 297-301).

International Network Against Cyber Hate ve Partners Against Hate gibi internetteki nefret söylemlerine karşı yapılanmalar çoğalmalı ve devletler tarafından desteklenmelidir. Nefret söylemleri, suçlarına yönelik doğrudan yasaklamalar ya da sosyal medyayı tamamen denetimsiz, kontrolsüz bırakmak bu mecraların nefret söylemleri merkezi olmalarına neden olmaya devam edecektir (Bilge, 2016: 13). İnsan haklarıyla ilgili her türlü durumda “çevrimdışı geçerli olan her şey çevrim içi de geçerli olmalıdır” ilkesi söz konusu olmalıdır (Benedek & Kettmann, 2013, s. 7).

Türkiye Cumhuriyeti, 10 Kasım 2010'da Avrupa Siber Suç Sözleşmesi'ni imzalamış fakat henüz onaylamamıştır. Yine Avrupa Siber Suç Sözleşmesinin Ek Protokolü olan 1543 sayılı Siber Uzamda İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Üzerine Tavsiye kararı “ırkçılığın bir kanaat olmadığını, suç olduğunu” tanımlaması da Türkiye henüz imzalamamıştır. Bu ek protokole göre bilgisayarlar aracılığıyla ırkçılık ve yabancı düşmanlığı yapılması suç olarak kabul edilmekte ve Siber Suçlar Sözleşmesi'nin ırkçı ve yabancı düşmanlığı propagandası suçlarını da kapsayarak maddi, usul ve uluslararası iş birliğini kapsayacak şekilde genişlemesini sağlar (Akdeniz, 2010: 79; Aygöl, 2013: 194). Türkiye 2021 yılında Cumhurbaşkanının kararıyla Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi olan İstanbul Sözleşmesi'nden de çekilmiştir.

Sosyal medyadaki nefret içerikli söylemlerle ilgili alınacak her karara dikkatle yaklaşmak gerekmektedir. İfade özgürlüğü içine neyin girip neyin girmeyeceğine karar verirken ifade özgürlüğü hakkını tamamen engellemek, sosyal medya içeriklerine getirilecek sınırlamaları insanların tehdit, hakaret, aşağılama, hedef gösterme içermeyen eleştiri ve düşünce beyan etmek hakkını engellemeyecek şekilde uygulamaya dikkat edilmelidir. Yani sosyal medyada nefreti ve suçları önlemeye çalışırken, çevrim içi ifade özgürlüğünü de korumak tüm devletlerin yükümlülüklerinden biridir.

Bu bölümde nefret söyleminin ifade özgürlüğü ile ilişkisi ve nefret söylemi ile ilgili uluslararası ve ulusal hukuki boyut anlatılmıştır. Araştırmanın buraya kadar olan kısmında alanyazına genel olarak bakılmış olup, Binark, Dijk, Doğanay, Göregenli, İnceoğlu gibi öne çıkan isimlerin tartışma ve görüşleri ele alınmıştır. Çalışmanın son kısmını oluşturan bir sonraki bölümde; araştırmanın amacı, sınırlılıkları, modeli, araştırmada kullanılan istatistiki yöntemler, verilerin toplanması, araştırmanın evren ve örnekleme açıklanmıştır. Araştırmanın problem cümlesi ve alt problemleri ortaya konulduktan sonra bulguların değerlendirilmesine geçilmiş, belirlenen alt problemlerin bulguları, istatistiksel sonuçların çizelgeleriyle birlikte analiz edilerek, yorumlanmıştır.

IV. ARAŞTIRMA

A. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, sosyal medyadaki nefret söylemleriyle ilgili öğretmenlerin genel çerçevede ne düşündüğünü ortaya koymaktır. Diğer bir ifadeyle, öğretmenlerin sosyal medyada nefret söylemlerine uğrama ve rastlama durumları ile bu ifadelerle ilgili ne düşündükleri, bu ifadelerin hangi sebeple olduğunu düşündüklerini ortaya koymaktır.

B. Araştırmanın Sınırlılıkları

Sosyal medyadaki nefret söylemlerine öğretmenleri deneyimleri ve gözlemlerinin sosyolojik analizine odaklanan bu çalışmanın sınırlılıklarından biri, devlet memuru olmaları sebebiyle katılımcıların (öğretmenlerin) bazı soruları gerçekte olduğundan veya düşündüğünden farklı cevap verme ihtimalidir/verebilmesidir. Araştırma etiği ve yöntemi gereği, katılımcıların kimlikleri bilinmese ve kayıt altına alınmasa da, katılımcılar araştırmaya katılmada çekince göstermişlerdir. Devlet memuru oldukları için yapacakları her harekette ve paylaşımda, mesleki ve sosyal hayatlarında bir sıkıntı yaşamamak için temkinli yaklaşmakta ve gerçek fikirlerini beyan etmekte tedirgin olabilmektedirler. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise çok kalabalık olmayan Edirne ilindeki meslek liselerindeki öğretmenlere yapılan bu araştırmanın tüm Türkiye için genellenmesinin mümkün olmamasıdır.

C. Araştırmanın Modeli

Çalışma, lise öğretmenlerinin sosyal medyadaki nefret söylemleriyle ilgili görüş ve deneyimlerini ölçen değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymayı amaçlayan bir kesit araştırmasıdır.

D. Araştırmada Kullanılan İstatistik Yöntemler

Araştırmanın birinci bölümünde katılımcıların demografik bilgilerini ortaya koymak için değişkenleri analiz etmek amacıyla yüzde, frekans, ortalama ve standart sapma gibi betimsel istatistik hesaplama teknikleri kullanılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde, sosyal medyada nefret söylemlerine şahit olma, maruz kalma, nefret söylemlerinin nedenleri, şahit olunan ve maruz kalınan nefret söylemi türleri gibi problemleri ortaya koymaya yönelik soruların cevapları için non-parametrik istatistik hesaplama yöntemi olan “Ki-Kare” istatistiksel hesaplama tekniği ve yine betimsel istatistik hesaplama tekniği kullanılmıştır.

Ki-Kare testi nitel verilerin analizinde kullanılan non-parametrik bir testtir. Genellikle sıralama ve sınıflama ölçekli veriler, normal dağılım özelliği göstermeyen aralıklı ve oran ölçekli veriler için kullanılır. İki grup veya değişken arasında fark ya da bağ olup olmadığına bakmak için (bağımsızlık testi), gruplar arası homojenlik testinde ve uygunluk testi gibi amaçlarla kullanılır. Gözlenen ve beklenen frekanslar arasındaki farkın anlamlı olup olmamasına bakılır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2019; Cevahir, 2020; Güngör & Bulut, 2008).

E. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri 2022 yılının Eylül ve Ekim ayları arasındaki dönemde toplanmış, anket formları sayısallaştırılarak SPSS programına aktarılmış ve program yardımı ile analiz edilmiştir. Araştırmada, veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen bir anket kullanılmış, kartopu yöntemi ile anahtar kişiler olan okul müdürlerinden destek alınarak 7 liseye ve 250 katılımcıya ulaşılmıştır. 47 soruluk anketin tümü (istatistiksel olarak daha güvenilir olması sebebiyle) kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır. Araştırmada herhangi bir kayıp veriye rastlanmamıştır. Anketin ilk bölümünde demografik sorular yer alırken, sonrasında sosyal medyada nefret söylemine maruz kalma, şahit olma, karşılaşılan ve maruz kalınan nefret söylemi türleri, bunlar karşısında verilen tepkilere yönelik sorular yer almaktadır. Anketin son bölümlerinde nefret söylemlerinin nedenlerine ilişkin sorular ve nefret söylemleriyle ilgili çeşitli ifadelere katılma durumlarına yönelik sorular bulunmaktadır.

F. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Edirne İli, örnekleme ise Merkez İlçesi oluşturmaktadır. Çalışma için Merkez İlçesi'nin seçilmesinin temel nedeni, il nüfusunun çoğunluğunu barındırması ve sosyal yapısının daha heterojen olmasıdır. Katılımcılar, rastgele örneklem yöntemiyle seçilen, Edirne İli Merkez İlçesi'ndeki tüm meslek liselerinde çalışan 250 öğretmenden oluşmaktadır.

Bu bağlamda demografik olarak araştırmada yer alan katılımcıların; cinsiyetleri, yaş grupları, medeni durumları ve öğretmenlikte kaçınıcı yılları olduğuna ilişkin betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Katılımcıların Cinsiyetleri, Yaş Grupları, Medeni Durumları ve Kaç Yıldır Öğretmen Olduklarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Kategori	N	%
Cinsiyet	Kadın	150	60
	Erkek	100	40
Yaş Grupları	25-30	11	4,4
	31-40	67	26,8
	41-50	83	33,2
	51 ve üstü	89	35,6
Medeni Durum	Evli	203	81,2
	Bekar	47	18,8
Öğretmenlikteki Yıl	1-5 Yıl	14	5,6
	6-10 Yıl	22	8,8
	11-20 Yıl	76	30,4
	21 Yıl ve üstü	138	55,2

Çizelge 1 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, 150 kadın (%60) ve 100 erkek (%40) katılımcının olduğu, araştırmaya katılanların %68,8'inin (172 katılımcı) 41 yaş ve üstü olduğu, 203 katılımcının (%81,2) evli olduğu ile 138 katılımcının (%55,2) en az 21 yıldır öğretmenlik yaptığı görülmektedir.

Araştırmada yer alan katılımcıların internette geçirdikleri süreye ilişkin betimsel istatistik aşağıdaki Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların İnternette Günlük Geçirdikleri Süreye İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Kategori	f	%
İnternette Günlük Geçirilen Süre	1 Saatten az	13	5,2
	1-3 Saat	135	54
	3-6 Saat	83	33,2
	6 Saatten fazla	19	7,6

Çizelge 2 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, 135 katılımcının (%54) internette 1-3 saat, 83 katılımcının (%33,2) 3-6 saat zaman geçirdiği görülmektedir. İnternette 1 saatten az (%5,2) ve 6 saatten fazla zaman geçiren (%7,6) katılımcı sayısı düşüktür.

G. Araştırmanın Problem Cümlesi ve Alt Problemleri

Bu araştırmanın problem cümlesi “Öğretmenlerin sosyal medyadaki nefret söylemleriyle ilgili görüşleri nelerdir?” ve “Öğretmenlerin sosyal medyada nefret söylemleri ile karşılaşma ve maruz kalma durumları nedir?” şeklindedir. Bu çerçevede ele alınan alt problemler ise şunlardır:

- 1) Öğretmenlerin internette günlük geçirdikleri süre ne kadardır?
- 2) Öğretmenlerin kullandıkları sosyal medya platformları hangileridir? Cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- 3) Sosyal medya hangi amaçlar için kullanılmaktadır?
- 4) Kullanılan sosyal medya platformunda paylaşımda ve yorumda bulunma durumları nedir?
- 5) Sosyal medyada;
 - a) Birinin nefret söylemine maruz kaldığını görme durumu nedir?
 - b) En çok kimlerin damgalandığını/ linç edildiğini görme durumu nedir? Cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
 - c) En çok kimler nefret söylemine uğramaktadır?
 - d) Nefret söylemine maruz kalan birine ne tavsiye edersiniz?
- 6) Öğretmenlerin sosyal medyada;
 - a) Maruz kaldığı nefret söylemi türleri hangileridir? Cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
 - b) Nefret söylemine maruz kalınan sosyal medya platformu hangisidir? Cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
 - c) Nefret söylemine kaç defa maruz kalınmıştır?
 - d) Nefret söylemine maruz kalındığında nasıl tepki verilmiştir?

- 7) Kullanılan sosyal medya platformunda başkasına nefret söyleminde bulunulması cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- 8) Nefret söylemleri sosyal medyada neden daha kolay ifade ediliyor?
- 9) İnsanların kendilerinden farklı olanlardan bu kadar çok nefret etmesinin nedenleri nelerdir?
- 10) Öğretmenlerin,
 - a) Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim,
 - b) Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim,
 - c) Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim,
 - d) Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım,
 - e) Nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü değil insanlık suçu olarak değerlendirilmelidir,
 - f) Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır. / Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır,
 - g) İnsanlar kendilerinden farklı olanlara karşı olumsuz düşüncelere sahip olsa bile sosyal medyada bu tür paylaşımlar yapılmamalıdır,
 - h) Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur ifadelerine katılma durumu nedir?
- 11) Nefret söyleminin en önemli nedeni nedir? Cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

H. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu bölümde, araştırmada yer alan katılımcıların ölçme aracında yer alan sorulara ilişkin verdikleri cevaplar, araştırma soruları dikkate alınarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

1. Birinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt problemi “Öğretmenlerin internette günlük geçirdikleri vakit cinsiyetlerine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?” olarak belirlenmiştir.

Araştırmada yer alan 82 kadın katılımcı (%54,7) internette günlük 1-3 saat arası, 53 kadın katılımcı (%35,3) 3-6 saat arası, 10 kadın katılımcı (%6,7) 6 saatten fazla ve 5 kadın katılımcı (%3,3) 1 saatten az vakit geçirdiğini belirtmiştir. Erkek katılımcıların %53’ü 1-3 saat, %30’u 3-6 saat, %9’u 6 saatten fazla ve %8’i 1 saatten az vakit geçirdiğini belirtmişti. Günlük internette ne kadar vakit geçirdikleri sorusunun cinsiyete göre dağılımı Çizelge 3.’te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 3. Öğretmenlerin İnternette Günlük Geçirdikleri Sürenin Cinsiyetlere Göre Analizi

İnternette Günlük Geçirilen Süre	1 Saatten Az		1-3 Saat		3-6 Saat		6 Saatten Fazla		Toplam	χ^2	p	Fark
	n	%	n	%	n	%	n	%				
Kadın	5 (8)	%3,3	82(81)	%54,7	53(50)	%35,3	10(11)	%6,7	150	3,488	0,32	-
Erkek	8 (5)	%8	53(54)	%53	30(33)	%30	9 (8)	%9	100			
Toplam	13	%5,2	135	%54	83	%33,2	19	%7,6	250			

Çizelge 3’te görüldüğü gibi, Ki Kare analiz sonuçlarına bakılarak cinsiyetle günlük internette geçirilen zaman açısından $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($\chi^2=3,488$; $p=0.32$). Bu bulguya bakarak internette geçirilen sürelerin cinsiyete göre anlamlı olarak farklılık göstermediği söylenebilir.

2. İkinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın ikinci alt problemi öğretmenlerin “Hangi sosyal medya platformlarında hesapları olduğu a) Facebook, b) Twitter, c) Instagram, d) Youtube, e) Diğer (Whatsapp, TikTok, Snapchat...) cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” olarak belirlenmiştir.

a. Facebook hesabının olmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Facebook hesabı olması durumunun katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 4’te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 119 kadın katılımcının (%79,3) ve 82 erkek katılımcının (%82) Facebook hesabı olduğu, 31 kadın katılımcı (%20,7) ve 18 erkek katılımcının (%18) ise Facebook hesabı olmadığı Çizelge 4’te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 4. Öğretmenlerin Facebook Hesabı Olmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Facebook Hesabının Olması				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	119 (121)	%79,3	31 (29)	%20,7	150	0,271	0,60	-
Erkek	82 (80)	%82	18 (20)	%18	100			
Toplam	201	%80,4	49	%19,6	250			

Çizelge 4’te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile Facebook hesabı olması arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,271$; $p = 0,60$). Bu bulguya göre Facebook hesabı olması durumunun cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir. Kadın katılımcıların %79.3’ünün ve erkek katılımcıların %82’sinin Facebook hesabı bulunmaktadır. Tüm katılımcılarda Facebook hesabı bulunanlar %80.4’tür.

b. Twitter hesabının olmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Twitter hesabı olması durumunun katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 5’te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 74 kadın katılımcının (%49,3) ve 54 erkek katılımcının (%54) Twitter hesabı olduğu, 76 kadın katılımcı (%50,7) ve 46 erkek katılımcının (%46) ise Twitter hesabı olmadığı Çizelge 5’te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 5. Öğretmenlerin Twitter Hesabı Olmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Twitter Hesabının Olması				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	74 (77)	%49,3	76 (73)	%50,7	150	0,523	0,47	-
Erkek	54 (51)	%54	46 (49)	%46	100			
Toplam	128	%51,2	122	%48,8	250			

Çizelge 5’te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile Twitter hesabı olması arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,523$; $p = 0,47$). Bu bulguya göre Twitter hesabının olması durumunun cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir. Kadın katılımcıların % 49,3’ü ve erkek katılımcıların %54’ünün Twitter hesabı bulunmaktadır. Tüm katılımcılarda Twitter hesabı bulunanlar %51,2’dir.

c. Instagram hesabının olmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Instagram hesabı olması durumunun katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 6’da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 133 kadın katılımcının (%88,7) ve 75 erkek katılımcının (%75) Instagram hesabı olduğu, 17 kadın katılımcı (%11,3) ve 25 erkek katılımcının (%25) ise Instagram hesabı olmadığı Çizelge 6’da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 6. Öğretmenlerin Instagram Hesabı Olmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Instagram Hesabının Olması				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	133 (125)	%88,7	17 (25)	%11,3	150	8,018	0,005	1-2
Erkek	75 (83)	%75	25 (17)	%25	100			
Toplam	208	%83,2	42	%16,8	250			

Çizelge 6’da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile Instagram hesabı olması arasında istatistiksel olarak $p<0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2 = 8,018$; $p = 0,005$). Bu bulguya göre kadın ve erkeklerin Instagram hesabının olması anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Kadın katılımcıların % 88,7’sinin Instagram hesabı bulunurken, erkek katılımcıların %75’inin Instagram hesabı bulunmaktadır. Tüm katılımcılarda Instagram hesabı bulunanlar %83,2’dir.

d. Youtube hesabının olmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Youtube hesabı olması durumunun katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 7’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 44 kadın katılımcının (%29,3) ve 27 erkek katılımcının (%27) Youtube hesabı olduğu, 106 kadın katılımcı (%70,7) ve 73 erkek katılımcının (%73) ise Youtube hesabı olmadığı Çizelge 7’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 7. Öğretmenlerin Youtube Hesabı Olmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Youtube Hesabının Olması				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	44 (43)	%29,3	106 (107)	%70,7	150	0,161	0,68	-
Erkek	27 (28)	%27	73 (72)	%73	100			
Toplam	71	%28,4	179	%71,6	250			

Çizelge 7’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile Youtube hesabı olması arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,161$; $p = 0,68$). Bu bulguya göre Youtube hesabının olması durumunun cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir. Kadın katılımcıların % 29,3’ü ve erkek katılımcıların %27’sinin Youtube hesabı bulunmaktadır. Tüm katılımcılarda Youtube hesabı bulunanlar %28,4’tür.

e. Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) hesabının olmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Diğer (Whatsapp, TikTok, Snapchat, ...) hesabı olması durumunun katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 8’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 70 kadın katılımcının (%46,7) ve 57 erkek katılımcının (%57) Diğer (Whatsapp, TikTok, Snapchat, ...) hesabı olduğu, 80 kadın katılımcı (%53,3) ve 43 erkek katılımcının (%43) ise Diğer (Whatsapp, TikTok, Snapchat, ...) hesabı olmadığı Çizelge 8’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 8. Öğretmenlerin Diğer (Whatsapp, TikTok, Snapchat, ...) Hesabı Olmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Diğer (Whatsapp, TikTok...) Hesabının Olması				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	70 (76)	%46,7	80 (74)	%53,3	150	2,563	0,10	-
Erkek	57 (51)	%57	43 (49)	%43	100			
Toplam	127	%50,8	123	%49,2	250			

Çizelge 8’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile Diğer (Whatsapp, TikTok, Snapchat, ...) hesabı olması arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 2,563$; $p = 0,10$). Bu bulguya göre Diğer (Whatsapp, TikTok, Snapchat, ...) hesabının olması durumunun cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir. Kadın katılımcıların %46,7’si ve erkek katılımcıların %57’sinin Diğer (Whatsapp, TikToki Snapchat...) hesabı bulunmaktadır. Tüm katılımcılarda Diğer (Whatsapp, TikToki Snapchat...) hesabı bulunanlar %50,8’dir.

“We Are Social”ın 2023 global verilerine bakıldığında, aylık aktif kullanıcı sayısına göre sıralandığında dünyada en çok kullanılan sosyal medya platformları Facebook, Youtube, Whatsapp ve Instagram şeklindedir. Aynı raporun Türkiye verilerine bakıldığında aylık aktif kullanıcı sayısına göre en çok kullanılan platformlar Instagram, Whatsapp, Facebook, Twitter’dır (Kemp, 2023; Kemp, 2023). Yukarıda da görüldüğü gibi, bu çalışma bize öğretmenlerin kullandıkları sosyal medya platformları ile Türkiye ve dünyadaki veriler arasında benzerlik olduğunu göstermektedir.

3. Üçüncü Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Öğretmenler sosyal medyayı hangi amaçlar için kullanmaktadır?” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal medyayı kullanma amaçlarının betimsel istatistikleri aşağıdaki Çizelge 9’da verilmiştir.

Çizelge 9. Katılımcıların Sosyal Medyayı Kullanım Amaçları*

Öğretmenlerin sosyal medyayı kullanım amaçları	f	%
Gündemi Takip/Bilgi Edinme	228	91,2
İletişim	201	80,4
Eğlence	121	48,4
Boş Zaman Değerlendirme	102	40,8
Yeni İnsan Tanıma	20	8
İçerik Paylaşma	78	31,2
Ses Duyurma/ Kamuoyu Oluşturma	23	9,2
Müzik Dinleme/Film İzleme	98	39,2
Tanınır Kişilere Ulaşma	23	9,2
Modayı Takip Etme	40	16
Yemek Tarifleri	80	32
Sağlıklı Yaşam Bilgileri	90	36

*Birden çok seçenek seçmeli soru

Çizelge 9’da ayrıntılı şekilde incelendiğinde, 228 katılımcı (%91,2) “Gündemi takip etmek/ Bilgi edinmek”, 201 katılımcı (%80,4) “İletişim”, 121 katılımcı (%48,4) “Eğlence”, 102 katılımcı (%40,8) “Boş zaman değerlendirmek” amaçlarıyla sosyal medyayı kullandıklarını belirtmiştir. “Müzik dinlemek/Film seyretmek” için 98 katılımcı (%39,2), “Sağlıklı yaşam bilgileri edinmek” için 90 katılımcı (%36), “Yemek tarifleri” için 80 katılımcı (%32), “İçerik paylaşmak” için 78 katılımcı (%31,2) kullandığını ifade etmiştir. 40 katılımcı (%16) “Modayı takip etmek” için, 23 katılımcı (%9,2) “Tanınır kişilere ulaşmak” için, 23 katılımcı (%9,2) “Ses duyurmak/kamuoyu oluşturmak” için ve 20 katılımcı da (%8) “Yeni insanlar tanımak” için kullandığını belirtmiştir.

“We are social 2023 Türkiye Raporu”na bakıldığında kullanıcıların %73,2’si “Bilgi bulmak”, %67,6’sı “Haber ve etkinliklerden haberdar olmak”, %58,3’ü “Arkadaş ve aile ile iletişimde kalmak” %53,7’si “Video, Tv showları veya film izlemek”, %49,6’sı “Müziğe erişim ve dinleme”, %48,8’i “Boş zaman doldurma”, %39,5’i “Sağlık sorunları ve sağlık ürünleri araştırmak” için internet kullanmaktadır (Kemp, Digital 2023: Turkey, 2023). Yukarıdaki çizelgede de görüldüğü gibi çalışmada ulaşılan sonuçlarla bu veriler paralellik göstermektedir.

4. Dördüncü Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın dördüncü alt problemleri öğretmenlerin “kullandıkları sosyal medya platformunda a) paylaşımda bulunma, b) yorumda bulunma durumları nedir?” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal medyada paylaşımda ve

yorumda bulunma durumlarının betimsel istatistikleri aşağıdaki izelge 10 ve izelge 11’de verilmiştir.

a. Sosyal medyada paylaşımda bulunma durumuna ilişkin bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemlerinden biri “Öğretmenlerin sosyal medyada paylaşımda bulunma durumu nedir?” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal medyada paylaşımda bulunma durumlarının betimsel istatistikleri aşağıdaki izelge 10’da verilmiştir.

Çizelge 10. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Paylaşımda Bulunma Durumları

Öğretmenlerin Sosyal Medyada Paylaşımda Bulunma Durumları	f	%
Evet	191	76,4
Hayır	59	23,6
Toplam	250	100

Çizelge 10 ayrıntılı şekilde incelendiğinde, 191 katılımcı/öğretmen (%76,4) “Sosyal medyada paylaşımda bulunduğunu”, 59 katılımcı ise (%23,6) “Sosyal medyada paylaşımda bulunmadığını” ifade etmiştir.

Bu sonuçlara göre öğretmenlerin büyük çoğunluğu sosyal medyada paylaşım yapmaktadır.

b. Sosyal medyada yorumda bulunma durumuna ilişkin bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemlerinden bir diğeri “Öğretmenlerin sosyal medyada yorumda bulunma durumu nedir?” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal medyada yorumda bulunma durumlarının betimsel istatistikleri aşağıdaki izelge 11’de verilmiştir.

Çizelge 11. Öğretmenlerin Sosyal Medya Paylaşımlarına Yorumda Bulunma Durumları

Öğretmenlerin sosyal medya paylaşımlarına yorumda bulunma durumları	f	%
Evet	171	68,4
Hayır	79	31,6
Toplam	250	100

Çizelge 11 ayrıntılı şekilde incelendiğinde, 171 katılımcı/öğretmen (%68,4) “Sosyal medyada yorumda bulunduğunu”, 79 katılımcı ise (%31,6) “Sosyal medyada yorumda bulunmadığını” ifade etmiştir.

Buna göre öğretmenlerin çoğunun sosyal medya paylaşımlarına yorum yaptığı görülmektedir. Bu sonuçlar, sosyal medyada paylaşımda bulunan katılımcıların büyük bir çoğunluğunun sosyal medyada yorumda da bulunduğunu göstermektedir.

5. Beşinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın beşinci alt problemi öğretmenlerin “sosyal medyada a) birinin nefret söylemine maruz kaldığını görme durumu; b) sosyal medyada en çok kimlerin damgalandığını/ linç edildiğini görme durumu; i) siyasi görüşleri farklı olanların, ii) dini/inancı farklı olanların, iii) kadınların, iv) etnik kimliği farklı olanların, v) cinsel yönelimi farklı olanların, vi) engeli veya hastalığı olanların, vii) yaş sebebiyle, viii) sosyoekonomik durum sebebiyle, ix) meslek sebebiyle; c) sosyal medyada şahit olunan nefret söylemi türleri; d) nefret söylemine maruz kalan birine verilecek tavsiye” sorularının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip- göstermediği durumu olarak belirlenmiştir.

a. Sosyal medyada insanların nefret söylemine maruz kalmasını görme durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada insanların nefret söylemine maruz kalmasına şahit olmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 12’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 119 kadın katılımcının (%79,3) ve 85 erkek katılımcının (%85) sosyal medyada insanların nefret söylemine maruz kalmasına şahit olduğu, 31 kadın katılımcı (%20,7) ve 15 erkek katılımcının (%15) ise şahit olmadığı Çizelge 12’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 12. Öğretmenlerin Sosyal Medyada İnsanların Nefret Söylemine Maruz Kalmasını Görme Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada İnsanların Nefret Söylemine Maruz Kaldığını Gördüm				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	119 (122)	%79,3	31 (28)	%20,7	150	1,283	0,257	-
Erkek	85 (82)	%85	15 (18)	%15	100			
Toplam	204	%81,6	46	%18,4	250			

Çizelge 12’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada nefret söylemine şahit olmak arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 1,283$; $p = 0,25$). Bu bulguya göre sosyal medyada nefret söylemlerine şahit olma durumunun cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir. Kadın katılımcıların %79,3’ü ve erkek katılımcıların %85’i sosyal medyada insanların nefret söylemlerine maruz kaldığına şahit olmuştur. Tüm katılımcıların %81,6’sı sosyal medyada nefret söylemlerine şahit olmuştur.

b. Sosyal medyada şahit olunan damgalama/linç türlerine ilişkin bilgiler

i. Sosyal medyada en çok siyasi görüşleri farklı olanların damgalandığı/linç edildiği duruma ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada en çok siyasi görüşleri farklı olanların damgalandığı/ linç edildiği görüşünün cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 13’te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 130 kadın katılımcının (%86,7) ve 87 erkek katılımcının (%87) sosyal medyada en çok siyasi görüşleri farklı olanların damgalandığını/linç edildiğini, 20 kadın katılımcı (%13,3) ve 13 erkek katılımcının (%13) ise bu görüşte olmadığı Çizelge 13’te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 13. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Siyasi Görüşleri Farklı Olanların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada En Çok Siyasi Görüşleri Farklı Olanlar Damgalanır/ Linç Edilir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	130 (130)	%86,7	20 (20)	%13,3	150	0,006	0,93	-
Erkek	87 (87)	%87	13 (13)	%13	100			
Toplam	217	%86,8	33	%13,2	250			

Çizelge 13’te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada en çok siyasi görüşleri farklı olanların damgalandığını/linç edildiği arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,006$; $p=0,93$). Bu bulguya göre sosyal medyada en çok siyasi görüşleri farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşünün cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir.

Kadın katılımcıların %86,7'si ve erkek katılımcıların %87'si sosyal medyada en çok siyasi görüşleri farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşündedir. Tüm katılımcıların %86,8'i sosyal medyada en çok siyasi görüşleri farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşüne katılmaktadır.

ii. Sosyal medyada en çok dini/inancı farklı olanların damgalandığı / linç edildiği durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada en çok dini/inancı farklı olanların damgalandığı/ linç edildiği görüşünün cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 14'te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 88 kadın katılımcının (%58,7) ve 59 erkek katılımcının (%59) sosyal medyada en çok dini/inancı farklı olanların damgalandığını/linç edildiğini, 62 kadın katılımcı (%41,3) ve 41 erkek katılımcının (%41) ise bu görüşte olmadığı Çizelge 14'te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 14. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Dini/İnancı Farklı Olanların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada En Çok Dini/İnancı Farklı Olanlar Damgalanır/ Linç Edilir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	88 (88)	%58,7	62 (62)	%41,3	150	0,003	0,95	-
Erkek	59 (59)	%59	41 (41)	%41	100			
Toplam	147	%58,8	103	%41,2	250			

Çizelge 14'te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada en çok dini/inancı farklı olanların damgalandığını/linç edildiği arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,003$; $p=0,95$). Bu bulguya göre sosyal medyada en çok dini/inancı farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşünün cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir. Kadın katılımcıların %58,7'si ve erkek katılımcıların %59'u sosyal medyada en çok dini/inancı farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşündedir. Tüm katılımcıların %58,8'i sosyal medyada en çok dini/inancı farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşüne katılmaktadır.

iii. Sosyal medyada en çok kadınların damgalandığı / linç edildiği durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada en çok kadınların damgalandığı/ linç edildiği görüşünün cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 15’te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 89 kadın katılımcının (%59,3) ve 45 erkek katılımcının (%45) sosyal medyada en çok kadınların damgalandığını/linç edildiğini, 61 kadın katılımcı (%40,7) ve 55 erkek katılımcının (%55) ise bu görüşte olmadığı Çizelge 15’te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 15. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Kadınların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada En Çok Kadınlar Damgalanır/ Linç Edilir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	89 (80)	%59,3	61 (70)	%40,7	150	4,956	0,026	1-2
Erkek	45 (54)	%45	55 (46)	%55	100			
Toplam	134	%53,6	116	%46,4	250			

Çizelge 15’te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada en çok kadınların damgalandığını/linç edildiği görüşü arasında istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2 = 4,956$; $p = 0,026$). Bu bulguya göre kadın ve erkekler açısından sosyal medyada en çok kadınların damgalandığını/linç edildiği görüşü anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Kadın katılımcıların % 59,3’ü sosyal medyada en çok kadınların damgalandığını/linç edildiğini görüşünderken, erkek katılımcıların %45’i bu görüşe katılmaktadır. Tüm katılımcılarda sosyal medyada en çok kadınların damgalandığını/linç edildiğini görüşünde olanlar %53,6’dır.

iv. Sosyal medyada en çok etnik kimliği farklı olanların damgalandığı / linç edildiği durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada en çok etnik kimliği farklı olanların damgalandığı, linç edildiği görüşünün cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 16’da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 58 kadın katılımcının (%38,7) ve 37 erkek katılımcının (%37) sosyal medyada en çok etnik kimliği farklı olanların damgalandığını/linç edildiği, 92 kadın katılımcı (%61,3) ve 63 erkek katılımcının (%63) ise bu görüşte olmadığı Çizelge 16’da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 16. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Etnik Kimliği Farklı Olanların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada En Çok Etnik Kimliği Farklı Olanlar Damgalanır/ Linç Edilir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	58 (57)	%38,7	92 (93)	%61,3	150	0,071	0,79	-
Erkek	37 (38)	%37	63 (62)	%63	100			
Toplam	95	%38	155	%62	250			

Çizelge 16’da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada en çok etnik kimliği farklı olanların damgalandığını/linç edildiği arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,071$; $p=0,79$). Bu bulguya göre sosyal medyada en çok etnik kimliği farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşünün cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir. Kadın katılımcıların %61,3’ü ve erkek katılımcıların %63’ü sosyal medyada en çok etnik kimliği farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşüne katılmamaktadır. Tüm katılımcıların %38’i sosyal medyada en çok etnik kimliği farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşüne katılmaktadır.

v. Sosyal medyada en çok cinsel yönelimi farklı olanların damgalandığı / linç edildiği durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada en çok cinsel yönelimi farklı olanların damgalandığı, linç edildiği görüşünün cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 17’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 89 kadın katılımcının (%59,3) ve 51 erkek katılımcının (%51) sosyal medyada en çok cinsel yönelimi farklı olanların damgalandığını/linç edildiği, 61 kadın katılımcı (%40,7) ve 49 erkek katılımcının (%49) ise bu görüşte olmadığı Çizelge 17’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 17. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Cinsel Yönelimi Farklı Olanların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada En Çok Cinsel Yönelimi Farklı Olanlar Damgalanır/ Linç Edilir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	89 (84)	%59,3	61 (66)	%40,7	150	1,691	0,193	-
Erkek	51 (56)	%51	49 (44)	%49	100			
Toplam	140	%56	110	%44	250			

Çizelge 17’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada en çok cinsel yönelimi farklı olanların damgalandığını/linç edildiği arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 1,691$; $p=0,193$). Bu bulguya göre sosyal medyada en çok cinsel yönelimi farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşünün cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir. Kadın katılımcıların %59,3’ü ve erkek katılımcıların %51’i sosyal medyada en çok cinsel yönelimi farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşüne katılmaktadır. Tüm katılımcıların %56’sı sosyal medyada en çok cinsel yönelimi farklı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşüne katılmaktadır.

vi. Sosyal medyada en çok engeli veya hastalığı olanların damgalandığı / linç edildiği durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada en çok engeli veya hastalığı olanların damgalandığı, linç edildiği görüşünün cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 18’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 6 kadın katılımcının (%4) ve 1 erkek katılımcının (%1) sosyal medyada en çok engeli veya hastalığı farklı olanların damgalandığını/linç edildiği, 144 kadın katılımcı (%96) ve 99 erkek katılımcının (%99) ise bu görüşte olmadığı Çizelge 18’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 18. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Engeli veya Hastalığı Olanların Damgalandığı/Linç Edildiği Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada En Çok Bir Engeli veya Hastalığı Olanlar Damgalanır/ Linç Edilir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	6 (4)	%4	144 (146)	%96	150	1,984	0,248	-
Erkek	1 (3)	%1	99 (97)	%99	100			
Toplam	7	%2,8	243	%97,2	250			

Çizelge 18’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada en çok engeli veya hastalığı olanların damgalandığını/linç edildiği arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 1,984$; $p=0,248$). Bu bulguya göre sosyal medyada en çok engeli veya hastalığı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşünün cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir. Kadın katılımcıların %96’sı ve erkek katılımcıların %99’u sosyal medyada en çok engeli veya hastalığı olanların damgalanıp/linç edildiği görüşüne katılmamaktadır. Tüm katılımcıların %2,8’i sosyal medyada en çok engeli veya hastalığı olanların damgalandığını/linç edildiği görüşüne katılmaktadır.

vii. Sosyal medyada en çok yaş sebebiyle damgalanma / linç edilme durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin insanların sosyal medyada en çok yaş dolayısıyla damgalandığı, linç edildiği görüşünün cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 19’da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 3 kadın katılımcının (%2) ve 3 erkek katılımcının (%3) sosyal medyada insanların en çok yaş dolayısıyla damgalandığını/linç edildiğini, 147 kadın katılımcı (%98) ve 97 erkek katılımcının (%97) ise bu görüşte olmadığı Çizelge 19’da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 19. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Yaş Dolayısıyla Damgalanma/Linç Edilme Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	İnsanlar Sosyal Medyada En Çok Yaş Sebebiyle Damgalanır/ Linç Edilir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	3 (4)	%2	147 (146)	%98	150	0,256	0,68	-
Erkek	3 (2)	%3	97 (98)	%97	100			
Toplam	6	%2,4	244	%97,6	250			

Çizelge 19’da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada insanların en çok yaş dolayısıyla damgalandığını/linç edildiği arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,256$; $p=0,68$). Bu bulguya göre sosyal medyada insanların en çok yaş dolayısıyla damgalandığını/linç edildiği görüşünün cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı söylenebilir.

Kadın katılımcıların %98'i ve erkek katılımcıların %97'si sosyal medyada insanların en çok yaş sebebiyle damgalanıp/linç edildiği görüşüne katılmamaktadır. Tüm katılımcıların %2,4'ü sosyal medyada insanların en çok yaş sebebiyle damgalandığını/linç edildiği görüşüne katılmaktadır.

viii. Sosyal medyada en çok sosyoekonomik durum sebebiyle damgalanma / linç edilme durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin insanların sosyal medyada en çok sosyoekonomik durum sebebiyle damgalandığı, linç edildiği görüşünün cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 20'de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 33 kadın katılımcının (%22) ve 9 erkek katılımcının (%9) sosyal medyada insanların en çok sosyoekonomik durum sebebiyle damgalandığını/linç edildiği, 117 kadın katılımcı (%78) ve 91 erkek katılımcının (%91) ise bu görüşte olmadığı Çizelge 20'de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 20. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Sosyoekonomik Durumları Dolayısıyla Damgalanma/Linç Edilme Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	İnsanlar Sosyal Medyada En Çok Sosyoekonomik Durumları Sebebiyle Damgalanır/ Linç Edilir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	33 (25)	%22	117 (125)	%78	150	7,254	0,007	1-2
Erkek	9 (17)	%9	91 (83)	%91	100			
Toplam	42	%16,8	208	%83,2	250			

Çizelge 20'de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada insanların en çok sosyoekonomik durumları sebebiyle damgalandığını/linç edildiği görüşü arasında istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2 = 7,254$; $p = 0,007$). Bu bulguya göre kadın ve erkeklerin sosyal medyada insanların en çok sosyoekonomik durumları sebebiyle damgalandığını/linç edildiği görüşü konusunda anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Kadın katılımcıların %22'si sosyal medyada insanların en çok sosyoekonomik durumları sebebiyle damgalandığını/linç edildiğini görüşünderken, erkek katılımcıların %9'u bu görüşe katılmaktadır. Tüm katılımcılarda sosyal medyada insanların en çok sosyoekonomik durumları sebebiyle damgalandığını/linç edildiğini görüşünde olanlar %16,8'dir.

ix. Sosyal medyada en çok meslekleri dolayısıyla damgalanma / linç edilme durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin insanların sosyal medyada en çok meslekleri sebebiyle damgalandığı, linç edildiği görüşünün cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 21’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 38 kadın katılımcının (%25,3) ve 14 erkek katılımcının (%14) sosyal medyada insanların en çok meslekleri sebebiyle damgalandığını/linç edildiği, 112 kadın katılımcı (%74,7) ve 86 erkek katılımcının (%86) ise bu görüşte olmadığı Çizelge 21’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 21. Öğretmenlerin Sosyal Medyada En Çok Meslekleri Dolayısıyla Damgalanma/Linç Edilme Görüşünün Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	İnsanlar Sosyal Medyada En Çok Meslekleri Sebebiyle Damgalanır/ Linç Edilir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	38 (31)	%25,3	112 (119)	%74,7	150	4,678	0,031	1-2
Erkek	14 (21)	%14	86 (79)	%86	100			
Toplam	52	%20,8	198	%79,2	250			

Çizelge 21’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada insanların en çok meslekleri sebebiyle damgalandığını/linç edildiği görüşü arasında istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2 = 4,678$; $p = 0,031$). Bu bulguya göre kadın ve erkeklerin sosyal medyada insanların en çok meslekleri sebebiyle damgalandığını/linç edildiği görüşü konusunda anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Kadın katılımcıların %25,2’si sosyal medyada insanların en çok meslekleri sebebiyle damgalandığını/linç edildiğini görüşünderken, erkek katılımcıların %14’ü bu görüşe katılmaktadır. Tüm katılımcılarda sosyal medyada insanların en çok meslekleri sebebiyle damgalandığını/linç edildiğini görüşünde olanlar %20,8’dir.

c. Sosyal medyada şahit olunan nefret söylemi türlerine ilişkin bulgular

Araştırmanın alt problemlerinden biri “Sosyal medyada şahit olduğunuz nefret söylemi türleri hangileridir?” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal

medyada şahit oldukları nefret söylemi türlerinin betimsel istatistikleri aşağıdaki Çizelge 22’de verilmiştir.

Çizelge 22. Öğretmenlerin Şahit Olduğu Nefret Söylemi Türleri Betimsel İstatistikleri

Öğretmenlerin Şahit Olduğu Nefret Söylemi Türleri	F	%
Siyasi Görüş	192	76,8
Din/İnanç	137	54,8
Cinsiyet	83	33,2
Etnik Kimlik	89	35,6
Cinsel Yönelim	87	34,8
Engel/ Hastalık	17	6,8
Yaş	13	5,2
Sosyoekonomik Durum	27	10,8
Meslek	39	15,6

*Birden çok seçenek seçmeli soru

Çizelge 22 ayrıntılı şekilde incelendiğinde, 192 katılımcı (%76,8) “Siyasi görüş”, 137 katılımcı (%54,8) “Din/inanç”, 89 katılımcı (%35,6) “Etnik kimlik”, 87 katılımcı (%34,8) “Cinsel yönelim”, 83 katılımcı (%33,2) “Cinsiyet” nedeniyle nefret söylemlerine uğrayanlara şahit olduğunu ifade etmiştir. 39 katılımcı (%15,6) “Meslek”, 27 katılımcı (%10,8) “Sosyoekonomik durum”, 17 katılımcı (%6,8) “Engel/hastalık” ve 13 katılımcı (%5,3) “Yaş” nedeniyle nefret söylemine uğrayanlara şahit olduğunu belirtmiştir.

d. Sosyal medyada nefret söylemine maruz kalanlara verilen tavsiyelere ilişkin bulgular

Sosyal medyada nefret söylemine maruz kalanlara verilen tavsiyelere ilişkin bulgulara ait betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 23’te verilmiştir.

Çizelge 23. Öğretmenlerin Nefret Söylemine Maruz Kalan Birine Vereceği Tavsiyelerin Betimsel İstatistikleri

Öğretmenlerin Nefret Söylemine Maruz Kalan Birine Vereceği Tavsiyeler	f	%
Hukuksal yollara başvurması gerektiğini	152	60,8
Düzenli bir üslupla karşı tarafa cevap vermesini	50	20
Bir şey yapılmasına gerek olmadığını, kafasına takmamasını	36	14,4
Sosyal medya üzerinden nefret söylemlerine karşı kampanyalar yürütmesi ya da olan kampanyalara katılmasını	10	4
Aynı üslupta karşı tarafa cevap yazmasını	2	0,8

Çizelge 23 ayrıntılı şekilde incelendiğinde, sosyal medyada nefret söylemine maruz kalan birine, 152 katılımcı (%60,8) “Hukuksal yollara

başvurması gerektiğini”, 50 katılımcı (%20) “Düzgün bir üslupla karşı tarafa cevap vermesini”, 36 katılımcı (%14,4) “Bir şey yapılmasına gerek olmadığını, kafasına takmamasını”, 10 katılımcı (%4) “Sosyal medya üzerinden nefret söylemlerine karşı kampanyalar yürütmesi ya da olan kampanyalara katılmasını” ve 2 katılımcı da (%0,8) “Aynı üslupta karşı tarafa cevap yazmasını” tavsiye edeceğini belirtmiştir.

6. Altıncı Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın altıncı alt problemi öğretmenlerin “sosyal medyada a) nefret söylemine maruz kalma durumu; b) maruz kaldığı nefret söylemi türleri; i) siyasi görüş ii) din/inanç, iii) cinsiyet, iv) etnik kimlik, v) cinsel yönelim, vi) engel veya hastalık, vii) yaş, viii) sosyoekonomik durum, ix) meslek; c) nefret söylemine maruz kalınan platform i) Facebook, ii) Twitter, iii) Instagram, iv) Youtube, v) Diğer; d) kaç defa nefret söylemine maruz kalındığı, e) nefret söylemine maruz kalındığında nasıl tepki verildiği” sorularının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip- göstermediği durumu olarak belirlenmiştir.

a. Sosyal medyada nefret söylemine maruz kalınması durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 24’te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 124 kadın katılımcı (%82,7) ve 67 erkek katılımcı (%67) sosyal medyada nefret söylemine maruz kalmadığını, 26 kadın (%17,3) ve 33 erkek katılımcı (%33) ise sosyal medyada nefret söylemine maruz kaldığını ifade ettiği Çizelge 24’te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 24. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analiz

Cinsiyet	Sosyal Medyada Nefret Söylemine Uğramadım				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	124 (115)	%82,7	26 (35)	%17,3	150	8,168	0,004	1-2
Erkek	67 (76)	%67	33 (24)	%33	100			
Toplam	191	%76,4	59	%23,6	250			

Çizelge 24'te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2 = 8,168$; $p = 0,004$). Bu bulguya göre sosyal medyada nefret söylemine maruz kalma cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Erkek katılımcıların %33'ü sosyal medyada nefret söylemine maruz kaldığını ifade ederken, kadın katılımcıların %17,3'ü sosyal medyada nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmektedir. Tüm katılımcıların %23,6'sı sosyal medyada nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

b. Sosyal medyada maruz kalınan nefret söylemi türüne ilişkin bulgular

i. Sosyal medyada siyasi görüş sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada siyasi görüş sebebiyle nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 25'te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 141 kadın katılımcının (%94) ve 64 erkek katılımcı (%64) sosyal medyada siyasi görüşleri sebebiyle nefret söylemine maruz kalmadığını, 36 erkek (%36) ve 9 kadın katılımcı (%6) ise siyasi görüşleri sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ettiği Çizelge 25'te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 25. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Siyasi Görüş Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Siyasi Görüş Sebebiyle Nefret Söylemine Maruz Kalma				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	9 (27)	%6	141 (123)	%94	150	36,585	0,000	1 -2
Erkek	36 (18)	%36	64 (82)	%64	100			
Toplam	45	%18	205	%82	250			

Çizelge 25'te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada siyasi görüşleri sebebiyle nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2 = 36,585$; $p = 0,00$). Bu bulguya göre sosyal medyada siyasi görüş sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumu cinsiyetler açısından

anlamli şekilde farklılaşmaktadır. Erkek katılımcıların %36'sı sosyal medyada siyasi görüş sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ederken, kadın katılımcıların %6'sı siyasi görüş sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmiştir. Tüm katılımcıların %18'i sosyal medyada siyasi görüşleri sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

ii. Sosyal medyada din/inanç sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada din/inanç sebebiyle nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 26'da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 141 kadın katılımcı (%94) ve 89 erkek katılımcı (%89) sosyal medyada din/inanç sebebiyle nefret söylemine maruz kalmadığını, 11 erkek (%11) ve 9 kadın katılımcı (%6) ise din/inanç sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ettiği Çizelge 26'da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 26. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Din/İnanç Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Din/İnanç Sebebiyle Nefret Söylemine Maruz Kalma				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	9 (12)	%6	141 (138)	%94	150	2,038	0,153	-
Erkek	11 (8)	%11	89 (92)	%89	100			
Toplam	20	%8	230	%92	250			

Çizelge 26'da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada din/inanç sebebiyle nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 2,038$; $p = 0,153$). Bu bulguya göre sosyal medyada din/inanç sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumu cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşma göstermemektedir. Erkek katılımcıların %11'i sosyal medyada din/inanç sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ederken, kadın katılımcıların %6'sı din/inanç sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmiştir. Tüm katılımcıların %8'i sosyal medyada dini/inancı sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

iii. Sosyal medyada cinsiyet sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada cinsiyet sebebiyle nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 27’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 144 kadın katılımcı (%96) ve 98 erkek katılımcı (%98) sosyal medyada cinsiyet sebebiyle nefret söylemine maruz kalmadığını, 2 erkek (%2) ve 6 kadın katılımcı (%4) ise cinsiyet sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ettiği Çizelge 27’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 27. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Cinsiyet Sebebi ile Nefret Söylemine maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Cinsiyet Sebebiyle Nefret Söylemine Maruz Kalma				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	6 (5)	%4	144 (145)	%96	150	0,775	0,482	-
Erkek	2 (3)	%2	98 (97)	%98	100			
Toplam	8	%3,2	242	%96,8	250			

Çizelge 27’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada cinsiyet sebebiyle nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,775$; $p = 0,482$). Bu bulguya göre sosyal medyada cinsiyet sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumu cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşma göstermemektedir. Kadın katılımcıların %4’ü ve erkek katılımcıların %2’si cinsiyetleri sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmiştir. Tüm katılımcıların %3,2’si sosyal medyada cinsiyetleri sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

iv. Sosyal medyada etnik kimlik sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada etnik kimlik sebebiyle nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 28’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 147 kadın katılımcı (%98) ve 97 erkek katılımcı (%97) sosyal medyada etnik kimlik sebebiyle nefret söylemine maruz kalmadığını, 3 erkek (%3) ve 3 kadın katılımcı (%2) ise etnik kimlik sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ettiği Çizelge 28’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 28. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Etnik Kimlik Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Etnik Kimlik Sebebiyle Nefret Söylemine Maruz Kalma				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	3 (4)	%2	147 (146)	%98	150	0,256	0,686	-
Erkek	3 (2)	%3	97 (98)	%97	100			
Toplam	6	%2,4	244	%97,6	250			

Çizelge 28’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada etnik kimlik sebebiyle nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,256$; $p = 0,686$). Bu bulguya göre sosyal medyada etnik kimlik sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumu cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşma göstermemektedir. Kadın katılımcıların %2’si ve erkek katılımcıların %3’ü sosyal medyada etnik kimlikleri sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmiştir. Tüm katılımcıların %2,4’ü sosyal medyada etnik kimlikleri sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

v. Sosyal medyada cinsel yönelim sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada cinsel yönelim sebebiyle nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 29’da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 149 kadın katılımcı (%99,3) ve 99 erkek katılımcı (%99) sosyal medyada cinsel yönelim sebebiyle nefret söylemine maruz kalmadığını, 1 erkek (%1) ve 1 kadın katılımcı (%0,7) ise cinsel yönelim sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ettiği Çizelge 29’da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 29. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Cinsel Yönelim Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Cinsel Yönelim Sebebiyle Nefret Söylemine Maruz Kalma				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	1 (1)	%0,7	149 (149)	%99,3	150	0,084	0,772	-
Erkek	1 (1)	%1	99 (99)	%99	100			
Toplam	2	%0,8	248	%99,2	250			

Çizelge 29’da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada cinsel yönelim sebebiyle nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,084$; $p = 0,772$). Bu bulguya göre sosyal medyada cinsel yönelim sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumu cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşma göstermemektedir. Kadın katılımcıların %0,7’si ve erkek katılımcıların %1’i sosyal medyada cinsel yönelimleri sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmiştir. Tüm katılımcıların %0,8’i sosyal medyada cinsel yönelimleri sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

vi. Sosyal medyada engel/hastalık sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada engel/hastalık sebebiyle nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 30’da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 149 kadın katılımcı (%99,3) ve erkek katılımcıların hepsi (%100) sosyal medyada engel/hastalık sebebiyle nefret söylemine maruz kalmadığını ifade ederken, yalnız 1 kadın katılımcının (%0,7) engel/hastalık sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ettiği Çizelge 30’da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 30. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Engel/Hastalık Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Engel/ Hastalık Sebebiyle Nefret Söylemine Maruz Kalma				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	1 (1)	%0,7	149 (149)	%99,3	150	0,669	0,413	-
Erkek	0 (0)	0	100 (100)	%100	100			
Toplam	1	%0,4	249	%99,6	250			

Çizelge 30’da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada engel/hastalık sebebiyle nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,669$; $p = 0,413$). Bu bulguya göre sosyal medyada engel/hastalık sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumu cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşma göstermemektedir. Kadın katılımcıların %0,7’si sosyal medyada bir engel/hastalık sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmişken ve erkek katılımcıların ise hiçbiri bu sebeple nefret söylemine maruz kalmamıştır.

vii. Sosyal medyada yaş sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada yaş sebebiyle nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 31’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 149 kadın katılımcı (%99,3) ve 99 erkek katılımcı (%99) sosyal medyada yaş sebebiyle nefret söylemine maruz kalmadığını ifade ederken, 1 kadın (%0,7) ve 1 erkek katılımcının (%1) yaş sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ettiği Çizelge 31’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 31. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Yaş Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Yaş Sebebiyle Nefret Söylemine Maruz Kalma				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	1 (1)	%0,7	149 (149)	%99,3	150	0,084	0,772	-
Erkek	1 (1)	%1	99 (99)	%99	100			
Toplam	2	%0,8	248	%99,2	250			

Çizelge 31’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada yaş sebebiyle nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,084$; $p = 0,772$). Bu bulguya göre sosyal medyada yaş sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumu cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşma göstermemektedir. Kadın katılımcıların %0,7’si ve erkek katılımcıların %1’i sosyal medyada yaş sebebiyle nefret söylemine maruz

kaldığını ifade etmiştir. Tüm katılımcıların %0,8'i sosyal yaş sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

Yaş ayrımcılıkları pek üzerinde durulmayan ama aslında çok uzun süredir hayatımızda bulunan bir olgudur. Özellikle pandemi ile birlikte yaş ayrımcılığı daha görünür olmuştur. 65 yaş üstü bireylerin toplumsal izolasyonu ile başlayan bu süreç, sosyal medyada da yaşlılara yönelik ayrımcılık ve nefret içeren söylemlere doğru ilerlemiştir (Demirtaş Madran, 2021). Fakat bu çalışmada yaş konusunda nefret söylemine uğrama ve şahit olma durumları incelendiğinde görüldüğü gibi neredeyse hiç kimse yaştan dolayı sosyal medyada nefret söylemine uğramadığını ifade etmektedir. Bu durumun öğretmenlerin hala aktif çalışma hayatında olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

viii. Sosyal medyada sosyoekonomik durum sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada sosyoekonomik durum sebebiyle nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 32'de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 146 kadın katılımcı (%97,3) ve 95 erkek katılımcı (%95) sosyal medyada sosyoekonomik durum sebebiyle nefret söylemine maruz kalmadığını ifade ederken, 4 kadın (%2,7) ve 5 erkek katılımcının (%5) sosyoekonomik durum sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ettiği Çizelge 32'de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 32. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Sosyoekonomik Durum Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Sosyoekonomik Durum Sebebiyle Nefret Söylemine Maruz Kalma				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	4 (5)	%2,7	146 (145)	%97,3	150	0,941	0,332	-
Erkek	5 (4)	%5	95 (96)	%95	100			
Toplam	9	%3,6	241	%96,4	250			

Çizelge 32'de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada sosyoekonomik durum sebebiyle nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,941$; $p = 0,332$). Bu bulguya göre sosyal medyada

sosyoekonomik durum sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumu cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşma göstermemektedir. Kadın katılımcıların %2,7'si ve erkek katılımcıların %5'i sosyal medyada sosyoekonomik durumları sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmiştir. Tüm katılımcıların %3,6'sı sosyal medyada sosyoekonomik durumları sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

ix. Sosyal medyada meslek sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumuna ilişkin bulgular

Öğretmenlerin sosyal medyada meslek sebebiyle nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 33'te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 147 kadın katılımcı (%98) ve 96 erkek katılımcı (%96) sosyal medyada meslek sebebiyle nefret söylemine maruz kalmadığını ifade ederken, 3 kadın (%2) ve 4 erkek katılımcının (%4) meslek sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade ettiği Çizelge 33'te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 33. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Meslek Sebebi ile Nefret Söylemine Maruz Kalınması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Meslek Sebebiyle Nefret Söylemine Maruz Kalma				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	3 (4)	%2	147 (146)	%98	150	0,882	0,442	-
Erkek	4 (3)	%4	96 (97)	%96	100			
Toplam	7	%2,8	243	%97,2	250			

Çizelge 33'te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile sosyal medyada meslek sebebiyle nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,882$; $p = 0,442$). Bu bulguya göre sosyal medyada meslek sebebiyle nefret söylemine maruz kalma durumu cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşma göstermemektedir. Kadın katılımcıların %2'si ve erkek katılımcıların %4'ü sosyal medyada meslekleri sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmiştir. Tüm katılımcıların %2,8'si sosyal medyada meslekleri sebebiyle nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

c. Nefret söylemine maruz kalınan sosyal medya platformuna ilişkin bulgular

i. Nefret söylemine Facebook platformunda maruz kalınmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Facebook'da nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 34'te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 17 kadın katılımcı (%11,3) ve 22 erkek katılımcı (%22) Facebook'da nefret söylemine maruz kaldığını, 133 kadın (%88,7) ve 78 erkek katılımcı (%78) ise Facebook'da nefret söylemine maruz kalmadığını ifade ettiği Çizelge 34'te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 34. Öğretmenlerin Facebook'da Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Facebook'da Nefret Söylemine Uğradım				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	17 (23)	%11,3	133 (127)	%88,7	150	5,185	0,023	1-2
Erkek	22 (16)	%22	78 (84)	%78	100			
Toplam	39	%15,6	211	%84,4	250			

Çizelge 34'te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile Facebook'da nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p < 0,05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2 = 5,185$; $p = 0,023$). Bu bulguya göre Facebook'da nefret söylemine maruz kalma cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Erkek katılımcıların %22'si Facebook'da nefret söylemine maruz kaldığını ifade ederken, kadın katılımcıların %11,3'ü Facebook'da nefret söylemine maruz kaldığını ifade eder. Tüm katılımcıların %15,6'sı Facebook'da nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

ii. Nefret söylemine Twitter platformunda maruz kalınmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Twitter'da nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 35'te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 5 kadın katılımcı (%3,3) ve 6 erkek katılımcı (%6) Twitter’da nefret söylemine maruz kaldığını, 145 kadın (%96,7) ve 94 erkek katılımcı (%94) ise Twitter’da nefret söylemine maruz kalmadığını ifade ettiği Çizelge 35’te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 35. Öğretmenlerin Twitter’da Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Twitter’da Nefret Söylemine Uğradım				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	5 (7)	%3,3	145 (143)	%96,7	150	1,014	0,355	-
Erkek	6 (4)	%6	94 (96)	%94	100			
Toplam	11	%4,4	239	%95,6	250			

Çizelge 35’te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile Twitter’da nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 1,014$; $p=0,355$). Bu bulguya göre Twitter’da nefret söylemine maruz kalma cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Erkek katılımcıların %6’sı ve kadın katılımcıların %3,3’ü Twitter’da nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmektedir. Tüm katılımcıların %4,4’ü Twitter’da nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

iii. Nefret söylemine Instagram platformunda maruz kalınmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Instagram’da nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 36’da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 5 kadın katılımcı (%3,3) ve 7 erkek katılımcı (%7) Instagram’da nefret söylemine maruz kaldığını, 145 kadın (%96,7) ve 93 erkek katılımcı (%93) ise Instagram’da nefret söylemine maruz kalmadığını ifade ettiği Çizelge 36’da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 36. Öğretmenlerin Instagram’da Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Instagram’da Nefret Söylemine Uğradım				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	5 (7)	%3,3	145 (143)	%96,7	150	1,765	0,231	-
Erkek	7 (5)	%7	93 (95)	%93	100			
Toplam	12	%4,8	238	%95,2	250			

Çizelge 36’da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile Instagram’da nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 1,765$; $p=0,231$). Bu bulguya göre Instagram’da nefret söylemine maruz kalma cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Erkek katılımcıların %7’si ve kadın katılımcıların %3,3’ü Instagram’da nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmektedir. Tüm katılımcıların %4,8’i Instagram’da nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

iv. Nefret söylemine Youtube platformunda maruz kalınmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Youtube’da nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 37’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 1 kadın katılımcı (%0,7) ve 2 erkek katılımcı (%2) Youtube’da nefret söylemine maruz kaldığını, 149 kadın (%99,3) ve 98 erkek katılımcı (%98) ise Youtube’da nefret söylemine maruz kalmadığını ifade ettiği Çizelge 37’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 37. Öğretmenlerin Youtube’da Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Youtube’da Nefret Söylemine Uğradım				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	1 (2)	%0,7	149 (148)	%99,3	150	0,900	0,566	-
Erkek	2 (1)	%2	98 (99)	%98	100			
Toplam	3	%1,2	247	%98,8	250			

Çizelge 37’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile Youtube’da nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 0,900$; $p=0,566$). Bu bulguya göre Youtube’da nefret söylemine maruz kalma cinsiyetler

açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Erkek katılımcıların %2'si ve kadın katılımcıların %0,7'si Youtube'da nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmektedir. Tüm katılımcıların %1,2'si Youtube'da nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

v. Nefret söylemine Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) sosyal medya platformunda maruz kalınmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) sosyal medya platformunda nefret söylemine maruz kalmasının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 38'de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 3 kadın katılımcı (%2) ve 7 erkek katılımcı (%7) Diğer sosyal medya platformunda nefret söylemine maruz kaldığını, 147 kadın (%98) ve 93 erkek katılımcı (%93) ise Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) sosyal medya platformunda nefret söylemine maruz kalmadığını ifade ettiği Çizelge 38'de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 38. Öğretmenlerin Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) Sosyal Medya Platformunda Nefret Söylemine Maruz Kalmasının Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) Sosyal Medya Platformlarında Nefret Söylemine Uğradım				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	3 (6)	%2	147 (144)	%98	150	3,906	0,094	-
Erkek	7 (4)	%7	93 (96)	%93	100			
Toplam	10	%4	240	%96	250			

Çizelge 38'de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) sosyal medya platformunda nefret söylemine maruz kalma arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 3,906$; $p = 0,094$). Bu bulguya göre Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) sosyal medya platformunda nefret söylemine maruz kalma cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Erkek katılımcıların %7'si ve kadın katılımcıların %2'si Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) sosyal medya platformunda nefret söylemine maruz kaldığını ifade etmektedir. Tüm katılımcıların %4'ü Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) sosyal medya platformunda nefret söylemine maruz kaldığını belirtmiştir.

d. Sosyal medyada nefret söylemine kaç defa maruz kalındığına ilişkin bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemlerinden biri “Sosyal medyada nefret söylemine maruz kalan öğretmenlerin başına bu durumun ne sıklıkla geldiği?” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal medyada nefret söylemine uğrama sıklığının betimsel istatistikleri aşağıdaki Çizelge 39’da verilmiştir.

Çizelge 39. Öğretmenlerin Nefret Söylemine Maruz Kalma Sıklığı Betimsel İstatistikleri

Öğretmenlerin Nefret Söylemine Maruz Kalma Sıklığı	f	%
Hiç başıma gelmedi	191	76,4
Sadece 1 kere geldi	26	10,4
Birkaç defa başıma geldi	32	12,8
Sık sık başıma gelir	1	0,4

Çizelge 39 ayrıntılı şekilde incelendiğinde, 32 katılımcı (%12,8) “Birkaç defa başına geldiğini”, 26 katılımcı (%10,4) “Sadece 1 kere başına geldiğini” ve 1 katılımcı da (%0,4) “Sık sık başına geldiğini” ifade etmiştir. 191 katılımcı ise (%76,4) “Hiç başına gelmediğini” belirtmiştir.

Bu durum bize öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun sosyal medyada nefret söylemine maruz kalmadığını, maruz kalanların da nadiren kaldığını göstermektedir.

e. Sosyal medyada nefret söylemine maruz kalındığında verilen tepkiye ilişkin bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemlerinden biri “Sosyal medyada nefret söylemine maruz kalındığında verilen tepki ne olmuştur?” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal medyada nefret söylemine maruz kaldığında verdiği tepkilerin betimsel istatistikleri aşağıdaki Çizelge 40’ta verilmiştir.

Çizelge 40. Öğretmenlerin Maruz Kaldığı Bu Durumla İlgili Verdiği Tepkilerin Betimsel İstatistikleri

Öğretmenlerin Maruz Kaldığı Bu Durumla İlgili Verdiği Tepkiler	f	%
Hiçbir şey yapmadım	6	2,4
Öfkelenim ama bir şey yapmadım	3	1,2
Öfkelenim ve sakinleşip, düzgün bir üslupta cevap yazdım	28	11,2
Öfkelenim ve aynı üslupta karşı tarafa cevap yazdım	8	3,2
İlgili platformun yetkililerine bildirdim	7	2,8
Hukuksal yollara başvurdum	2	0,8
Önemsemedim ve cevap vermedim	5	2

Çizelge 40 ayrıntılı şekilde incelendiğinde, 28 katılımcı (%11,2) “Öfkelenim ve sakinleşip, düzgün bir üslupta cevap yazdım”, 8 katılımcı (%3,2) “Öfkelenim ve aynı üslupta karşı tarafa cevap yazdım”, 7 katılımcı (%2,8) “İlgili platformun yetkililerine bildirdim”, 6 katılımcı (%2,4) “Hiçbir şey yapmadım”, 5 katılımcı (%2) “Önemsemedim ve cevap vermedim”, 3 katılımcı (%1,2) “Öfkelenim ama bir şey yapmadım” ve 2 katılımcı (%0,8) “Hukuksal yollara başvurdum” ifadelerinde bulunmuştur.

7. Yedinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın yedinci alt problemi öğretmenlerin “kullanılan sosyal medya platformunda başkalarına nefret söyleminde bulundu mu?” sorusunun cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 41’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 1 kadın katılımcının (%0,7) ve 8 erkek katılımcının (%8) sosyal medya platformunda birilerine nefret söyleminde bulunduğu, 149 kadın katılımcı (%99,3) ve 92 erkek katılımcının (%92) ise nefret söyleminde bulunmadığı durumu Çizelge 41’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 41. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Nefret Söyleminde Bulunması Durumunun Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Nefret Söyleminde Bulundum				Toplam	χ^2	p	Fark
	Evet n	%	Hayır n	%				
Kadın	1 (5)	%0,7	149 (145)	%99,3	150	9,298	0,002	1-2
Erkek	8 (4)	%8	92 (96)	%92	100			
Toplam	9	%3,6	241	%96,4	250			

Çizelge 41’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile kullanılan sosyal medya platformunda nefret söyleminde bulunma arasında istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2 = 9,298$; $p = 0,002$). Bu bulguya göre sosyal medyada nefret söyleminde bulunma cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Erkek katılımcıların %8’i sosyal medyada nefret söyleminde bulunduğunu belirtirken, kadın katılımcıların %0,7’si sosyal medyada nefret söyleminde bulunduğunu ifade eder. Tüm katılımcıların %3,6’sı sosyal medyada nefret söyleminde bulunduğunu belirtmiştir.

Araştırmaya başlarken öngörüldüğü gibi öğretmenlerin sosyal medyada birilerine karşı nefret söyleminde bulunma durumlarının düşük olacağı düşüncesi bu sonuçla doğrulanmıştır.

8. Sekizinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın sekizinci alt problemi öğretmenlerin “a) Nefret söylemleri sosyal medyada günlük hayattan daha kolay şekilde mi ifade ediliyor; b) nefret söyleminin sosyal medyada daha kolay ifade edilmesinin nedenlerinin nedir?” soruları olarak belirlenmiştir.

a. Nefret söylemleri sosyal medyada günlük hayattan daha kolay şekilde ifade ediliyor ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Nefret söylemleri sosyal medyada günlük hayattan daha kolay şekilde ifade ediliyor” ifadesine katılma durumunu cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 42’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 144 kadın katılımcı (%96) ve 96 erkek katılımcı (%96) “Nefret söylemleri sosyal medyada günlük hayattan daha kolay şekilde ifade ediliyor” ifadesine katılırken, 6 kadın katılımcı (%4) ve 4 erkek katılımcınının (%4) ise “Nefret söylemleri sosyal medyada günlük hayattan daha kolay şekilde ifade ediliyor” ifadesine katılmadığı Çizelge 42’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 42. Öğretmenlerin Nefret Söylemleri Sosyal Medyada Günlük Hayattan Daha Kolay Şekilde İfade Ediliyor İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Nefret Söylemleri Sosyal Medyada Günlük Hayattan Daha Kolay İfade Ediliyor		Toplam	χ^2	p	Fark		
	Katılıyorum	Katılmıyorum						
	n	%	n	%				
Kadın	144 (144)	%96	6 (6)	%4	150	0,000	1,000	-
Erkek	96 (96)	%96	4 (4)	%4	100			
Toplam	240	%96	10	%4	250			

Çizelge 42’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Nefret söylemleri sosyal medyada günlük hayattan daha kolay şekilde ifade ediliyor” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,000$; $p = 1,000$). Bu bulguya göre “Nefret söylemleri sosyal medyada günlük hayattan daha kolay şekilde ifade ediliyor” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde

farklılaşmamaktadır. Kadın ve erkek katılımcıların %96'sı “Nefret söylemleri sosyal medyada günlük hayattan daha kolay şekilde ifade ediliyor” ifadesine katılmaktadır.

b. Nefret söyleminin sosyal medyada daha kolay ifade edilme sebeplerine ilişkin bulgular

Araştırmanın sekizinci alt problemlerinden biri “Nefret söylemlerinin sosyal medyada daha kolay ifade edilmesinin sebepleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal medyada nefret söylemlerinin daha kolay ifade edilmesinin nedenleri olarak neyi gördüklerinin betimsel istatistikleri aşağıdaki Çizelge 43’te verilmiştir.

Çizelge 43. Nefret Söyleminin Sosyal Medyada Daha Kolay İfade Edilme Sebeplerinin Betimsel İstatistikleri

Nefret Söyleminin Sosyal Medyada Daha Kolay İfade Edilme Sebepleri	f	%
Anonim olunması	57	22,8
Ceza alınmayacağıının bilinmesi	119	47,6
Nefretin yöneldiği grupla yüz yüze olmamak	177	70,8
İlgi çekmeye çalışmak	30	12
Kutuplaştırmayı arttırmak için manipülasyon amaçlı kullanımı	47	18,8

*Birden çok seçenek seçmeli soru

Çizelge 43 ayrıntılı şekilde incelendiğinde, 177 katılımcı (%70,8) “Nefretin yöneldiği kişi/grupla yüz yüze olmamak”, 119 katılımcı (%47,6) “Ceza alınmayacağıının bilinmesi”, 57 katılımcı (%22,8) “Anonim olunması”, 47 katılımcı (%18,8) “Kutuplaştırmayı arttırmak için manipülasyon amaçlı kullanımı” ve 30 katılımcı (%12) “İlgi çekilmeye çalışılmak” nedenlerinden dolayı nefret söyleminin sosyal medyada daha kolay ifade edildiğini belirtmiştir.

9. Dokuzuncu Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi “İnsanların kendinden farklı olanlardan nefret etmesinin nedenleri nedir?” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların kendinden farklı olandan nefret etmesinin nedenleri betimsel istatistik şeklinde aşağıdaki Çizelge 44’te verilmiştir.

Çizelge 44. Kendinden Farklı Olanlardan Nefret Etme Nedenleri Betimsel İstatistikleri*

Kendinden Farklı Olanlardan Nefret Etme Nedenleri	f	%
Medya ve siyasilerin söylemleri	139	55,6
Bilgisizlik ve farklılıklardan korku	174	69,6
Kendilerinin tek doğru ve en iyiyi bildikleri düşüncesi	141	56,4
Günlük hayatın getirdiği tahammülsüzlük/ Olumsuzluklar karşısında suçlu arayışı	151	60,4
Sanal ortamın anonimliğinin arkasına sığınarak öfke kusma	146	58,4
Empati eksikliği	139	55,6
Nedensiz	19	7,6
Gerekli caydırıcılıkta yasaların olmaması	106	42,4

*Birden çok seçenek seçmeli soru

Çizelge 44 ayrıntılı şekilde incelendiğinde, 174 katılımcı (%69,6) “Bilgisizlik ve farklılıklardan korku”, 151 katılımcı (%60,4) “Günlük hayatın getirdiği tahammülsüzlük/Olumsuzluklar karşısında suçlu arayışı”, 146 katılımcı (%58,4) “Sanal ortamın anonimliğinin arkasına sığınarak öfke kusma”, 141 katılımcı (%56,4) “Kendilerinin tek doğru ve en iyiyi bildiklerini düşüncesi”, 139 katılımcı (%55,6) “Medya ve siyasilerin söylemleri”, 139 katılımcı (%55,6) “Empati eksikliği”, 106 katılımcı (%42,4) “Gerekli caydırıcılıkta yasaların olmaması” ve 19 katılımcı (%7,6) “Nedensiz” şıklarını işaretleyerek insanların farklı olanlardan nefret etmesinin nedenleri olduğunu belirtmiştir.

10. Onuncu Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın onuncu alt problemi öğretmenlerin “a) sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim; b) sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim; c) Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edirim; d) Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım; e) Nefret söylemleri ifade özgürlüğü değil insanlık suçu olarak değerlendirilmelidir; f) Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır/ Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır; g) Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret söyleminde bulunmak arasında fark vardır; h) Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur” ifadelerine katılma- katılamama durumunun cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip-göstermesi olarak belirlenmiştir.

a. Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim” ifadesine katılma durumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 45’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 148 kadın katılımcı (%98,7) ve 95 erkek katılımcı (%95) “Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim” ifadesine katılırken, 2 kadın katılımcı (%1,3) ve 5 erkek katılımcının (%5) ise “Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim” ifadesine katılmadığı Çizelge 45’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 45. Öğretmenlerin Sosyal Medya Paylaşımlarıma Dikkat Ederim İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medya Paylaşımlarıma Dikkat Ederim				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum	Katılmıyorum						
	n	%	n	%				
Kadın	148 (146)	%98,7	2 (4)	%1,3	150	2,964	0,085	-
Erkek	95 (97)	%95	5 (3)	%5	100			
Toplam	243	%97,2	7	%2,8	250			

Çizelge 45’te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 2,964$; $p=0,085$). Bu bulguya göre “Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Kadın katılımcıların %98,7’si ve erkek katılımcıların %95’i “Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim” ifadesine katılmaktadır. Tüm katılımcıların %97,2’si “Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim” ifadesine katılmıştır.

b. Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim” ifadesine katılma durumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 46’da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 140 kadın katılımcı (%93,3) ve 85 erkek katılımcı (%85) “Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim”

ifadesine katılırken, 10 kadın katılımcı (%6,7) ve 15 erkek katılımcının (%15) ise “Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim” ifadesine katılmadığı Çizelge 46’da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 46. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Diğer Kullanıcıların Paylaştıklarına Dikkat Ederim İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Diğer Kullanıcıların Paylaşımına Dikkat Ederim				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum	Katılmıyorum						
	n	%	n	%				
Kadın	140 (135)	%93,3	10 (15)	%6,7	150	4,630	0,031	1-2
Erkek	85 (90)	%85	15 (10)	%15	100			
Toplam	225	%90	25	%10	250			

Çizelge 46’da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2=4,630$; $p=0,031$). Bu bulguya göre “Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Kadın katılımcıların %93,3’ü “Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim” ifadesine katılırken, erkek katılımcıların %85’i bu ifadeye katılmaktadır. Tüm katılımcıların %90’ı “Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim” ifadesine katılmıştır.

c. Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim” ifadesine katılma durumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 47’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 103 kadın katılımcı (%68,7) ve 63 erkek katılımcı (%63) “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim” ifadesine katılırken, 47 kadın katılımcı (%31,3) ve 37 erkek katılımcının (%37) ise “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim” ifadesine katılmadığı Çizelge 47’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 47. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Düşündüklerimi Özgürce Yazarsam Damgalanırım/Linç Edilirim İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Düşündüklerimi Özgürce Yazarsam Damgalanırım/ Linç Edilirim		Toplam	χ^2	p	Fark		
	Katılıyorum	Katılmıyorum						
	n	%	n	%				
Kadın	103 (100)	%68,7	47 (50)	%31,3	150	0,864	0,353	-
Erkek	63 (66)	%63	37 (34)	%37	100			
Toplam	166	%66,4	84	%33,6	250			

Çizelge 47’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 0,864$; $p=0,353$). Bu bulguya göre “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Kadın katılımcıların %68,7’si ve erkek katılımcıların %63’ü “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim” ifadesine katılmaktadır. Tüm katılımcıların %66,4’ü “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim” ifadesine katılmıştır.

d. Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım” ifadesine katılma durumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 48’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 118 kadın katılımcı (%78,7) ve 75 erkek katılımcı (%75) “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım” ifadesine katılırken, 32 kadın katılımcı (%21,3) ve 25 erkek katılımcının (%25) ise “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım” ifadesine katılmadığı Çizelge 48’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 48. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Düşündüklerimi Özgürce Yazarsam Çalışma Hayatıyla İlgili Sorun Yaşarım İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Düşündüklerimi Özgürce Yazarsam Çalışma Hayatıyla İlgili Sorun Yaşarım				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum		Katılmıyorum					
	n	%	n	%				
Kadın	118 (116)	%78,7	32 (34)	%21,3	150	0,458	0,498	-
Erkek	75 (77)	%75	25 (23)	%25	100			
Toplam	193	%77,2	57	%22,8	250			

Çizelge 48’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,458$; $p = 0,498$). Bu bulguya göre “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Kadın katılımcıların %78,7’si ve erkek katılımcıların %75’i “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım” ifadesine katılmaktadır. Tüm katılımcıların %77,2’si “Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım” ifadesine katılmıştır.

e. Nefret söylemleri ifade özgürlüğü olarak değil insanlık suçu olarak değerlendirilmelidir ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü adı altında değil nefret edilen kişi/kişiler için insanlık suçu olarak değerlendirilmesi gereklidir” ifadesine katılma durumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 49’da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 139 kadın katılımcı (%92,7) ve 79 erkek katılımcı (%79) “Nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü adı altında değil nefret edilen kişi/kişiler için insanlık suçu olarak değerlendirilmesi gereklidir” ifadesine katılırken, 11 kadın katılımcı (%7,3) ve 21 erkek katılımcının (%21) ise “Nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü adı altında değil nefret edilen kişi/kişiler için insanlık suçu olarak değerlendirilmesi gereklidir” ifadesine katılmadığı Çizelge 49’da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 49. Öğretmenlerin Nefret Söylemlerinin İfade Özgürlüğü Adı Altında Değil Nefret Edilen Kişi/Kişiler İçin İnsanlık Suçu Olarak Değerlendirilmesi Gereklidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Nefret Söylemleri İfade Özgürlüğü Adı Altında Değil İnsanlık Suçu Olarak Değerlendirilmelidir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum		Katılmıyorum					
	n	%	n	%				
Kadın	139 (131)	%92,7	11 (19)	%7,3	150	10,04	0,002	1-2
Erkek	79 (87)	%79	21 (13)	%21	100	0		
Toplam	218	%87,2	32	%12,8	250			

Çizelge 49’da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü adı altında değil nefret edilen kişi/kişiler için insanlık suçu olarak değerlendirilmesi gereklidir” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2=10,040$; $p=0,002$). Bu bulguya göre “Nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü adı altında değil nefret edilen kişi/kişiler için insanlık suçu olarak değerlendirilmesi gereklidir” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Kadın katılımcıların %92,7’si “Nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü adı altında değil nefret edilen kişi/kişiler için insanlık suçu olarak değerlendirilmesi gereklidir” ifadesine katılırken, erkek katılımcıların %79’u bu ifadeye katılmaktadır. Tüm katılımcıların %87,2’si “Nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü adı altında değil nefret edilen kişi/kişiler için insanlık suçu olarak değerlendirilmesi gereklidir” ifadesine katılmıştır.

f. Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır. / Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır / Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır” ifadesine katılma durumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 50’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 144 kadın katılımcı (%96) ve 94 erkek katılımcı (%94) “Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır /Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır” ifadesine katılırken, 6 kadın katılımcı (%4) ve 6 erkek katılımcının (%6) ise “Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır / Sosyal

medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır” ifadesine katılmadığı Çizelge 50’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 50. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Dolaşan Nefret Söylemleri Hukuksal Olarak Cezalandırılmalıdır / Sosyal Medyada Nefret Söylemlerine Karşı Caydırıcı Yasalar Olmalıdır İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Dolaşan Nefret Söylemleri Hukuksal Olarak Cezalandırılmalıdır/ Sosyal Medyada Nefret Söylemlerine Karşı Caydırıcı Yasalar Olmalıdır				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum	Katılmıyorum	n	%				
	n	%	n	%				
Kadın	144 (143)	%96	6 (7)	%4	150	0,525	0,551	-
Erkek	94 (95)	%94	6 (5)	%6	100			
Toplam	238	%95,2	12	%4,8	250			

Çizelge 50’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır / Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 0,525$; $p=0,551$). Bu bulguya göre “Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır / Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Kadın katılımcıların %96’sı ve erkek katılımcıların %94’ü “Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır / Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır” ifadesine katılmaktadır. Tüm katılımcıların %95,2’si “Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır / Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır” ifadesine katılmıştır.

g. Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret ifadelerinde bulunmak arasında fark vardır ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret ifadelerinde bulunmak arasında fark vardır” ifadesine katılma durumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 51’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 146 kadın katılımcı (%97,3) ve 94 erkek katılımcı (%94) “Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret ifadelerinde

bulunmak arasında fark vardır” ifadesine katılırken, 4 kadın katılımcı (%2,7) ve 6 erkek katılımcının (%6) ise “Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret ifadelerinde bulunmak arasında fark vardır” ifadesine katılmadığı Çizelge 51’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 51. Öğretmenlerin Fikrinizi Özgürce Beyan Etmek ile Belirli Kişi/Kişilere Nefret İfadelerinde Bulunmak Arasında Fark Vardır İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Fikrinizi Özgürce Beyan Etmek ile Belirli Kişi/Kişilere Nefret İfadelerinde Bulunmak Arasında Fark Vardır					Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum		Katılmıyorum						
	n	%	n	%					
Kadın	146 (144)	%97,3	4 (6)	%2,7	150	1,736	0,205	-	
Erkek	94 (96)	%94	6 (4)	%6	100				
Toplam	240	%96	10	%4	250				

Çizelge 51’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret ifadelerinde bulunmak arasında fark vardır” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 1,736$; $p=0,205$). Bu bulguya göre “Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret ifadelerinde bulunmak arasında fark vardır” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Kadın katılımcıların %97,3’ü ve erkek katılımcıların %94’ü “Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret ifadelerinde bulunmak arasında fark vardır” ifadesine katılmaktadır. Tüm katılımcıların %96’sı “Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret ifadelerinde bulunmak arasında fark vardır” ifadesine katılmıştır.

h. Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur” ifadesine katılma durumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 52’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 13 kadın katılımcı (%8,7) ve 8 erkek katılımcı (%8) “Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur” ifadesine katılırken, 137 kadın katılımcı (%91,3) ve 92

erkek katılımcının (%92) ise “Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur” ifadesine katılmadığı Çizelge 52’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 52. Öğretmenlerin Sosyal Medyada Yapılan Paylaşımlardan Dolayı Damgalanmak ve Hedef Gösterilmek Doğrudur İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Sosyal Medyada Yapılan Paylaşımlardan Dolayı Damgalanmak ve Hedef Gösterilmek Doğrudur				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum n	%	Katılmıyorum n	%				
Kadın	13 (13)	%8,7	137 (137)	%91,3	150	0,035	0,852	-
Erkek	8 (8)	%8	92 (92)	%92	100			
Toplam	21	%8,4	229	%91,6	250			

Çizelge 52’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2 = 0,035$; $p = 0,852$). Bu bulguya göre “Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Kadın katılımcıların %91,3’ü ve erkek katılımcıların %92’si “Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur” ifadesine katılmamaktadır. Tüm katılımcıların %8,4’ü “Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur” ifadesine katılmıştır.

11. On Birinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın on birinci alt problemi öğretmenlerin “Nefret söyleminin en önemli nedeni a) siyasilere söylemleridir; b) medyanın söylemleridir; c) tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalardır; d) ailemizden öğrendiğimiz ön yargılardır; e) eğitimsizliktir; f) farklılıklara kapalı olmamız/ farklılıklar bizi bozar diye korkmamızdır; g) kültürümüzdür” ifadelerine katılma- katılmama durumunun cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip- göstermemesi olarak belirlenmiştir.

a. Siyasilerin söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Siyasilerin söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 53’te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 85 kadın katılımcı (%56,7) ve 77 erkek katılımcı (%77) “Siyasilerin söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılırken, 65 kadın katılımcı (%43,3) ve 23 erkek katılımcınının (%23) ise “Siyasilerin söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmadığı Çizelge 53’te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 53. Öğretmenlerin Siyasilerin Söylemleri Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Siyasilerin Söylemleri Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum		Katılmıyorum					
	n	%	n	%				
Kadın	85 (97)	%56,7	65 (53)	%43,3	150	10,876	0,001	1-2
Erkek	77 (65)	%77	23 (35)	%23	100			
Toplam	162	%64,8	88	%35,2	250			

Çizelge 53’te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Siyasilerin söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2=10,876$; $p=0,001$). Bu bulguya göre “Siyasilerin söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Erkek katılımcıların %77’si “Siyasilerin söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılırken, kadın katılımcıların %56,7’si bu ifadeye katılmaktadır. Tüm katılımcıların %64,8’i “Siyasilerin söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmıştır.

b. Medyanın söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Medyanın söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip

göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 54’te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 79 kadın katılımcı (%52,7) ve 58 erkek katılımcı (%58) “Medyanın söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılırken, 71 kadın katılımcı (%47,3) ve 42 erkek katılımcınının (%42) ise “Medyanın söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmadığı Çizelge 54’te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 54. Öğretmenlerin Medyanın Söylemleri Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Medyanın Söylemleri Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum	Katılmıyorum						
	n	%	n	%				
Kadın	79 (82)	%52,7	71 (68)	%47,3	150	0,689	0,406	-
Erkek	58 (55)	%58	42 (45)	%42	100			
Toplam	137	%54,8	113	%45,2	250			

Çizelge 54’te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Medyanın söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 0,689$; $p=0,406$). Bu bulguya göre “Medyanın söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Kadın katılımcıların %52,7’si ve erkek katılımcıların %58’i “Medyanın söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmaktadır. Tüm katılımcıların %54,8’i “Medyanın söylemleri nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmıştır.

c. Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalar nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 55’te verilmiştir.

Araştırmada yer alan 28 kadın katılımcı (%18,7) ve 30 erkek katılımcı (%30) “Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılırken, 122 kadın katılımcı (%81,3) ve 70 erkek katılımcınının (%70) ise “Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalar nefret

söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmadığı Çizelge 55’te detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 55. Öğretmenlerin Tarihten Gelen Farklılıkların Oluşturduğu Çatışmalar Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Tarihten Gelen Farklılıkların Oluşturduğu Çatışmalar Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum		Katılmıyorum					
	n	%	n	%				
Kadın	28 (35)	%18,7	122 (115)	%81,3	150	4,325	0,038	1 -2
Erkek	30 (23)	%30	70 (77)	%70	100			
Toplam	58	%23,2	192	%76,8	250			

Çizelge 55’te görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2=4,325$; $p=0,038$). Bu bulguya göre “Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Erkek katılımcıların %30’u “Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılırken, kadın katılımcıların %18.7’si bu ifadeye katılmaktadır. Tüm katılımcıların %23,2’si “Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmıştır.

d. Ailemizden öğrendiğimiz ön yargılar nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Ailemizden öğrendiğimiz ön yargılar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 56’da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 75 kadın katılımcı (%50) ve 41 erkek katılımcı (%41) “Ailemizden öğrendiğimiz ön yargılar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılırken, 75 kadın katılımcı (%50) ve 59 erkek katılımcının (%59) ise “Ailemizden öğrendiğimiz ön yargılar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmadığı Çizelge 56’da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 56. Öğretmenlerin Ailemizden Öğrendiğimiz Ön Yargılar Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Ailemizden Öğrendiğimiz Ön Yargılar Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir				Toplam	χ^2	P	Fark
	Katılıyorum		Katılmıyorum					
	n	%	n	%				
Kadın	75 (70)	%50	75 (80)	%50	150	1,954	0,162	-
Erkek	41 (46)	%41	59 (54)	%59	100			
Toplam	116	%46,4	134	%53,6	250			

Çizelge 56’da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Ailemizden öğrendiğimiz ön yargılar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 1,954$; $p=0,162$). Bu bulguya göre “Ailemizden öğrendiğimiz ön yargılar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Kadın katılımcıların %50’si ve erkek katılımcıların %41’i “Ailemizden öğrendiğimiz ön yargılar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmaktadır. Tüm katılımcıların %46,4’ü “Ailemizden öğrendiğimiz ön yargılar nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmıştır.

e. Eğitimsizlik nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Eğitimsizlik nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 57’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 101 kadın katılımcı (%67,3) ve 62 erkek katılımcı (%62) “Eğitimsizlik nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılırken, 49 kadın katılımcı (%32,7) ve 38 erkek katılımcının (%38) ise “Eğitimsizlik nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmadığı Çizelge 57’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 57. Öğretmenlerin Eğitimsizlik Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Eğitimsizlik Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum		Katılmıyorum					
	n	%	n	%				
Kadın	101 (98)	%67,3	49 (52)	%32,7	150	0,752	0,386	-
Erkek	62 (65)	%62	38 (35)	%38	100			
Toplam	163	%65,2	87	%34,8	250			

Çizelge 57’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Eğitimsizlik nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p>0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 0,752$; $p=0,386$). Bu bulguya göre “Eğitimsizlik nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Kadın katılımcıların %67,3’ü ve erkek katılımcıların %62’si “Eğitimsizlik nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmaktadır. Tüm katılımcıların %65,2’si “Eğitimsizlik nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmıştır.

f. Farklılıklara kapalı olmamız/ farklılıklar bizi bozar diye korkmamız nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Farklılıklara kapalı olmamız/ Farklılıklar bizi bozar diye korkmamız nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 58’de verilmiştir.

Araştırmada yer alan 87 kadın katılımcı (%58) ve 43 erkek katılımcı (%43) “Farklılıklara kapalı olmamız/ Farklılıklar bizi bozar diye korkmamız nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılırken, 63 kadın katılımcı (%42) ve 57 erkek katılımcının (%57) ise “Farklılıklara kapalı olmamız/ farklılıklar bizi bozar diye korkmamız nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmadığı Çizelge 58’de detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 58. Öğretmenlerin Farklılıklara Kapalı Olmamız/ Farklılıklar Bizi Bozar Diye Korkmamız Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Farklılıklara Kapalı Olmamız/ Farklılıklar Bizi Bozar Diye Korkmamız Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum n	%	Katılmıyorum n	%				
Kadın	87 (78)	%58	63 (72)	%42	150	5,409	0,020	1 -2
Erkek	43 (52)	%43	57 (48)	%57	100			
Toplam	130	%52	120	%48	250			

Çizelge 58’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Farklılıklara kapalı olmamız/ Farklılıklar bizi bozar diye korkmamız nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılma arasında

istatistiksel olarak $p < 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır ($\chi^2=5,409$; $p=0,020$). Bu bulguya göre “Farklılıklara kapalı olmamız/ Farklılıklar bizi bozar diye korkmamız nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Kadın katılımcıların %58’i “Farklılıklara kapalı olmamız/ Farklılıklar bizi bozar diye korkmamız nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılırken, erkek katılımcıların %43’ü bu ifadeye katılmaktadır. Tüm katılımcıların %52’si “Farklılıklara kapalı olmamız/ Farklılıklar bizi bozar diye korkmamız nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmıştır.

g. Kültürümüz nefret söyleminin en önemli nedenidir ifadesine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin “Kültürümüz nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 59’da verilmiştir.

Araştırmada yer alan 25 kadın katılımcı (%16,7) ve 9 erkek katılımcı (%9) “Kültürümüz nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılırken, 125 kadın katılımcı (%83,3) ve 91 erkek katılımcınının (%91) ise “Kültürümüz nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılmadığı Çizelge 59’da detaylı şekilde incelenmiştir.

Çizelge 59. Öğretmenlerin Kültürümüz Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir İfadesinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Cinsiyet	Kültürümüz Nefret Söyleminin En Önemli Nedenidir				Toplam	χ^2	p	Fark
	Katılıyorum n	%	Katılmıyorum n	%				
Kadın	25 (20)	%16,7	125 (130)	%83,3	150	3,001	0,083	-
Erkek	9 (14)	%9	91 (86)	%91	100			
Toplam	34	%13,6	216	%86,4	250			

Çizelge 59’da görüldüğü gibi, Ki-Kare analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile “Kültürümüz nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak $p > 0.05$ olduğundan anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($\chi^2= 3,001$; $p=0,083$). Bu bulguya göre “Kültürümüz nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine katılanlar cinsiyetler açısından anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Kadın katılımcıların %83,3’ü ve erkek katılımcıların %91’i “Kültürümüz nefret söyleminin en önemli nedenidir” ifadesine

katılmamaktadır. Tüm katılımcıların %13,6'sı "Kültürümüz nefret söyleminin en önemli nedenidir" ifadesine katılmıştır.

V.TARTIŞMA VE SONUÇ

İnternet ve sosyal medya hayatımıza girdiği andan itibaren, günlük hayatta olan her türlü şey sanal dünyaya yansımaya başlamıştır. İletişim kurma, sosyalleşme, kamuoyu oluşturma sosyal medya üzerinden sürdürülürken, internetin ve sosyal medyanın olumlu kullanılabilir özellikleri aynı zamanda olumsuz da kullanılabilir. Toplumsal hayattaki nefret, nefret söylemleri, linç de aynı şekilde bu olumsuz yanları oluşturmaktadır. McLuhan “araç mesajdır” diyerek mesajın kendisinden daha çok mesajın hangi araçla iletildiğinin önemli olduğunu ifade etmiştir. Çünkü mesajın iletildiği araç insanların ve toplumun mesajı anlamasını, algılamasını, dünyayı anlamlandırmasını etkiler. Hayatımıza giren her yeni teknolojik araç anlamları değiştirir, kültürleri etkiler. Mesajın iletildiği araç da insanları bilinçsiz ve kontrolsüzce etki altına alabilmektedir. Fakat tüm bunlardan mesajın kendisinin önemsiz ya da etkisiz olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Mesajın hangi ortamda, ne şekilde iletildiği kadar mesajın ne olduğu da önemlidir. Gazete, televizyon ya da sosyal medya fark etmeksizin karşımıza çıkan nefret söylemlerinin de iletildiği ortama göre algılanışı, etkisi ve ulaştığı kitle değişmektedir. Özellikle kullanım kolaylığı, tüm dünya ile iletişim kurabilme, anonim kimlik kullanımı sosyal medyadaki nefretin ve nefret söylemlerinin artmasına, daha yaygın ve şiddetli bir etkide olmasına neden olmaktadır. Hem dünya genelindeki hem de ülkemizdeki göçmen ve mülteci meselesinin nüfusu heterojenleştirmesi, bununla birlikte ülkelerde uygulanan hatalı politikalar, ekonomik krizler, asayiş ve istihdam sorunları başta göçmen ve mültecilere olmak üzere toplumda yaşayan her türlü farklı kesimin ve azınlıkların günah keçisi ilan edilmesini ve bu gruplara yönelik nefretin artmasına katkı sağlamıştır.

Sosyal medyadaki nefret söylemlerinin nedenleri ve etkisi son yıllarda birçok disiplinin ilgisini çeken bir çalışma konusudur. Dünyada ve ülkemizde bu konunun farklı şekillerde ve farklı örneklerle çalışıldığı görülmüştür. Fakat hem nefret söylemlerinin giderek artması hem de farklı şekillerde karşımıza

çıkması özellikle sosyolojik açıdan konunun daha uzun yıllar, derinlemesine ve çok boyutlu olarak incelenmesini gerektirecektir. Aynı zamanda bu çalışmada daha önce araştırıldığına rastlanmamış olan bir örneklem grubu olarak öğretmenler seçilmiştir.

Bu çalışma da öğretmenlerin seçilmesinin nedeni; gelecek nesillerin yetişmesinde ve toplumsal hayata kazandırılmasında kutsal bir rolü olan öğretmenlerin son yıllarda hem günlük hayatta hem sanal toplumsal hayatta ciddi bir sorun haline gelen nefret söylemiyle ilgili görüşlerini ortaya koymaktır. Eğitimci gözüyle öğretmenlerin, nefret söyleminin nedenleri ve nefret söylemiyle ilgili çok tartışılan konulardaki görüşleri çok değerlidir.

Bu çalışmanın amacı, sosyal medyada giderek artan ve şiddetlenen nefret söylemleri, damgalamalar ve linçler hakkında öğretmenlerin görüşlerini, öğretmenlerin nefret söylemine uğrama ve nefret söylemleriyle karşılaşma durumlarını, karşılaştıkları nefret söylemi türlerini, nefret söylemine verdikleri tepkileri, nefret söylemlerinin nedenleri hakkındaki düşüncelerini ve değerlendirmelerini ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmak için genç yetişkinliğe geçmeden önceki süreçte son şekillendirmenin yapıldığı liseleri temsil ettiği varsayılan meslek lisesi öğretmenlerinden oluşan bir örneklem seçilmiştir. Yapılan araştırmayla seçilen örneklemin, sosyal medyadaki nefret söylemleriyle ilgili görüşleri, genelde şahit oldukları ve maruz kaldıkları nefret söylemi türleri ve nefret söylemlerinin nedenleri hakkındaki düşünceleri ve değerlendirmeleri incelenmiştir.

Çalışma katılımcıların %54'ünün internette geçirdikleri sürenin 1 ile 3 saat arasında olduğunu ve kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı farklılaşma olmadığını ortaya konmuştur. Bulgular internette katılımcıların %5,2'sinin 1 saatten az ve %7,6'sının 6 saatten fazla zaman geçirdiği göstermektedir. Bu bulgular We Are Social'ın Şubat 2023'te açıklanan 16-64 yaş arasındaki katılımcıların günde ortalama internette 7 saat 24 dk, sosyal medyada 2 saat 54 dk zaman geçirdiği verilerinden biraz farklılaşmaktadır (Türkiye Dijital 2023, Şubat 2023). Sosyal medyada geçirilen süre bu tez ile paralellik göstermekteyken; internette genel geçirilen sürenin farklılaşması, We Are Social araştırmasında katılımcıların 16 yaşından başlaması ve bu tezdeki gibi küçük bir örnekleme kapsamaması nedeniyle anlaşılabilir olmaktadır. Türkiye, internette geçirilen

ortalama 7 saat 24 dk'lık süreyle dünya ortalamasının (6 saat 37 dk) üzerindeki ülkelerdendir (The Changing World of Digital in 2023, Ocak 2023).

Araştırma kapsamında katılımcıların en çok Instagram (%83,2), Facebook (%80,4), Twitter (%51,2) ve Diğer (%50,8) sosyal medya platformlarını kullandığı görülmektedir. Yalnız Instagram kullanımında kadın katılımcılarla erkek katılımcılar arasında farklılaşma bulunmaktadır. We Are Social'ın 2023 Türkiye verileri 16-64 yaş arasındaki katılımcıların en çok Instagram (%90,6), WhatsApp (%88,8), Facebook (%72,6) ve Twitter (%66,5) kullandıklarını ortaya koymuştur (Türkiye Dijital 2023, Şubat 2023). We Are Social'ın verileriyle bu tezin ortaya koyduğu veriler benzerlik göstermektedir. We Are Social'ın dünya verilerine bakıldığında ise en çok kullanılan sosyal medya platformlarının sırasıyla Facebook, YouTube, WhatsApp ve Instagram olduğu görülmektedir (The Changing World of Digital in 2023, Ocak 2023).

Araştırmada katılımcıların, sosyal medyayı hangi amaçlarla kullandığı incelendiğinde, 228 katılımcı (%91,2) gündemi takip etmek/ bilgi edinmek, 201 katılımcı (%80,4) iletişim, 121 katılımcı (%48,4) eğlence, 102 katılımcı (%40,8) boş zaman değerlendirmek için kullandığını belirtmiştir. Müzik dinlemek ve film izlemek için 98 katılımcı (%39,2), sağlıklı yaşam bilgileri edinmek için 90 katılımcı (%36), yemek tarifleri için 80 katılımcı (%32) ve içerik paylaşmak için 78 katılımcı (%31,2) sosyal medyayı kullanmaktadır. Modayı takip etmek, tanınır kişilere ulaşmak, ses duyurmak/kamuoyu oluşturmak, yeni insanlar tanımak için kullanan katılımcılar %30'un altındadır. We Are Social 2023 Türkiye 16-64 yaş arasında katılımcılarla yaptığı çalışmada sosyal medya kullanımının ana sebepleri olarak, haber okuma (%51), aile ve arkadaşlarla iletişim kurma (%50,1) ve boş zaman doldurma (%45,1) gelmektedir. Aynı çalışma katılımcıların %30,9'unun içerik bulma, %29,5'inin görüş paylaşma ve tartışma, %24,7'sinin hayatı hakkında bir şeyler yayınlama, %22,6'sının ünlüleri takip etme ve %22,4'ünün yeni iletişimler kurmak için sosyal medyayı kullandığını göstermiştir (Türkiye Dijital 2023, Şubat 2023). We Are Social'ın 2023 dünya verilerine bakıldığında, internet en çok bilgi bulmak (%57,8), aile ve arkadaşlarla iletişimde kalmak (%52,7), güncel haber ve etkinlikleri takip etmek (%50,9), video veya film seyretmek (%49,7), müzik dinlemek (%43,2), boş zaman değerlendirmek (%41), sağlık sorunları ve sağlık bakım ürünleri araştırmak (%34,7) ve yeni insanlarla

tanışmak (%29) gibi amaçlarla kullanılmaktadır (The Changing World of Digital in 2023, Ocak 2023). Yine bu tez sonucu ulaşılan verilerle We Are Social'ın verileri arasında paralellikler olduğu dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada katılımcıların sosyal medyada paylaşımında ve yorumda bulunma durumlarına bakılmıştır. 191 katılımcı (%76,4) paylaşımında bulunduğunu, 171 katılımcı (%68,4) yorumda bulunduğunu ifade etmiştir. Buna göre paylaşımında bulunanların büyük çoğunluğu yorumda da bulunmaktadır.

Araştırmanın ana problemlerinden biri öğretmenlerin sosyal medyada nefret söylemine maruz kalanlara şahit olma durumu ve sosyal medyada en çok kimlerin nefret söylemi, damgalanma ve linçe uğradıklarını görme durumudur. Beklendiği gibi katılımcıların %81,6'sı (204 katılımcı) sosyal medyada nefret söylemine maruz kalanlara şahit olmuştur. Katılımcıların %86,8'i siyasi görüş, %58,8'i din/inanç, %56'sı cinsel yönelim, %53,6'sı kadınların, %38'i etnik kimlik, %20,8'i meslek ve %16,8'i sosyoekonomik durum sebepleriyle sosyal medyada insanların damgalanma ve linçe uğradığını belirtmiştir. İnsanların engel/hastalık (%2,8) ve yaş (%2,4) sebepleriyle damgalandığını, linç edildiğinin gören katılımcılar çok azdır. Kadın ve erkek katılımcılar açısından sosyal medyada en çok kadınların ve sosyoekonomik durumu farklı olanların damgalandığı ve linç edildiğine şahit olma durumu farklılaşmaktadır. Kadın katılımcıların %59,3 kadınların ve %22'si sosyoekonomik durumu farklı olanların damgalanıp, linç edildiğine şahit olmuştur.

Sosyal medyada öğretmenlerin şahit oldukları nefret söylemi türlerine bakıldığında, 192 katılımcı (%76,8) siyasi görüş, 137 katılımcı (%54,8) din/inanç, 89 katılımcı (%35,6) etnik kimlik, 87 katılımcı (%34,8) cinsel yönelim, 83 katılımcı (%33,2) cinsiyet, 39 katılımcı (%15,6) meslek, 27 katılımcı (%10,8) sosyoekonomik durum, 17 katılımcı (%6,8) engel/hastalık ve 13 katılımcı (%5,2) yaş sebepleriyle nefret söylemlerine şahit olduklarını belirtmiştir. Genel olarak bakıldığında sosyal medyada insanların en çok ne sebeple damgalanıp, linç edildiği ile hangi sebeple nefret söylemine maruz kaldıklarına şahit olunduğu arasında benzerlik olduğu görülmektedir. Nefret söylemi ile ilgili literatüre bakıldığında siyasi olarak farklı görüşte olanların, etnik ve dini azınlıkların, LGBTQIA+ bireylerin, kadınların, yabancı ve göçmenlerin, engelli ve bazı

hastalıklara sahip bireylerin nefret söylemlerine maruz kaldığı görülmektedir (Kurt, 2019).

Katılımcıların sosyal medyada nefret söylemine uğramış birine vereceği tavsiyeler incelendiğinde, %60,8 ile büyük çoğunluk (152 katılımcı) hukuksal yollara başvurulmasını tavsiye etmektedir. 50 katılımcı (%20) düzgün bir üslupla karşı tarafa cevap verilmesini, 36 katılımcı (%14,4) bir şey yapılmasına gerek olmadığını, 10 katılımcı (%4) sosyal medya üzerinden nefret söylemleri karşıtı kampanyalara katılmasını ve 2 katılımcı (% 0,8) karşı tarafa aynı üslupta cevap yazılmasını tavsiye edeceğini ifade etmiştir. Araştırma sonucu beklenildiği gibi öğretmen olan katılımcıların büyük bir çoğunluğunun hukuksal yollara başvurulmasını tavsiye etmesi olmuştur.

Araştırmanın en önemli problemi öğretmenlerin sosyal medyada nefret söylemine uğrayıp-uğramama, uğradıysa hangi tür nefret söylemine ve hangi platformda maruz kaldığı, ne sıklıkla maruz kaldığı ve bu durum karşısında ne tepki verdiğidir. 191 katılımcı (%76,4) sosyal medyada nefret söylemine maruz kalmadığını, 59 katılımcı (%23,6) ise maruz kaldığını belirtmiştir. Erkek katılımcıların %33'ünün (33 katılımcı), kadın katılımcıların %17,3'ünün (26 katılımcı) sosyal medyada nefret söylemine maruz kaldığı ve kadın ile erkek katılımcılar açısından sosyal medyada nefret söylemine maruz kalmada bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Araştırmadan önce belirlediğim hipoteze göre "Öğretmenlerin sosyal medyada nefret söylemi ile karşılaşma oranı düşüktür" tezi, bu çalışma kapsamında doğrulanmıştır. Çünkü öğretmenlik fedakarlık isteyen, topluma kazandırılacak bireyi şekillendirerek topluma insan yetiştiren kutsal bir meslek sayılmaktadır.

Katılımcıların nefret söylemiyle karşılaşma sıklığına baktığımızda; 32 katılımcı (%12,8) birkaç defa, 26 katılımcı (%10,4) sadece 1 kez ve 1 katılımcı (%0,4) sık sık bu duruma maruz kaldığını ifade etmiştir. Sosyal medyada nefret söylemine en çok maruz kalınan platform %15,6 ile Facebook olmuştur. Facebook'u %4,8 ile Instagram, %4,4 ile Twitter, %4 ile Diğer (WhatsApp, TikTok, ...) ve %1,2 ile YouTube takip etmektedir. Facebook'da nefret söylemine maruz kalma kadın ve erkek katılımcılar açısından farklılaşmaktadır. Erkek katılımcıların %22'si Facebook'da nefret söylemine uğramışken, kadın katılımcılarda bu oran %11,3'tür. Araştırmanın bulguları değerlendirildiğinde en

çok kullanılan ilk üç sosyal medya platformunun nefret söylemine maruz kalınan ilk üç platformla, sıralamaları farklı olsa da paralellik göstermesi beklenen sonuçtur.

Araştırmaya katılanların %18'i (45 katılımcı) siyasi görüş, %8'i (20 katılımcı) din/inanç, %3,6'sı (9 katılımcı) sosyoekonomik durum, %3,2'si (8 katılımcı) cinsiyet, %2,8 (7 katılımcı) meslek, %2,4'ü (6 katılımcı) etnik kimlik, %0,8'i yaş (2 katılımcı), %0,8'i cinsel yönelim (2 katılımcı) ve %0,4'ü (1 katılımcı) engel/hastalık sebebiyle nefret söylemine uğramıştır. Katılımcıların sosyal medyada şahit oldukları nefret söylemi türleri ile maruz kaldıkları nefret söylemi türlerinden siyasi görüş ve din/inanç ilk başta gelmektedir. En az şahit olunan nefret söylemi türleri ile en az maruz kalınan nefret söylemi türleri engel/hastalık ve yaş olarak paralellik göstermektedir. Kadın ve erkek katılımcılar açısından bakıldığında sadece siyasi görüş sebebiyle nefret söylemine maruz kalmada büyük bir farklılaşma olduğu göze çarpmaktadır. Erkek katılımcıların %36'sı siyasi görüş sebebiyle nefret söylemine maruz kalmışken, kadın katılımcıların %6'sı siyasi görüşten dolayı nefret söylemine maruz kalmış bulunmaktadır.

Sosyal medyada nefret söylemine maruz kalan 28 katılımcı öfkelenmesine rağmen sakinleşip, düzgün üslupta cevap yazdığını, 8 katılımcı öfkelenip aynı üslupta cevap yazdığını, 7 katılımcı durumu platformun yetkililerine bildirdiğini, 6 katılımcı hiçbir şey yapmadığını, 5 katılımcı önemsemediğini, 3 katılımcı öfkelenmesine rağmen bir şey yapmadığını ve 2 katılımcı hukuksal yollara başvurduğunu belirtmiştir. Bu bulgular ışığında nefret söylemine uğrayanlara verilen tavsiyelerle, nefret söylemine maruz kalındığında verilen tepkiler arasında büyük fark olduğu görülmektedir. Nefret söylemine uğrayanlara verilecek tavsiyelerin başında %60,8 ile hukuksal yollara başvurmak gelirken, bu tavsiyenin nefret söylemine maruz kalındığında verilen tepkilerin en sonuncusu olduğu saptanmıştır. Diğer büyük bir fark, aynı üslupta cevap yazmanın verilecek tavsiyelerin sonuncusu iken verilen tepkilerin ikincisi olmasıdır. Düzgün bir üslupta karşı tarafa cevap yazmak verilen tepkilerin en başında, verilecek tavsiyelerden de ikinci olarak benzerlik göstermektedir.

Öğretmenlerin sosyal medyada nefret söyleminde bulunma durumlarına bakıldığında, 9 katılımcı (%3,6) daha önce sosyal medyada nefret söyleminde

bulduğunu ifade etmiştir. Kadın ve erkek katılımcıların sosyal medyada nefret söyleminde bulunma durumları farklılaşma göstermektedir. 8 erkek katılımcının sosyal medyada nefret söyleminde bulunduğu tespit edilmişken, kadın katılımcıların 1'inin nefret söyleminde bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın başında belirlenen “Öğretmenlerin sosyal medyada nefret söyleminde bulunma oranı çok düşüktür” hipotezi, araştırmanın sonucundaki verilerle doğrulanmıştır. Aynı şekilde “erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha fazla nefret söyleminde bulunduğu” tezi de araştırma sonucu doğrulanmıştır.

Çalışmanın araştırma problemlerinden biri, öğretmenlerin nefret söylemi ile ilgili bazı ifadelere/düşüncelere katılma oranlarının belirlenmesidir. 240 katılımcı (%96) nefret söyleminin sosyal medyada günlük hayatta daha kolay ifade edildiği görüşüne katılmaktadır. Hem erkek hem kadın katılımcılarda bu görüşe katılma oranı eşittir (%96). Nefret söylemlerinin sosyal medyada daha kolay ifade edilmesinin nedenleriyle ilgili görüşlere bakıldığında; 57 katılımcı (%22,8) anonim olunması, 119 katılımcı (%47,6) herhangi bir ceza alınmayacağını bilmesi, 177 katılımcı (%70,8) nefretin yöneldiği kişi/grupla yüz yüze olunmaması, 30 katılımcı (%12) ilgi çekmek, 47 katılımcı (%18,8) kutuplaştırmayı arttırmak için manipülasyon amaçlı olduğu görüşlerinde bulunmuştur.

Araştırmanın ana problemlerinden bir diğeri katılımcıların insanların kendilerinden farklı olanlara karşı nefret beslemesinin nedenleri olarak neyi gördüklerinin belirlenmesidir. Katılımcıların %69,6'sı (174 katılımcı) bilgisizlik ve farklılıklardan korkunun, %60,4'ü (151 katılımcı) günlük hayatın getirdiği olumsuzluklara/tahammülsüzlüğe karşı suçlu arayışının, %58,4'ü (146 katılımcı) sanal ortamın anonimliğinin arkasına sığınmanın, %56,4'ü (141 katılımcı) kendilerinin en iyi ve tek doğruyu bildikleri düşüncesinin, %55,6'sı (139 katılımcı) medya ve siyasilerin söylemlerinin, %55,6'sı (139 katılımcı) empati eksikliğinin, %42,4'ü (106 katılımcı) gerekli caydırıcılıkta yasaların olmamasının, %7,6'sı (19 katılımcı) herhangi bir nedeni olmadığını insanların kendilerinden farklı olanlardan nefret etmesinin nedeni olduğunu ifade etmiştir. Araştırmanın sonucunda medyanın ve siyasilerin söylemleri ile empati eksiliğinin, bilgisizlik ve farklılıklardan korku ile günlük hayatın getirdiği olumsuzluklara/tahammülsüzlüğe karşı suçlu arayışından önce gelmesi beklenmiş

ama bu nedenler beşinci sırada gelmiştir. Bu sıralama farkı dışında kendinden farklı olanlardan nefretin nedenleri olarak beklenildiği gibi bir tablo ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların sosyal medya paylaşımlarına dikkat etme durumu incelendiğinde, 243 katılımcı (%97,2) paylaşımlarına dikkat ettiğini, 193 katılımcı (%77,2) özgürce paylaşım yaparsa iş hayatıyla ilgili sorun yaşayacağını, 166 katılımcı (%66,4) düşündüklerini özgürce yazarsa damgalanma ve linç ile karşılaşacağını, 225 katılımcı (%90) diğer kullanıcıların paylaşımlarına dikkat ettiğini ifade etmiştir. Bu durum, özellikle sosyal medyada damgalama ve linçle ilgili literatür incelendiğinde insanların sosyal medya paylaşımları sebebiyle nefret söylemleriyle karşılaştığı, hedef gösterilerek dışlandığı ve çalışma hayatıyla ilgili sıkıntı yaşadığı bulgularıyla paralellik göstermektedir. Katılımcıların devlet memuru ve eğitimci olmaları paylaşımlarına diğer bireylerden daha fazla dikkat etmelerine neden olmaktadır.

Çalışmaya katılanların %87,2'si (218 katılımcı) nefret söyleminin ifade özgürlüğü olamayacağını, bir insanlık suçu olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu görüşe katılma oranında kadın katılımcılarla (%92,7), erkek katılımcılar (%79) arasında farklılaşma olduğu görülmektedir. 238 katılımcı (%95,2) sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olması gerektiği görüşündedir. Yine bu görüşlerle aynı doğrultuda özgürce fikrimizi beyan etmekle nefret söylemlerinde bulunmak arasında fark vardır ifadesine katılanların oranı %96'dır (240 katılımcı). Katılımcıların %8,4'ü (21 katılımcı) sosyal medya paylaşımlarından dolayı damgalanmanın doğru olduğunu belirterek diğer görüşlerle çelişen bir ifadeye katılmışlardır.

Bu tezin son araştırma konusu öğretmenlerin nefret söylemlerine neyin neden olduğu konusundaki görüşleridir. 163 katılımcı (%65,2) eğitimsizlik sebebiyle, 162 katılımcı (%64,8) siyasilerin söylemlerinin, 137 katılımcı (%54,8) medyanın söylemlerinin, 130 katılımcı (%52) farklılıklara kapalı olmamız/farklılıklar bizi bozar diye korkmamızın, 116 katılımcı (%46,4) ailemizden öğrendiğimiz ön yargıların, 58 katılımcı (%23,2) tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmaların ve 34 katılımcı (%13,6) kültürün nefret söylemlerine neden olduğu görüşündedir. Siyasilerin söylemlerinin nefret söylemlerine neden olduğu görüşünde olan erkek katılımcılar (%77) kadın katılımcılardan (%56,7)

daha fazladır. Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmaların nefret söyleminin nedeni olduğu görüşünde olan erkek katılımcılar (%30) da aynı şekilde kadın katılımcılardan (%18,7) daha fazladır. Farklılıklara kapalı olmamız/ Farklılıklar bizi bozar diye korkmamızın nefret söyleminin nedeni olduğu görüşünde olan kadın katılımcılar (%58) erkek katılımcılardan (%43) daha fazladır. Nefret söyleminin nedenleriyle ilişkili diğer çalışmalara bakıldığında da özellikle siyasilerin ve medyanın söylemlerinin dikkat çektiğini ve bu konular üzerine çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada eğitimsizliğin nefret söylemlerinin nedeni olarak ilk sırada geldiği görülmektedir. Bu doğru olmakla birlikte, eğitim kurumunun da devletin ideolojik aracı olmasının da etkisiyle, eğitim- öğretim sistemi içinde öğrenilen ön yargılar, ayrımcılıklar, ötekileştirmeler de bulunmaktadır. Tüm bunlarla birlikte ailenin de kültürleme ve kültürlenme ile bireyi şekillendirmedeki birincil rolü, ailenin görüşlerinin çocuğa aktarılmasıyla herhangi bir gruba yönelik olumsuz görüşlerin de aktarılıp, büyümesine sebebiyet vermektedir. Bu çalışmanın sonucunda aileden öğrenilen ön yargıların da nefret söyleminin nedeni olarak görülmesi beklenilene yakın çıkmıştır. Aile, eğitim, siyaset ve medya (geleneksel ve yeni medya) küçüklükten itibaren bireyi ve toplumun büyük çoğunu işlemekte ve etkilemektedir. Dolayısıyla nefret söylemlerinin artmasında bu kurumların rolü büyüktür. Uygulanan yanlış politikalar da bu durumun büyümesine neden olmaktadır. Yeni medyanın hayatımızın önemli bir parçası olmasıyla gerçek dünyadaki yaşamların yanında artık sanal yaşamlar da ortaya çıkmıştır. Normalde yasalardan, toplumsal normlardan vb.'lerinden dolayı yapılamayanlar için sanal dünya, daha denetimsiz ve korunmasız olması, kimliği gizleme özellikleriyle rahat bir ortam sunmaktadır.

Bu çalışmada örneklemin öğretmenlerden seçilmesi, topluma geleceğin bireylerini yetiştiren öğretmenlerin, toplumun önemli bir parçası haline gelen ve küçük yaştan itibaren çocukları etkileyen bir unsur haline gelen internet ve sosyal medyada nefret söylemi, hedef gösterme ve linç ile ilgili düşünce ve görüşlerini ortaya koymaktır. Birey şekillendirmesinde aile ve arkadaşlarla birlikte büyük bir yeri olan öğretmenlerin, günümüzde giderek çoğalan sanal nefret söylemleri ve linçle ilgili görüşlerine daha önce literatürde rastlanmamıştır. Araştırmanın en önemli alt problemlerinden olarak öğretmenlerin sosyal medyada nefret söylemine çok fazla uğramadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun en önemli nedeni

Ülkemizde ğretmenlik mesleğinin kutsal sayılmasıdır. Gelecek nesillerin yetişmesini sağlayan öğretmenler, toplumsal hayatın istikrarlı, sorunsuz ve sürekli gelişerek ilerlemesine yardımcı olmaktadır. Toplumun geleceğini borçlu olduğumuz öğretmenlere karşı nefret söylemlerine çok fazla maruz kalmamasının nedeni budur. Bununla birlikte 250 katılımcıdan 59'unun mesleki sebepler hariç farklı nedenlerle sosyal medyada nefret söylemine maruz kaldığı görülmektedir.

Yaşadığımız dünya ve sanal dünyada her geçen gün artan "teki"ne karşı nefret söylemlerinin arkasında devletlerin yanlış ve eksik g politikaları, toplumdaki ekonomik sorunlar, toplum asayişinde bozulmalar, ülkedeki hegemonyanın kendinden olmayanlara karşı tavırları gibi toplumsal dengenin bozulmasına neden olan çok daha büyük problemler yatmaktadır. İktidarlar kendilerine bir "teki/düşman" göstererek ya da yaratarak, iktidarlarını korumak ve güçlendirmek istemektedir. Bu nedenle de her zaman bir "tekine/düşmana" ihtiyaç duyarlar. Toplumda ortak bir "teki/düşman" yaratılması, toplumun hepsinde olmasa da genelinde, bu "tekine/düşmana" karşı birlikte hareket etme, beraberlik duygusunu getirir. İktidar da, toplum nezdinde, bu "tekine/düşmana" karşı duran kahraman rolüne bürünür.

Sosyal medyadaki nefret söylemlerini azaltmak ve engellemek için sosyal medyanın denetimi ve bu konuda gerekli yasaların yapılması gerekmektedir. Fakat sosyal medyanın denetiminin nasıl yapılması gerektiği önemlidir. Denetim denildiğinde, istenilmeyen ve karşı olunan her türlü içerik ve paylaşıma erişim engeli ya da kısıtlaması getirmek anlaşılmamalıdır. Çeşitli kişi ve gruplara karşı nefret üreten, yayan, linç kültürü oluşturan içerik ve hesaplar denetlenmeli ve bu konuda gerekli yaptırımlar yapılmalıdır. Yine bunlara ilaveten nefret söylemi ve suçlarıyla sadece sanal bir mücadeleyle sınırlı kalınmamalı, gerçek dünyada da bunlarla mücadele edilmelidir. Nefret söylemleriyle topyekn mücadele etmek gerekmele birlikte, burada en önemli görev söylemleriyle toplumu yönlendiren medya ve siyasilere düşmektedir.

Özellikle lkemizde sosyal medyadaki nefret söylemi ile ilgili daha çok söylem analizi, içerik analizi gibi yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Nefret söylemi çok geniş çaplı ve çok boyutlu olarak araştırılması gereken bir olgudur. Genellikle yapılan çalışmaların çok sınırlı kaldığı görülmektedir. Toplumsal hayatın ciddi bir sorunu haline gelen sosyal medyadaki nefret söylemiyle ilgili

derinlemesine araştırmaların devlet kurumları ve üniversitelerce desteklenmesi gerekmektedir. Sosyal medyadaki nefret sosyal medya ile sınırlı kalmayarak hem bireylerin hayatını hem toplumsal hayatı etkilemekte ve daha büyük sorunlara neden olabilmektedir. Yine sosyal medya üzerinden ilerleyen linç ve hedef gösterme kampanyaların bireylerin hayatlarını her yönden olumsuz etkilediği görölmektedir. Bunların yanında çalışmada ortaya konan öğretmenlerin hangi sosyal medya platformlarını kullandıkları, ne amaçla kullandıkları, nefret söyleminin nedenleriyle ilgili görüşleri gibi bulguların değerli olduğu düşünülmektedir. Tüm bu sebeplerle yapılan bu çalışmanın ileride yapılacak çalışmalarda yol gösterici olması temenni edilmektedir.

VI. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AĞIRDİR, B. (2021). **Türkiye'de "Öteki" Algısı, Ayrımcı Söylem ve Nefret Söyleminin Gündelik Toplumsal Hayattaki Yeri**, Altuğ Yılmaz (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi II Değişmeyen Sorular Güncel Tartışmalar, İstanbul, Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 39-49, 1.Baskı.
- AKDENİZ, Y. (2010). **İnternet'te Irkçılık**, Ayşe Çavdar & Aylin B. Yıldırım (Ed.), Nefret Suçları ve Nefret Söylemi, İstanbul, Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 175-192, 1.Baskı.
- ALĞAN, T. & ŞENSEVER, F. (Ed.). (2010). **Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl 10 Örnek**, İstanbul, Sosyal Değişim Derneği Yayınları, 1.Baskı.
- ALLPORT, G. W. (2017). **Önyargının Doğası**, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- ALTHUSSER, L. (2019). **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul, İthaki Yayınları.
- ANDERSON, B. (2006). **Imagined Communities**, London, Verso Publishing.
- ATAMAN, H. (2012). **Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları**, Yasemin İnceoğlu (Ed.), Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, İstanbul, Ayrıntı Yayınları ss. 47-80.
- AUGOUSTINOS, M., WALKER, I. & DONAGHUE, N. (2014). **Social Cognition An Integrated Introduction**, London, Sage Publication.
- AYBAY, P. D. (2006). **Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

- AYDOĞAN, D. (2013). **İletişim ve Tarih**, Yaşar Aktaş, & Kenan Kılıç (Ed.), Bir Bakışta İletişim, Edirne, Paradigma Akademi Yayınları, ss. 83-124.
- AYDOĞAN, F. & AKYÜZ, A. (2010). **İkinci Medya Çağında İnternet**, İstanbul, Alfa Yayıncılık.
- AYGÜL, E. (2010). **Facebook'ta Nefret Söyleminin Üretilmesi ve Dolaşıma Sokulması**, Tuğrul Çomu (Ed.), Yeni Medyada Nefret Söylemi, İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- AZ, E. İ., ENSARİ, P. & ÖZKAN, Ş. (2021). **Türkiye Yazılı Basımında Nefret Söylemi: Hrant Dink Vakfı Medyada Nefret Söyleminin İzlenmesi Projesi Deneyimi**, Altuğ Yılmaz (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi II Değişmeyen Sorular, Güncel Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 77-94.
- BALIBAR, E. & IMMANUEL, W. (2017). **İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler**, İstanbul, Metis Yayınları.
- BARON, R. & BYRNE, D. (2003). **Social Psychology**, New York, Pearson Education.
- BAUDRILLARD, J. (2001). **Tam Ekran**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2015). **Bireyselleşmiş Toplum**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2020). **Küreselleşme Toplumsal Sonuçları**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2022). **Sosyolojik Düşünmek**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BENEDEK, W. & KETTEMANN, M. C. (2013). **İfade Özgürlüğü ve İnternet**, Ankara, Avrupa Konseyi Yayını, Matbam Ajans Basımevi.
- BENTHAM, J. (2008). **Panoptikon- Gözün İktidarı**, İstanbul, Su Yayınları.
- BERNASCONI, R. (2022). **İrk Kavramını Kim İcat Etti?**, İstanbul, Metis Yayınları.
- BEST, S. & KELLNER, D. (2016). **Postmodern Teori**, Çev. M. Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

- BİNARK, M. (2010). **Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi**, Tuğrul Çomu (Ed.),Yeni Medyada Nefret Söylemi, İstanbul, Kalkedon Yayınları ss. 11-54.
- BİNARK, M. & LÖKER, K. (2011). **Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi**, Ankara, STGM Yayınları.
- BOURDIEU, P. (2014). **Eril Tahakküm**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- BOYD, D. (2014). **It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens**, London, Yale University Press.
- BURTON, G. (2008). **Görünenden Fazlası: Medya Analizlerine Giriş**, İstanbul, Alan Yayıncılık.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö., KARADENİZ, Ş. & DEMİREL, F. (2019). **Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, İstanbul, Pegem Akademi.
- BORA, T. (2021). **Kim Kurtaracak Kelimelerden**, Altuğ Yılmaz (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi - II Değişmeyen Sorular, Güncel Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 11-23.
- CASTELLS, M. (2005). **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi (Cilt 1)**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CASTELLS, M. (2016). **İletişim Gücü**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CEVAHİR, E. (2020). **SPSS İle Nicel Veri Analizi Rehberi**, İstanbul, Kibele Yayınları.
- CHANCER, L. & WATKINS, B. (2013). **Cinsiyet, Irk ve Sınıf**, İstanbul, Babil Yayınları.
- COMSTOCK, G. & SCHARREE, E. (2005). **The Psychology of Media and Politics**, Cambridge, Elsevier Academic Press.
- ÇAĞLAR, İ. & MEMMİ, M. A. (2014). **Türkiye Medyası ve Kutuplaşma: TEOG Örneği**, İstanbul, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları.

- ÇAYIR, K. (2010). **Ayrımcılığın Sosyolojisi ve Türkiye Toplumunu**, Ayşe Çavdar & Aylin B. Yıldırım (Ed.), Nefret Suçları ve Nefret Söylemleri, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 45-54.
- ÇELENK, S. (2009). **Ayrımcılık ve Medya**, Bülent Çaplı & Hakan Tuncel (Ed.), Televizyon Haberciliğinde Etik, Ankara, Fersa Matbaacılık, ss. 211-228.
- ÇINAR, M. (2013). **Habercilik ve Nefret Söylemi**, Mahmut Çınar (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- ÇOBAN, B. (Ed.). (2009). **Medya Milliyetçilik Şiddet**, İstanbul, Su Yayınevi.
- ÇOBAN, B. (2014). **Sosyal Medya Devrimi**, İstanbul, Su Yayınevi.
- ÇOMU, T. & BİNARK, M. (2013). **Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi**, Mahmut Çınar & Altuğ Yılmaz (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 199-219.
- DIJK, T. A. (2010). **Söylem ve İktidar**, Ayşe Çavdar & Aylin B. Yıldırım (Ed.), Nefret Suçları ve Nefret Söylemi, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 9-41.
- DİRİNİ, İ. (2010). **Okur Yorumlarıyla Yeniden Üretilen Nefret Söylemi**, Tuğrul Çomu (Ed.), Yeni Medyada Nefret Söylemi, İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- DOĞANAY, Ü. (2021). **Medyanın Mülteci Söyleminde Kutuplaştırma Stratejileri: Dünyadan Türkiye'den Örnekler**, Altuğ Yılmaz (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi Değişmeyen Sorular Güncel Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 141-156.
- DOĞU, B. (2010). **Sanal Nefret Pratikleri: İnternet'te Nefret Söylemi ve Karşı Örgütlenmeler**, *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, İstanbul, Kalkedon Yayınları, ss. 223-252.
- DOLGUN, U. (2008). **Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu: Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri**, Ankara, Ötüken Neşriyat.

- ELDENİZ, L. (2010). **İkinci Medya Çağında Etkileşimin Rolü ve Web 2.0**, Filiz Aydoğan & Ayşen Akyüz (Ed.), İkinci Medya Çağında İnternet, İstanbul, Alfa Yayınları.
- ENGİNDENİZ, İ. (2021). **Nefret Söylemi Alanında Kavramsal Tartışmalar (Önemli Mi?)**, Altuğ Yılmaz (Ed.), Medya Nefret Söylemi II Değişmeyen Sorular, Güncel Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 25-38.
- ESEN, Ü. B. (2020). **Örgüt İçi İletişimde Sosyal Medya Kullanımı**, Şebnem Özdemir, & Gül Dilek Türk (Ed.), Sosyal Medya Psikolojisi, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık ss. 223-234.
- FAIRCLOUGH, N. & GRAHAM, P. (2020). **Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi ile Bağlantısı**, Barış Çoban & Zeynep Özarslan (Ed.), Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji, İstanbul, Su Yayınevi, ss. 147-198.
- FENTON, S. (2001). **Etnisite Irkçılık, Sınıf ve Kültür**, Ankara, Phoenix Yayınevi.
- FONTANA, J. (1995). **Avrupa'nın Yeniden Yorumlanması**, İstanbul, Afa Yayınları.
- FOUCAULT, M. (1993). **Ders Özetleri 1970-1982**, Çev. S. Hilav, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- FOUCAULT, M. (2014). **Bilginin Arkeolojisi**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- FOUCAULT, M. (2020). **Büyük Kapatılma**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- FREUD, S. (2019). **Grup Psikolojisi ve Ego Analizi**, Ankara, Dorlion Yayınevi.
- GASSET, O. Y. (2016). **Kütlelerin İsyanı**, İstanbul, Erguvan Yayınları.
- GERAY, H. (2003). **İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**, Ankara, Ütopya Yayınevi.
- GERRIG, R. & ZIMBARDO, P. (2019). **Psikoloji ve Yaşam Psikolojisi'ne Giriş**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- GIDDENS, A. (2012). **Sosyoloji**, İstanbul, Kırmızı Yayınları.

- GİDİŞOĞLU, S. & RIZVANOĞLU, K. (2012). **İnternette Türk Milliyetçiliği: Türk Milliyetçisi Siteler ve Ağ Yapısı Üzerine Bir Analiz**, Yasemin İnceoplu (Der.), Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, ss. 223-246.
- GOFFMAN, E. (2014). **Damga - Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar**, Ankara, Heretik Yayıncılık.
- GÖREGENLİ, M. (2014). **Ayrımcılığın Meşrulaştırılması**, Mahmut Çınar (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar Mecralar Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- GÖREGENLİ, M. (2014). **Temel Kavramlar: Önyargılar, Özcü İnançlar ve Ayrımcılık**, Mahmut Çınar (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 23-37.
- GÖREGENLİ, M. (2019). **Nefret Söylemi ve Nefret Suçları**, Mahmut Çınar (Ed.), *Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar Mecralar Tartışmalar*, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- GRUEN, A. (2016). **İçimizdeki Yabancı Nefretin Nedenleri**, Çev. İ. İgan, İstanbul, Çitlembik Yayınları.
- GÜDÜCÜ, B. (2020). **Medya ve Kamusal Alan**, Gürcan Ş. Avcıoğlu & Cem K. Olgun (Ed.), İletişim Sosyolojisi, İstanbul, Lisans Yayıncılık, ss. 211-236.
- GÜL, İ. I. (2013). **Ayrımcılığın Önlenmesi ve Eşitliğin Sağlanmasında Hukukun Rolü**, Kenan Çayır & Müge Ayan Ceyhan (Ed.), Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul, Bilgi Üniversitesi.
- HEKİMOĞLU ÖRS, H. B. (2016). **İdeoloji: “Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak”**, H. Birsen Hekimoğlu Örs (Ed.), 19. Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 5-45.
- HINTON, S. & HJORTH, L. (2013). **Understandin Social Media**, London, Sage.
- HUNTINGTON, S. P. (2021). **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, Ankara, Panama Yayıncılık.

- İNCEOĞLU, Y. (2013). **Tartışmalı Bir Kavram Nefret Söylemi**, Mahmut Çınar (Ed.), *Medya ve Nefret Söylemi, Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar*, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 75-92.
- İNCEOĞLU, Y. & ÇOBAN, S. (2014). **Azınlıklar, Ötekiler ve Medya**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- İNCEOĞLU, Y. & ÇOBAN, S. (2014). **Öteki”leştirme Sürecinde Medyanın Yeri**, Yasemin İnceoğlu & Savaş Çoban, *Azınlıklar, Ötekiler ve Medya*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- İNCEOĞLU, Y. & SÖZERİ, C. (2012). **Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: "Ya sev ya terk et ya da..."**, Yasemin İnceoğlu (Ed.), *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, ss. 23-37.
- JENKINS, H. (2016). **"Cesur Yeni Medya" Teknolojiler ve Hayran Kültürü**, Çev. Nihan Yeğengil, İstanbul, İletişim Yayınları.
- KAHRAMAN, M. (2013). **Sosyal Medya 101 2.0 Pazarlamacılar İçin Sosyal Medyaya Giriş**, İstanbul, Mediacat Yayıncılık.
- KARAN, U. (2010). **Nefret Suçlarından Ne Anlıyoruz?**, Ayşe Çavdar & Aylin B. Yıldırım (Ed.), *Nefret Suçları ve Nefret Söylemleri*, İstanbul, Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 55-62.
- KARAN, U. (2012). **Nefret İçerikli İfadeler, İfade Özgürlüğü ve Uluslararası Hukuk**, Yasemin İnceoğlu (Ed.), *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- KAYAOĞLU, A. (2019). **Önyargı**, Sezen Ünlü (Ed.), *Sosyal Psikoloji II*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, ss. 36-57.
- KEYMAN, E. F. (2014). **Sunuş**, Mahmut Çınar (Ed.), *Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar*, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 7-14.
- KRISTEVA, J. (1991). **Strangers to Ourselves**, New York, Columbia University Press.

- KRISTEVA, J. (2014). **Korkunun Güçleri İğrençlik Üzerine Deneme**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- LEVIN, J. & MCDEVITT, J. (2002). **Hate Crimes Revisited: America's War On Those Who Are Different**, New York, Basic Books.
- LEVINAS, E. (2011). **Otherwise Than Being, or Beyond Essence**, Pittsburg, Duquesne University Press.
- LORDE, A. (1984). **Age, Race, Class and Sex: Women Redefining Difference**, Manning Marable & Leith Mullings (Ed.), *Let Nobody Turn Us Around: Voices of Resistance, Reform, and Renewal*, New York, Bowman & Littlefield Publishers, ss. 538-544.
- MACIONIS, J. J. (2022). **Sosyoloji**, Vildan Akan (Ed.) İstanbul, Nobel Akademik Yayıncılık.
- MANOVICH, L. (2001). **The Language of New Media**, Cambridge, Massachusetts Institute of Technology.
- MARSHALL, G. (2021). **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- MATSUDA, M. J. (1993). **Public Response to Racist to Speech: Considering the Victim's Story**, Mari J. Matsuda, Charles B. Lawrence III, Richard Delgado, Kimberlé Williams Crenshaw (Ed.), *Words That Wound: Critical Race Theory, Assaultive Speech, and the First Amendment*, Boulder, Westview Press.
- MILL, J. S. (2008). **Özgürlük Üzerine**, İstanbul, Oda Yayınları.
- MORLEY, D. & ROBINS, K. (2023). **Kimlik Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- MORVA, O. (2016). **Ben, Kendim ve Dijital Benliğim: Dijital İletişim Çağında Benlik Kavramsallaştırması Üzerine**, Nilüfer Timisi (Ed.), *Dijital- Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler*, İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- ÖZKAN, Ş. (2021). **Türkiye Yazılı Basınında Nefret Söylemi: On Yılım Verileri**, Altuğ Yılmaz (Ed.), *Medya ve Nefret Söylemi II*

- Değişmeyen Sorular, Güncel Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 95-118.
- ÖZULU, S. (2015). **Nefret Dili ve Siyaset**, Mahmut Akpınar (Ed.), Nefret Söylemi ve Siyaset, İstanbul, Ufuk Yayınları.
- PAREKH, B. (2012). **Is There a Case for Banning Hate Speech?**, Michael Herz & Peter Molnar (Ed.), The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses, New York, Cambridge University Press.
- PIERCE, C. M. (1995). **Stress Analogs of Racism and Sexism: Terrorism, Torture, and Disaster**, Charles V. Willie, Patricia Perri Reiker, Bernard M. Kramer, & Bertram M. Brown (Ed.), Mental Health, Racism, and Sexism, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press ss. 277-293.
- POSTER, M. (1995). **The Second Media Age**, Canada, Wiley Publications.
- RHEINGOLD, H. (1994). **The Virtual Community: Finding Connection In A Computerized World**, London, Secker & Warburg.
- ROYZMAN, E., MCCAULEY, C. & ROZIN, P. (2004). **From Plato to Putnam: Four Ways to Think About Hate**, R. J. Sternberg (Ed.), The Psychology of Hate, Massachusetts, American Psychological Association, ss. 3-35.
- SAID, E. (2013). **Şarkiyatçılık (Oryantalizm): Batı'nın Şark Anlayışları**, İstanbul, Metis Yayınları.
- SARTRE, J. P. (1985). **Varoluşçuluk**, İstanbul, Say Yayınları.
- SAYIMER, İ. (2012). **Sanal Ortamda Halkla İlişkiler**, İstanbul, Beta Yayınları.
- SCHUDSON, M. (2011). **The Sociology of News**, New York, WW Norton & Company.
- SLATTERY, M. (2007). **Sosyolojide Temel Fikirler**, Bursa, Sentez Yayınlar.
- SOMAY, B. (2021). **Tarihin Bilinçdışı: Popüler Kültür Üzerine Denemeler**, İstanbul, Metis Yayınları.

- SÖZEN, E. (2017). **Söylem Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite**, İstanbul, Profil Kitap.
- SÖZERİ, C. (2012). **Yazılı Basında Nefret Söylemi ve Mücadele Yolları**, Yasemin İnceoğlu (Ed.), Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- ŞENSEVER, F. L. (Ed.). (2012). **Nefret Suçları ve Nefret Söylemi İzleme Rehberi**, İstanbul, Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa.
- TAJFEL, H. (1981). **Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology**, Cambridge, Cambridge University Press.
- TALİMCİLER, A. (2012). **Ötekine Yönelik Nefretin fark edilmediği ya da Kanıksandığı Alan: Türkiye Futbol Medyası**, Yasemin İnceoğlu (Ed.), Nefret Söylemi ve/ veya Nefret Suçları, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, ss. 247-288.
- TAR, Y. (2021). **Öznesi Saklı Cümlelerin Peşinde: Medyada LGBTİ+ Temsili**, Altuğ Yılmaz (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi Değişmeyen Sorular Güncel Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 127-140.
- TRACY, S. J. (1995). **In The Master's Eye: Representations of Women, Blacks, and Poor Whites in Antebellum Southern Literature**, Massachusetts, University of Massachusetts Press.
- TUNCER, E. (2014). **Sosyal Medya İmparatorluğu – Patron**, İstanbul, Akis Kitap.
- TÜRAY, A. (2021). **Nefret Söylemiyle Mücadele ve İfade Özgürlüğü**, Altuğ Yılmaz (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi II Değişmeyen Sorular Güncel Tartışmalar, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss. 157-172.
- ÜNAL, R. (2020). **Sosyal Medya**, Gürcan Ş. Avcıoğlu & Cem K. Olgun (Ed.), İletişim Sosyolojisi, İstanbul, Lisans Yayıncılık, ss. 237-256.
- VIRILIO, P. (2006). **The Information Bomb**, London- New York, Verso Books.
- WALLERSTEIN, I. (2012). **Liberalizmden Sonra**, İstanbul, Metis Yayınları.

- WEBER, A. (2009). **Manuel on Hate Speech**, Strasbourg, Council of Europe.
- WEBER, A. (2009). **Nefret Söylemi El Kitabı**, Strazburg, Avrupa Konseyi Yayınları.
- YEĞİN, M. O. (2021). **Nefret Söylemi Bağlamında YouTube: "Komik" Etiketli Video Paylaşımları Üzerine BİR İnceleme**, Mustafa Temel & Ömer Faruk Koçak (Ed.), *Dijital Çağda İletişim, Kültür ve Medya II: Yeni Medya Medya, Kültür ve Tüketim*, İstanbul, Çizgi Kitabevi, ss. 115-144.
- YUMUL, A. (2021). **Dini Dünya Görüşünden Seküler Milliyetçiliğe 'Büyük Varlık Zinciri'**, Altuğ Yılmaz (Ed.), *Medya ve Nefret Söylemi Değişmeyen Sorular Güncel Tartışmalar*, İstanbul, Hrant Dink Vakfı Yayınları.

MAKALELER

- AKINCI VURAL, Z. & BAT, M. (2010). "Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Arastırma", **Journal of Yaşar University**, cilt 20, sayı 5, ss.3348-3382.
- AKOVA, S. & KANTAR, G. (2020). "Kültürlerarası İletişim Bağlamında Nefret Söylemi ve Christchurch Kenti Cami Saldırıları Örnekleme Üzerinden Bir Söylem Analizi", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 20, sayı1, ss.245-260.
- ALOĞLU, E. (2018). "Sosyolojik Perspektiften Linç ve Toplumsal Şiddet Sarmalı", **Sosyoloji Dergisi**, sayı 38, ss. 219-230.
- ALPKAYA, G. (2011). "BM'de Irksal Ayrımcılık Yasağı, Erken Uyarı ve Soykırım Suçunun Önlenmesi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, cilt 66, sayı 3, ss. 1-27.
- ASLAN DÜZGÜN, Ü. & ÖZKAN, K. (2017). "Toplumsal Şiddet Eylemi Olarak Linç", **Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, cilt 19, sayı 3, ss. 44-56.

- AYDOĞAN, F. & KIRIK, A. (2012). “Alternatif Medya Olarak Yeni Medya”, **Akdeniz İletişim Dergisi**, ss. 58-69.
- BADAMCHI, D. K. (2015). “Nefret Söylemi İfade Özgürlüğünün Bir Parçası Mıdır?”, **Türk Felsefe Derneği Felsefe Dünyası**, sayı 61, ss. 55-79.
- BALAMİR BEKTAŞ, R., KARACAN, E. & ALHAN, A. (2015). “Gruplar Arası İlişkiler, Nefret Söylemine Yönelik Tutum ve Algılanan Nefret Davranışı”, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 7, ss. 35-58.
- BANKS, J. (2014). “Siberalemdede Sınır Aşan Nefret Söylemleri Konusunda Avrupa Düzenlemeleri: Yasal Düzenlemenin Sınırları”, **Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi**, cilt 4, sayı 13, ss. 33-48.
- BAŞTÜRK AKÇA, E. & SAYIMER, İ. (2017). “Siber Zorbalık Kavramı, Türleri ve İlişkili Olduğu Faktörler: Mevcut Araştırmalar Üzerinden Bir Değerlendirme”, **AJIT-e: Academic Journal of Information Technology**, cilt 8, sayı 30, ss. 1-20.
- BAYM, N. & BOYD, D. (2012). “Socially Mediated Publicness: An Introduction”, **Journal of Broadcasting and Electronic Media**, cilt 56, sayı 3, ss. 320-329.
- BİLGE, R. (2016). “Sosyal Medyada Nefret Söyleminin İnşası ve Nefret Suçlarına İlişkin Yasal Düzenlemeler”, **Yeni Medya Hakemli Akademik E-Dergi**, cilt 1, ss. 1-14.
- BİNARK, M. (2009). “Yeni Medya Dolayımı İletişim Ortamında Olanakların Ve Ol(a)mayanların Farkında Olmalı”, **Evrensel Kültür**, sayı 216, ss. 60-63.
- BİTİRİM OKMEYDAN, S. (2017). “Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: 'Panoptikon'dan 'Sinoptikon' ve 'Omnipoptikon'a”, **Online Academic Journal of Information Technology**, cilt 8, sayı 30, ss. 45-69.
- BOZKURT, E. & DOST, S. (2002). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Türkiye”, **Süleyman Demirel**

Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, cilt 7, sayı 1, ss. 47-74.

BULUNMAZ, B. (2011). “Otomotiv Sektöründe Sosyal Medyanın Kullanımı ve Fiat Örneği”, **Global Media Journal**, cilt 2, sayı 3, ss. 20-51.

BULUNMAZ, B. (2015). “Yeni Medyada Nefret Söylemi ve Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 8, sayı 1, ss. 73-88.

CERRAH, L. (2016). “Sosyal Medya ve Bazı Kurumsal Etkileşimler ve Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşım”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 20, sayı 4, ss. 1393-1414.

CRIPSS, J. & STERMAC, L. (2018). “Cyber-Sexual Violence and Negative Emotional States among Women in a Canadian University”, **International Journal of Cyber Criminology**, cilt 12, sayı 1, ss. 171-186.

ÇALIŞKAN, M. & MENCİK, Y. (2015). “Değişen Dünyanın Yeni Yüzü”, **Akademik Bakış Dergisi**, sayı 50, ss. 254-277.

ÇAM, O. & ÇUHADAR, D. (2013). “Bipolar Bozukluğu Olan Hastalarda İşlevsellik Düzeyi ve İçselleştirilmiş Damgalama Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi”, **Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi**, cilt 2, sayı 2, ss. 230-246.

ÇELİK, E. (2013). “Nefret Söylemi ifade Özgürlüğünün Neresinde?”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, cilt 4, sayı 2, ss. 205-240.

ÇERÇİ, Ü., CANÖZ, N. & CANÖZ, K. (2020). “Covid-19 Krizi Döneminde Bilgilenme Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 44, ss. 184-198.

ÇETİN, M. & ÖZGİDEN, H. (2013). “Dijital Kültür Sürecinde Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Twitter Kullanım Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, cilt 2, sayı 1, ss. 172-189.

- ÇOBAN, E. (2008). “Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği”, **Uluslararası İlişkiler**, cilt 5, sayı 17, ss. 47-72.
- DEMİR, S. Z. (2021). “Yetişkin Bireylerde Sosyal Medya Kullanımının Benlik Saygısı ile İlişkisi: Narsizmin Aracı Rolü”, **Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 14, sayı 2, ss. 245-271.
- DEMİR, S. & ÖZCAN, A. (2021). “Sosyal Medya ve Linç Kültürü”, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, sayı 56, ss. 1-15.
- DEMİRTAŞ MADRAN, H. A. (2021). “Ayrımcılığa Covid-19 Sürecinden Bir Bakış: Temel Kuramlar, Yaşçılık Tartışmaları ve Öneriler”, **Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences**, sayı 60, ss. 63-90.
- DOĞANAY, Ü. & KENEŞ, H. Ç. (2016). “Yazılı Basınında Suriyeli 'Mülteciler': Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gerekçelerinin İnşası”, **Mülkiye Dergisi**, cilt 40, sayı 1, ss. 143 - 184.
- DUFFY, M. E. (2003). “Web of Hate: a Fantasy Theme Analysis of the Rhetorical Vision of Hate Groups Online”, **Journal of Communication Inquiry**, cilt 27, sayı 3, ss. 291-312.
- ELDER, T. J., DOUGLAS, K. M. & SUTTON, R. M. (2006). “Perceptions of Social Influence When Messages Favour 'Us' Versus 'Them' : A Closer Look At The Social Distance Effect”, **European Journal of Social Psychology**, cilt 36, sayı 3, ss. 353-365.
- ENİÇ, D. (2021). “COVID-19 Pandemisinde Önyargı ve Ayrımcılık”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, cilt 10, sayı 3, ss. 2694-2716.
- ERDOĞAN, M. (2020). “Sosyal Medyada Gözetimin İçselleştirilmesi: İletişim Disiplini Alanındaki Lisansüstü Öğrenciler Üzerine Nitel Bir Araştırma”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, cilt 8, sayı 1, ss. 244-275.

- ERDOĞDU, A. T. & YUMRUKUZ, Ö. (2021). “Sosyal Medya'nın Doğası”, **Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, cilt 4, sayı 6, ss. 173-197.
- EREN, V. & AYDIN, A. (2014). “Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, cilt 16, Özel Sayı 1, ss. 197-205.
- ERKARAMAN, M. (2023). “Sosyal Medyanın Depremlerde Kullanımı: 6 Şubat Pazarcık ve Elbistan Depremleri Örneği”, **Social Science Studies Journal**, cilt 9 , sayı 112, ss. 7338-7347.
- ERSOY, U. (2018). “Çağımızın Pandemisi: Nefret Suçları”, **TAAD**, sayı 35, ss. 111 - 174 .
- ESER, H. A. (2021). “Eğitim Kurumlarında Zenofobi”, **Alanyazın Eğitim Bilimleri Eleştirel İnceleme Dergisi**, cilt 2, sayı 1, ss.33-44.
- GAMBETTI, Z. (2007). “Linç Girişimleri, Neo-Liberalizm ve Güvenlik Devleti”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, sayı 109, ss. 7-34.
- GÖNENÇ, E. Ö. (2012). “İletişimin Tarihsel Süreci”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, cilt 0, sayı 28, ss. 87-102.
- GÜLEÇ, B. & KÖKER, N. (2021). “Sosyal Medyada Gözetleme Motivasyonları: Instagram Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 23, sayı 1, ss. 79-107.
- GÜLER, N. (2011). “Kişilik Psikolojisi, Önyargının Psikolojisi ve Kamuoyu: Gordon Allport ve Walter Lippmann'ın Görüşleri Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 2, sayı 2, ss. 101-132.
- GÜNGÖR, M. & BULUT, Y. (2008). “Ki-Kare Testi Üzerine”, **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, cilt 7, sayı 1, ss. 84-89.
- HENDERSON, K. C. (2002).” Examining Hate-Motivated Aggression: A Review Of The Social Psychological Literature On Hate Crimes As A Distinct Form Of Aggression”, **Aggression and Violent Behavior**, cilt 7, sayı 1, ss. 85-101.

- HORZUM, I. (2020). “Grup İletişimi Temelinde Önyargı, Açık Sadakati, Kutuplarda Düşünmek, Ayrımcılık ve Sosyal Medyada Linç: Fazıl Say Örneği”, **Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 4, sayı 4, ss. 324-342.
- KALAV, A. & CERTEL FIRAT, A. B. (2017). “Amerikan Sosyal Medyasında Göçmen Karşıtlığı ve Dijital Nefret Söylemi: Twitter Özelinde Bir İnceleme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt 22, Kayfor 15 Özel Sayısı, ss. 2209-2222.
- KAPAN, K. & ÜNCEL, R. (2020). “Gelişen Web Teknolojilerinin (Web 1.0- Web 2.0- Web 3.0) Türkiye Turizmine Etkisi”, **Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi**, cilt 3, sayı 3, ss. 276-289.
- KAPLAN, A. & HAENLEIN, M. (2010). “Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media”, **Business Horizons**, sayı 53, ss. 59-68.
- KARADUMAN, S. (2010). “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”, **Journal of Yaşar University**, cilt 17, sayı 5, ss. 2886 - 2899.
- KAYA ERDEM, B. & KAYA, M. (2019). “Instagram'da Görülme ve Beğenilme Arzusu: Kullanıcı Bakış Açısından Değerlendirme”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt 12, sayı 62, ss. 1456-1464.
- KAYA, S. (2022). “Sosyal Medyada Anonim Olmanın Söylemler Üzerindeki Etkisinin Haber Yorumları Üzerinden İncelenmesi”, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, sayı 60, ss. 168-185.
- KILIÇ, N. (2019). “Geleneksel Medya İle Yeni Medyanın Karşılaştırılması: Kuramsal Bir Analiz Çalışması”, **Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science**, sayı 36, ss. 227-239.
- KILINÇ, U. (2021). “Dijital Dünyada Sosyal Medya, Benlik Sunumu, Gözetim-Denetim ve Riskler Arasındaki İlişkiler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 23, sayı 4, ss. 1647-1669.

- KIRAN, S., KÜÇÜKBOSTANCI, H. & EMRE, İ. (2020). “Sosyal Medya Kullanımının Kişiler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi”, **Bilişim Teknolojileri Dergisi**, cilt 13, sayı 4, ss. 435-441.
- KIRIK, A. M. (2017). “Yeni Medya Aracılığıyla Değişen İletişim Süreci: Sosyal Paylaşım Ağlarında Gençlerin Konumu”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, cilt 5, sayı 1, ss. 230-261.
- KIRIK, A., ÖZTÜRK, F., SALTİK, R. & ORUJOVA, A. (2018). “Bir Tutum ve Davranış Biçimi Olarak Irkçılığın Geliştirilmesinde Reklamcılığın Rolü”, **Asya Studies Academic Social Studies**, sayı 4, ss.15-22.
- KUNDAKÇI, F. S. (2013). “Heteroseksizm ve Ötekileştirme Eleştirisi”, **Liberal Düşünce**, sayı 71, ss. 65-79.
- KURT, G. (2019). “Yeni Medyada Nefret Söylemi: YouTube’da Suriyeli Mültecilere Karşı Üretilen Nefret Söylemi Üzerine Bir Araştırma”, **The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences**, cilt 5, sayı 1, ss 1-20.
- KUŞ, O. (2016). “Dijital Nefret Söylemini Anlamak: Suriyeli Mülteci Krizi Örnek Olayı Bağlamında BBC World Service Facebook Sayfasına Gelen Yorumların Metin Madenciliği Tekniği İle Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, ss.97-121.
- LUCHAIRE, F., & Gülan (Çev.), A. (1989). “1789 Beyannamesinin Güncelleştirilmiş Anlamı”, **İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi**, cilt 10, sayı 1-3, ss. 125-142.
- LYONS, C. J. (2008). “Individual Perceptions and The Social Construction of Hate Crimes: A Factorial Survey”, **The Social Science Journal**, cilt 45, ss. 107-131.
- MITCHELL, K., YBARRA, M. & FINKELHOR, D. (2007). “The Relative Importance of Online Victimization in Understanding Depression, Delinquency, and Substance Use”, **Child Maltreatment**, cilt 12, sayı 4, ss. 314-324.
- ÖZARSLAN, Z. (2014). “Introducing Two New Terms into the Literature of Hate Speech: “Hate Discourse” and “Hate Speech Act” Application of

- “Speech Act Theory” into Hate Speech Studies in The Era of Web 2.0”, **Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi**, sayı 20, ss. 63-75.
- ÖZDEL, G. (2012). “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve "Panoptikon" ile "İktidarın Gözü" Göstergeleri”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, cilt 2, sayı 1, ss. 22-29.
- ÖZENSEL, E. (2020). “Farklılıkların Birarada Yaşamasında Bir Sorun Alanı Olarak Ötekinin Ötekileştirilmesi”, **SEFAD**, sayı 43, ss. 369-378.
- ÖZGÜL, G. E. (2012). “Bir Görme Biçimi Olarak Yeni Medya: Kamusal Bir Alan İmkanının Araştırılması”, **Journal of Yasar University**, cilt 26, sayı 7, ss. 4526 - 4547.
- ÖZGÜNGÖR, S. & ARICIOĞLU, A. (2020). “Nesneleştirilmiş Beden Bilinci Ölçeği-Genç Formunun Türkçeye Uyarlanarak Kendini Nesneleştirmenin Sosyal Medya Kullanımı ve Beğenilme Arzusu Arasındaki İlişkide Aracı Rolünün İncelenmesi”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (PAU Journal of Education)**, sayı 50, ss. 23-49.
- ÖZSÜER, E. (2012). “Türk - Yunan İlişkilerinde "Biz" ve "Öteki" Önyarguların Dinamikleri”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)**, cilt 1/2, ss. 269-309.
- ÖZTÜRK TERZİ, A. (2020). “Yeni Medyanın Farklı Kullanım Pratikleri Açısından Değerlendirilmesi: Bir Literatür Taraması”, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 10, sayı 20, ss. 33-50.
- ÖZTÜRK, Ş. (2015). “Sosyal Medyada Etik Sorunlar”, **Selçuk İletişim**, cilt 9, sayı 1, ss. 287-311.
- PAREKH, B. (2006). “Hate Speech Is There A Case For Banning?”, **Public Policy Research**, cilt 12, sayı 4, ss. 213-223.
- PRATTO, F., SIDANIUS, J. & LEVIN, S. (2006). “Socia Dominance Theory and The Dynamics of Intergroup Relations: Taking Stock and Looking Forward”, **European Review of Social Psychology**, cilt 17, sayı 1, ss. 271-320.

- PRENSKY, M. (2001). "Digital Natives Digital Immigrants", **MCB University Press**, cilt 9, sayı 5, ss.1-5.
- SABAHCİ, B. (2022). "İnternet Haberlerinde Nefret ve Ayrımcı Söylemler: Örnek Olaylarla İçerik Analizi", **Electronic Cumhuriyet Journal of Communication**, cilt 4, sayı 2, ss. 22-32.
- SARI, E. (2015). "Türkiye'de Medya Okuryazarlığı Eğitimi ve Nefret Söylemi", **İletişim Araştırmaları**, cilt 13, sayı 2, ss. 33- 66.
- SINAR, H. (2013). "Türk Hukukunda Nefret Suçlarına İlişkin Yasal Düzenleme Çalışmaları", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, cilt 19, sayı 2, ss. 1271-1300.
- SINAR, H. (2013). "Türk Hukukunda Nefret Suçlarına İlişkin Yasal Düzenleme Çalışmaları", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, cilt 19, sayı 2, ss. 1271-1300.
- SOYDAN, E. & ALPASLAN, N. (2014). "Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevleri", **İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 7, ss. 53-64.
- SÖNMEZ-SELÇUK, S. (2012). "Postmodern Dönemde Farklılığın Kutsanması ve Toplumun Parçacılaştırılması: "Öteki" ve "Ötekileştirme"", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, cilt 15, sayı 2, ss. 78-99.
- STAUDE-MULLER, F., HANSEN, B. & VOSS, M. (2012). "How Stressful is Online Victimization? Effects of Victim's Personality and Properties of The Incident", **European Journal of Developmental Psychology**, cilt 9, sayı 2, ss. 260-274.
- SUMBAS, A. (2009). "Batı Avrupa'da Yükselen Yeni-Irkçılık Üzerine Bir Deneme", **Alternatif Politika**, cilt 1, sayı 2, ss. 260-281.
- ŞAHİN TAŞĞIN, N. (2021). "İrkçılık ve Ayrımcılığın Önlenmesi: Türkiye'deki Mevcut Durum ve Sosyal Hizmet İçin Öneriler", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, cilt 32, sayı 1, ss. 293-315.
- TAŞ, E. (2017). "Yeni Medyada Nefret Söylemi", **Yeni Medya Elektronik Dergi**, cilt 1, sayı 1, ss. 60-71.

- TEKİNALP, Ş. (2005). “Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük”, **Journal of İstanbul Kültür University**, ss. 75-87.
- TOPTAŞ, E. (2022). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Nefret Söylemi İkilemi: İfade Özgürlüğü ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı”, **Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, cilt 12, sayı 2, ss. 973-1002.
- TOSUN, Ç. (2020). “İrkçılık ve Nefret Söylemi Bağlamında George Floyd’un Ölümü Haberlerinin Analizi”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, cilt 16, sayı 32, ss. 5111-5152.
- ULUÇ, G. & YARCI, A. (2017). “Sosyal Medya Kültürü”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 52, ss. 88-102.
- ULUSOY, B. (2002). “İletişim Nedir, Nasıl Olmalıdır?”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, sayı 13, ss. 233-239.
- ÜNAL, S. (2018). “İrksal Temelli Ayrımcılığın Yeni Görünmez Yüzü: Kültürel Karşılaşmalar ve Mikro-Saldırganlıklar”, **Journal of Social and Humanities Sciences Research**, cilt 5, sayı 28, ss. 3288-3308.
- VARDAL, Z. B. (2015). “Nefret Söylemi ve Yeni Medya”, **Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, cilt 2, sayı 1, ss. 132-156.
- WELLMANN, B. (2001). “Physical Place and Cyberplace: The Rise of Personalized”, **International Journal of Urban and Regional Research**, cilt 25, sayı 2, ss. 227-252.
- YANIK, A. (2017). “Sosyal Medyada Yükselen Nefret Söyleminin Temelleri”, **Global Media Journal TR Edition**, cilt 8, sayı 15, ss. 364-383.
- YAŞA, H. & ÖKSÜZ, O. (2020). “Nefret Söyleminin İnşasında Sosyal Medyanın Rolü: Ekşi Sözlük Örneği”, **Erciyes İletişim Dergisi**, cilt 7, sayı 2, ss. 1383-1408.
- YENGİN, D. & BAYRAK, T. (2017). “Sosyal Medyada Dijital Kamuoyu”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, cilt 7, sayı 2, ss. 376-386.

- YILDIRIM, O. & İPEK, İ. (2020). “Yeni Koronavirüs Salgını Dolayısıyla Gündeme Gelen Sosyal İzolasyon ve Gönüllü Karantina Döneminde İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı”, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, sayı 52, ss. 69-94.
- YILMAZ, Ö. (2021). “Web 1.0, 2.0, 3.0 ve 4.0’ın Tarihi (Marino Latorre'dan Çeviri)”, **Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, cilt 8, sayı 2, ss. 344-350.
- ZAFER, C. & VARDARLIER, P. (2019). “Medya ve Toplum”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, cilt 22, sayı 2, ss. 355-361.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- ADL (Anti-Defamation League). (2021). “Pyramid of Hate ”, https://www.adl.org/sites/default/files/pyramid-of-hate-web-english_1.pdf , (Erişim Tarihi: 20.12.2022)
- BİNARK, M. ve ÇOMU, T. (2011, Ağustos 6). “Nefret Söyleminin Nefret Suçuna Evrilmesi”, <https://bianet.org/bianet/biamag/131930-nefret-soyleminin-nefret-sucuna-evrilmesi> , (Erişim Tarihi: 08.01.2023)
- DUGGAN, M. (2014, Ekim 22). “Pew Research Center Online Harassment”, <https://www.pewresearch.org/internet/2014/10/22/online-harassment/> , (Erişim Tarihi: 19.11.2022)
- GÖRGENLİ, M. (2017, Aralık 15). "Nefret Söylemi İktidarların Çok İhtiyacı Olan Bir Şey", <https://bianet.org/bianet/print/192457-nefret-soylemi-iktidarlarin-cok-ihciyaci-olan-bir-sey> , (Erişim Tarihi: 13.10.2022)
- INTERNET LIVE STATS (2016, Temmuz 1). “Internet Users by Country”, <https://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/> , (Erişim Tarihi: 14.01.2023)

- INTERNET LIVE STATS (2022, Haziran). “Internet Live Stats One Second”, <https://www.internetlivestats.com/one-second/> , (Erişim Tarihi: 06.03.2023)
- INTERNET WORLDS STATS. (2015). “World Internet Users Statistics and 2022 World Population Stats”, <https://www.internetworldstats.com/stats.htm> , (Erişim Tarihi: 13.11.2022)
- İNTERNET ARAŞTIRMALARI KOORDİNATÖRLÜĞÜ. (Şubat 2023). “Türkiye Dijital 2023 We Are Social”, <https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/HQTLP.pdf> , (Erişim Tarihi: 02.06.2023)
- KEMP, S. (Dü.). (2023, Şubat 13). “DIGITAL 2023: TURKEY. Datereportal”, <https://datereportal.com/reports/digital-2023-turkey> , (Erişim Tarihi: 07.06.2023)
- KEMP, S. (Dü.). (2023, Ocak 26). “The Changing World of Digital in 2023. We Are Social”, <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/> , (Erişim Tarihi: 25.06.2023)
- MAYFIELD, A. (2008, Ağustos 1). “What is Social Media?”, http://crmexchange.com/uploadedFiles/White_Papers/PDF/What_is_Social_Media_iCrossing_ebook.pdf , (Erişim Tarihi: 04.03.2023)
- OSCE. (2022). “ODIHR Hate Crime Reporting”, <https://hatecrime.osce.org/> , (Erişim Tarihi: 17.12.2022)
- PERRIN, A. & ANDERSON, M. (2019, Nisan 10). “Share of U.S. Adults Using Social Media, Including Facebook, is Mostly Unchanged Since 2018”, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/04/10/share-of-u-s-adults-using-social-media-including-facebook-is-mostly-unchanged-since-2018/> , (Erişim Tarihi: 15.04.2023)
- TDK. (2022, Temmuz 2). “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, <https://sozluk.gov.tr/> , (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
- TECPC. (2020). “Birlikte Herkes Siber Zorbalığı Önleyebiliriz Öğretmenler için El Kitabı”, <https://tecpc.grant.umfiasi.ro/wp->

content/uploads/2022/11/O2_TECPC_Handbook_TR.pdf , (Erişim Tarihi: 27.04.2023)

TİHEK. “Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6701.pdf> , (Erişim Tarihi: 28.06.2023)

TÜİK. (2022, Ağustos 26). “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2022”, Şubat 22, 2023 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587) , (Erişim Tarihi: 15.02.2023)

WE ARE SOCIAL. (2022, Ocak 26). “Digital 2022: Another Year Of Bumper Growth”, <https://wearesocial.com/us/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/> , (Erişim Tarihi: 30.03.2023)

WE ARE SOCIAL (Ocak 2023). “The Changing World of Digital in 2023”, <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/> , (Erişim Tarihi: 30.05.2023)

TEZLER

ALTUNTAŞ, F. (2020). “Geç Ergenlerde Sosyal Medya Kullanımı, Benlik Algısı ve Ruhsal Belirti Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Psikoloji Anabilim Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

AKYÜZ, A. (2019). “Empati Yönelimli Siber Zorbalık Psiko-Eğitim Programının Lise 9. Ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Siber Zorbalık Düzeylerine Etkisi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Ankara.

AYGÜL, E. (2013). “Yeni Medyada Nefret Söyleminin Üretimi: Bir Toplumsal Paylaşım Ağı Olarak Facebook Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- BOZAY, B. (2019). “Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Dil: Hürriyet ve Yeni Şafak Gazeteleri Örnekleme”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- ÇOLAK, Ö. (2009). “Eşcinsellere Yönelik Nefret Suçları ve Toplumun Bu Suçlar Kapsamında Faile ve Mağdura Yönelik Tutumları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- ENİÇ, D. (2020). “Çevrimiçi Ortamda Gruplar Arası Temas Kurmanın Dış Gruba Yönelik Tutumlara ve Kolektif Eyleme Etkileri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı Psikoloji Bilim Dalı, Bursa.
- ERBİÇER, E. S. (2017). “Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Düzeylerinin Sosyal Uyuma ve Bazı Kişisel Değişkenlere Göre İncelenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- ERDEM, B. K. (2005). “Medyanın Sivil İtaatsizlik Olgusuna Yaklaşımı”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, İstanbul.
- ERZURUM, A. (2016). “Sosyal Medya ve Kutuplaşma”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Fakültesi Ana Bilim Dalı Medya ve İletişim Sistemleri Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- GÖKGÖZ, M. (2020). “Şiddetin Medyatikleştirilmesinin Suç İşlenme Şekilleri Üzerine Etkisi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü Adli Bilimler Anabilim Dalı, Çorum.
- KARAKIŞ, C. Ç. (2020). “Nefret Söylemi Linç İlişkisi: Türkiye’de Nefret Temelli Linç”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

- KEHYA, R. Ö. (2018). "İtalya ve Türkiye'ye Göç Etmiş İnsanlarla İlgili Youtube Video Yorumlarında Nefret Söylemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Ankara.
- PARLAK, A. (2005). "İnternet ve Türkiye'de İnternetin Gelişimi", (Bitirme Ödevi), Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Elektrik- Elektronik Bölümü, Erzurum.
- ŞİMŞEKCAN, N. T. (2018). "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Başka Bir Biçimi: Siber Şiddet", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Mersin.
- TANIR, K. Ş. (2019). "İfade Özgürlüğü ve Nefret Söylemi Dilemması: Türk Medyasında Queer Teoriyi İfade Özgürlüğü ve Nefret Söylemi İkilemiyle Okumak", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- YANILMAZ, S. (2019). "Sosyal Paylaşım Sitelerinin Özellikleri ve Kullanım Amaçları: Sorunlu İnternet Kullanımının Lise Öğrencileri Üzerinden İncelenmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Medya ve İletişim Yönetimi.
- YUSIFLI, S. (2015). "Düşünceyi İfade Özgürlüğü ve Nefret Söylemi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.

DİĞER KAYNAKLAR

- AGİT. (2015). "Nefret Suçları Yasaları Pratik Kılavuz", Varşova, AGİT.
- AKDENİZ, Y. (2010). "Racism on The Internet", Strasbourg, Council of Europe Publishing.

- BYCHAWSKA- SINIARSKA, D. (2018). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında İfade Özgürlüğünün Korunması" (T. D. Köksal, Çev.), Strasbourg, Avrupa Konseyi.
- ÇALIK, D. & ÇINAR, Ö. (12-13 Aralık 2009). "Geçmişten Günümüze Bilgi Yaklaşımları Bilgi Toplumu ve İnternet", XIV. Türkiye’de İnternet Konferansı Bildirileri (s. 77-88), İstanbul, Bilgi Üniversitesi.
- ÇILDAN, C., ERTEMİZ, M., KÜÇÜK, E., TUMUÇİN, H. K. & ALBAYRAK, D. (2012). “Sosyal Medyanın Politik Katılım ve Hareketlerdeki Rolü”, Akademik Bilişim 2012 Konferansı, Uşak.(<https://ab.org.tr/ab12/bildiri/205.pdf>)
- DEMİRTAŞ, M. (2012). “Sosyal Paylaşım Ağlarının Dünya Barışına Katkı Amacıyla Yürüttükleri Faaliyetler: “Facebook’ta Barış Örneği””, (Re) Making and Undoing of Peace/Conflict 3th International Conference in Communication and Media Studies (s. 76-90), Eastern Mediterranean University.
- GÜLÜM, Ş. & ABINIK, N. (2021). "Türkiye'de Dijital Şiddet Araştırması", TBİD, Toplumsal Bilgi ve İletişim Derneği.
- THE COUNCIL OF EUROPE. (1950). "Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi", Roma, Council of Europe.
- THE COUNCIL OF EUROPE- COMMITTEE of MINISTERS (30 October 1997). "Recommendation No.R (97) 20 Of the Committee of Ministers to Member States on “ Hate Speech”", Strasbourg, The Council of Europe
- TURAN, Z. & GÖKTAŞ, Y. (22-24 September 2011). "Çevrimiçi Sosyal Ağlar: Öğrenciler Neden Facebook Kullanmıyor?", 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium (s. 191-196). Elazığ, Fırat University.
- WEIWEI, L. (2004). “Equality and Non-Discrimination Under International Human Rights Law”, Norwegian Centre for Human Rights University of Oslo, Oslo, ss. 5-26.

YILMAZ, B. (2015). "Yeni Medya Ortamlarında Örgütlenme ve Toplumsal Etkileri #sendeanlat Örnek Olay İncelemesi", 1. Ulusal Toplumsal ve Kurumsal Çatışmalar/Çözeümler Kongresi (s. 325-338). Düzce Üniversitesi, Gölyaka Meslek Yüksekokulu.

EKLER

Ek 1: Anket Formu

Ek 2: Etik Kurul Kararı

Ek 3: Araştırma Bütçesi

Ek 4: Araştırma Takvimi

Ek 1: Anket Formu

Bu araştırma İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi Mısra Erkaraman tarafından Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Burcu Güdücü danışmanlığında yürütülmektedir. Çalışmada sosyal medyada nefret söyleminin yansımaları araştırmak amaçlanmaktadır.

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ: NEFRET SÖYLEMİ VE LİNÇİN SOSYAL MEDYADA YANSIMASI KONULU TEZ ÇALIŞMASININ EDİRNE İLİ MERKEZ İLÇESİ'NDEKİ MESLEK LİSESİ ÖĞRETMENLERİNE UYGULANDIĞI BİR ARAŞTIRMA ANKETİDİR

1. Cinsiyetiniz:

Kadın Erkek

2. Yaşınız:

25-30 31-40 41-50 51

ve üstü

3. Medeni durumunuz:

Evli Bekar

4. Kaç yıldır öğretmensiniz:

1-5 yıl 6-10 yıl 11-20 yıl

21 ve üstü

5. Günlük internet kullanma sıklığınız:

1 saatten az 1-3 saat 3-6 saat

6 saatten fazla

6. Sosyal medya hesabınız var mı? Varsa hangisi/ hangileri? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

Sosyal medya hesabım yok

Facebook

Twitter

- Instagram
- Youtube
- Diğer (Whatsapp, TikTok, Snapchat.....)

7. Sosyal medyayı daha çok hangi amaç/ amaçlarla kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

- Gündemi takip etmek / Bilgi edinmek
- İletişim
- Eğlence
- Boş Zaman Değerlendirmek
- Yeni İnsanlar Tanıma
- İçerik, Video, Fotoğraf Paylaşma
- Ses Duyurmak/ Kamuoyu Oluşturmak
- Müzik Dinleme/ Film İzleme
- Tanınır Kişilere Ulaşabilmek
- Modayı Takip Etmek
- Yemek Tarifleri
- Sağlıklı Yaşam Bilgileri Edinmek

8. Kullandığınız platformlarda paylaşımında bulunuyor musunuz?

- Evet Hayır

9. Başkalarının paylaşımına yorumda bulunuyor musunuz?

- Evet Hayır

10. Kullandığınız sosyal medya platformunda herhangi biri/ birileri size kötü yorumda, hakaret ya da aşağılamada bulundu mu?

- Evet Hayır

11. Bunların arasında nefret söylemi içeren var mıydı?

- Evet Hayır

12. Bu durum başınıza geliyorsa ne sıklıkla geliyor?

- Hiç başıma gelmedi.
- Sadece 1 kere geldi.
- Birkaç defa başıma geldi.
- Sık sık başıma gelir.

13. Bu durum başınıza geldiyse, hangi sosyal medya platformu/platformlarında bu tarz durumlara maruz kaldınız? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

- Facebook
- Twitter
- Instagram
- Youtube
- Diğer (Whatsapp, TikTok, Snapchat...)
- Hiç başıma gelmedi

14. Karşılaşılan bu kötü yorum aşağıdakilerden hangi/hangileri sebebiyleydi? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

- Siyasi Görüş
- Din/ İnanç
- Cinsiyet
- Etnik kimlik
- Cinsel Yönelim
- Engel/
Hastalık
- Yaş
- Sosyoekonomik Durum
- Meslek
- Hiç başıma gelmedi

15. Maruz kaldığınız bu durumla ilgili ne yaptınız?

- Hiçbir şey yapmadım.
- Öfkelen dim ama bir şey yapmadım.
- Öfkelen dim ve sakinleşip, düzgün bir üslupta cevap yazdım.
- Öfkelen dim ve aynı üslupta karşı tarafa cevap yazdım.
- İlgili platformun yetkililerine bildirdim.
- Hukuksal yollara başvurdum.
- Önemsemedim ve cevap vermedim.

Birinden tavsiye istedim.

16. Başkalarının sosyal medyada nefret içeren söylemlere maruz kaldığını gördünüz mü?

Evet Hayır

17. Genellikle rastladığınız nefret söylemleri hangi tür? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

Siyasi Görüş Din/ İnanç Cinsiyet

Etnik kimlik Cinsel Yönelim Engel/ Hastalık

Yaş Sosyoekonomik Durum Meslek

Rastlamadım

18. Birisi sizden sosyal medyada maruz kaldığı nefret söylemi ile ilgili tavsiye istese ona ne önerirsiniz?

Bir şey yapılmasına gerek olmadığını, kafasına takmamasını

Düzgün bir üslupla karşı tarafa cevap vermesini

Hukuksal yollara başvurması gerektiğini

Sosyal medya üzerinden nefret söylemlerine karşı kampanyalar yürütmesi ya da olan kampanyalara katılmasını

Aynı üslupta karşı tarafa cevap yazmasını

19. İnsanların kendilerinden farklı olanlarla ilgili bu nefretinin sizce nedeni/ nedenleri neler? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

Medya ve siyasilerin söylemleri

Bilgisizlik ve farklılıklardan korku

Kendilerinin tek doğru ve en iyi olduğu düşüncesi

Günlük hayatın getirdiği tahammülsüzlük / yaşanan olumsuzluklar karşısında suçlu arayışı (Ekonomik sıkıntılar, işsizlik gibi)

Gerçek hayatta yüzleşemeyecekleri insanlarla sanal ortamın anonimliğinin arkasına sığınarak öfke kuma

Empati eksikliği

() Nedensiz

() Gerekli caydırıcılıkta yasaların olmaması

20. Sosyal medyada en çok kimlerin hedef gösterildiğini, damgalandığını, linç edildiğini görüyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

() Siyasi görüşleri farklı olanların

() Dini/ İnanıcı/ mezhebi farklı olanların (Yahudi, Hristiyan, Alevi, Şii, ...)

() Kadınların

() Etnik kimliği (Türk, Kürt, Zaza, Arap, Laz, Ermeni, Rum...) farklı olanların

() Cinsel Yönelimi (Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transeksüel, Queer, İnterseksüel, Aseksüel) farklı olanların

() Engeli veya hastalığı olanların

() Yaş

() Sosyoekonomik Durum (Zengin, Fakir, kaymak tabaka, aşağı tabaka gibi)

() Meslek (Doktor, Sanatçı, Öğretmen, Sağlık çalışanı, Avukat vs.)

21. Sosyal medyada herhangi birine/ birilerine nefret söyleminde bulundum.

() Evet

() Hayır

22. Sosyal medyadaki nefret söylemleriyle ilgili bir şey yapılmasına gerek yoktur çünkü ifade özgürlüğü kapsamına girer.

() Katılıyorum

() Katılmıyorum

23. Sosyal medyada dolaşan nefret söylemleri hukuksal olarak cezalandırılmalıdır. / Sosyal medyada nefret söylemlerine karşı caydırıcı yasalar olmalıdır.

() Katılıyorum

() Katılmıyorum

24. İnsanlar kendilerinden farklı olanlara karşı olumsuz düşüncelere sahip olsa bile sosyal medyada bu tür paylaşımlar yapılmamalıdır.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

25. Nefret söylemleri sosyal medyada günlük hayattan daha kolay şekilde ifade ediliyor.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

26. Yukarıdaki soruya cevabınız katılıyorum ise; nefret söylemi sosyal medyada niye daha kolay bir şekilde ifade ediliyor?

() Anonim olunması

() Nefret söyleminden dolayı herhangi bir şekilde ceza alınmayacağına bilinmesi

() Nefretin yöneldiği kişi/ grupla yüz yüze olunmaması

() İlgi çekilmeye çalışılması

() İnsanlar arasındaki kutuplaşmayı arttırmak amacıyla insanları manipüle etmek için kullanılması daha kolay olduğundan

27. Nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü olarak görülmesi gereklidir.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

28. Nefret söylemlerinin ifade özgürlüğü adı altında değil nefret edilen kişi/kişiler için insanlık suçu olarak değerlendirilmesi gereklidir.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

29. Sosyal medya paylaşımlarıma dikkat ederim.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

30. Sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaştıklarına dikkat ederim.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

31. Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam damgalanırım/ linç edilirim.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

32. Sosyal medyada düşündüklerimi özgürce yazarsam çalışma hayatıyla ilgili sorun yaşarım.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

33. Fikrinizi özgürce beyan etmek ile belirli kişi/kişilere nefret ifadelerinde bulunmak arasında fark vardır.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

34. Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı damgalanmak ve hedef gösterilmek doğrudur.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

35. İnsanlar ırk, din, siyasi görüş, etnik kimlik, cinsiyet, cinsel yönelim vb. açısından bizden farklı oldukları için nefret edilmesinin nedeni eğitimsizliktir.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

36. İnsanlar ırk, din, siyasi görüş, etnik kimlik, cinsiyet, cinsel yönelim vb. açısından bizden farklı oldukları için nefret etmenin nedeni farklılıklardan korkmamızdır.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

37. İnsanlar din, siyasi görüş, etnik kimlik, cinsiyet, cinsel yönelim vb. açısından bizden farklı oldukları için nefret etmenin nedeni öğrendiğimiz ön yargılardır.

() Katılıyorum () Katılmıyorum

38. Yukarıdaki sorunun bir devamı olarak; sizce bu durumun en önemli nedeni ne? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

() Siyasilerin söylemleri

() Medyanın söylemleri

() Tarihten gelen farklılıkların oluşturduğu çatışmalar

() Ailemizden öğrendiğimiz ön yargılar

() Eğitimsizlik

() Farklılıklara kapalı olmamız/ Farklılıklardan, bizi bozar diye korkmamız

() Kültürümüz

Ek 2: Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 28.02.2022-42774

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı :E-88083623-020-42774
Konu :Etik Onayı Hk.

28.02.2022

Sayın MISRA ERKARAMAN

Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz anketiniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 28.02.2022 tarihli ve 2022/03 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur. Bilgilerinize rica ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KAZAN
Müdür Yardımcısı

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Mısra ERKARAMAN

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans: 2019, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Yüksek Lisans: 2023, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

DAHA ÖNCEKİ YAYINLAR

Erkaraman, M., 2023. Sosyal Medyanın Depremlerde Kullanımı: 6 Şubat Pazarcık ve Elbistan Depremleri Örneği, *International Social Sciences Studies Journal*, 9(112), 7338-7347.

